

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL KAMU HUKUKU
ANABİLİM DALI

İSPANYA’DA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Duygu KILIÇ

Ankara-2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL KAMU HUKUKU
ANABİLİM DALI

İSPANYA’DA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma Duygu KILIÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN

Ankara 2013

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL KAMU HUKUKU
ANABİLİM DALI

İSPANYA'DA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../201...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
I. DEVLET	4
II. MODERN DEVLET	5
III. ULUS DEVLET	8
IV. ULUSA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR.....	8
1. Ulusun Doğallığı Tezi	8
2. Ulusun Modernliği Tezi	9
2.1. Siyasi Dönüşüm	10
2.1.1. Hobsbawm	10
2.2. Toplumsal-Kültürel Dönüşüm	11
2.2.1. Ernest Gellner.....	11
2.2.2. Benedict Anderson.....	14
2.3. Ekonomik Dönüşüm	16
2.3.1. Michael Hecter	16
3. Ara Yol-Etno Sembolcüler	18
3.1. Anthony Smith.....	18
V. ULUS İNŞASI.....	20
1. Merkezileşme	22
2. Ortak Dil.....	22

3. Zorunlu Eğitim ve Zorunlu Askerlik	23
4. Ortak Tarihi Öğeler	24
5. Yurttaşlık	24
5.1. Yurttaşlık Tarihi	25
5.2. Yurttaşlığın Boyutları	27
5.2.1. Ulusal Bir Üye Olarak Yurttaşlık	27
5.2.2. Statü Olarak Yurttaşlık	28
5.2.3. Hak Olarak Yurttaşlık	28
5.2.4. Görev ve Sorumluluk Olarak Yurttaşlık	30
5.2.5. Katılım Olarak Yurttaşlık	30
5.3. Yurttaşlığa Yönelik Yaklaşımlar	31
5.3.1. Liberal Bireyci Gelenek	31
5.3.2. Cumhuriyetçi (Toplulukçu) Gelenek	32
5.3.3. Cumhuriyetçi Yurttaşlık ve Liberal Yurttaşlık Yaklaşımlarının Eleştirisi	33
VI. “YURTTAŞLIK” TAN “ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK”A	34
1. Çokkültürlülük – Çokkültürcülük Kavramı	35
2. Çokkültürcülük Kavramının Tarihçesi	36
3. Çokkültürlü Yurttaşlık	39
3.1. Çokkültürlü Yurttaşlık Hakları	42
3.1.1. Çoektniklilik Hakları	44
3.1.2. Özel Temsil Hakları	45
3.1.3. Özyönetim Hakları	46
3.1.3.1. Üniter-Bölgesel-Federal Devlet ve Özyönetim	47

4. Çokkültürlü Yurttaşlığa Yönelik Eleştiriler	49
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN İSPANYA	52
--------------------------------------	-----------

I. İSPANYA TARİHİNE GİRİŞ.....	52
---------------------------------------	-----------

II. ROMA HAKİMİYETİ	52
----------------------------------	-----------

III. VİZİGOT HAKİMİYETİ.....	53
-------------------------------------	-----------

IV. MÜSLÜMAN HAKİMİYETİ	54
--------------------------------------	-----------

1. İber Yarımadası'nın Fethi.....	54
-----------------------------------	----

2. İdari Yapı.....	55
--------------------	----

3. Etnik ve Dini Yapı.....	55
----------------------------	----

4. Yahudiler	58
--------------------	----

5. Hristiyanlar	58
-----------------------	----

6. Entelektüel Hayat	60
----------------------------	----

7. Endülüs'ün İspanya'ya Etkisinin Değerlendirilmesi.....	62
---	----

8. Müslüman İspanya'nın Sonu	63
------------------------------------	----

9. Cihada Karşı Reconquista	63
-----------------------------------	----

V. İSPANYA KRALLIĞI.....	64
---------------------------------	-----------

1. İspanya Krallığı'nın Oluşumu	64
---------------------------------------	----

2. Katolik Krallar Devri ve Elhamra Kararnamesi	64
---	----

3. İspanya Krallığı'nın Yapısı	65
--------------------------------------	----

3.1. Bask Bölgesi	66
-------------------------	----

3.2. Katalan Bölgesi.....	67
---------------------------	----

3.3. Galiçya Bölgesi.....	68
---------------------------	----

3.4. Kastilya Bölgesi.....	68
----------------------------	----

4. İspanya Krallığı'nda Altın ve Gümüş Çağlar	69
5. 18. Yüzyıl	69
6. 19. Yüzyıl	70
6.1. Karlist Savaşlar	70
6.2. Merkezileşme ve Ulus İnşa Süreci	71
6.2.1. Merkezileşme ve Merkezde Ulusal Kimlik İnşası	71
6.2.2. Çevrede Ulusal Kimlik İnşası	72
6.2.2.1. Bask Ülkesi.....	73
6.2.2.2. Katalonya.....	74
6.2.2.3. Galiçya.....	74
VI. 20. YÜZYIL.....	75
1. Ekonomik Gerileme.....	76
2. Rivera Dönemi	77
3. Cumhuriyet Dönemi	78
3.1. Yeni Anayasa.....	78
3.2. Tarım Reformu	79
3.3. İspanya'da Ordu.....	80
3.4. İspanya'da Ulusal Azınlıklar	81
3.5. Radikal Örgütler	81
3.6. İspanya İç Savaşı	82
3.6.1. Darbe.....	82
3.6.2. İç Savaş Süreci	83
3.6.3. İspanya İç Savaşı'nın Sonuçları	85
4. Franco Dönemi	86

4.1. Franco Döneminde İspanyol Kimliği ve Ulusal Azınlıklar	87
4.2. Franco Rejiminin Son Yılları.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1978 ANAYASASI'NDAN GÜNÜMÜZE “YENİ” İSPANYA.....	91
---	-----------

I. DEMOKRASİYE GEÇİŞ SÜRECİ.....	91
---	-----------

II. ANAYASA HAZIRLIK SÜRECİ	92
--	-----------

III. 1978 İSPANYA ANAYASASI.....	93
---	-----------

1. Temel Hak ve Özgürlükler	93
-----------------------------------	----

2. Devletin Kuruluşu, Nitelikleri ve Ulusal Azınlıkların Tanınması.....	95
---	----

3. Yeni Yurttaşlık Algısı	98
---------------------------------	----

4. Özerklik Yapılanması.....	100
------------------------------	-----

4.1. Özerklik Hakkı.....	100
--------------------------	-----

4.2. Özerklik Hakkının Kapsamı	101
--------------------------------------	-----

4.3. Merkezi Devlet ve Özerk Topluluklar Arasında Yetki Dağılımı	102
--	-----

4.4. Özerk Toplulukların Organları	103
--	-----

4.5. Özerk Toplulukların Temsili	104
--	-----

4.6. Özerk Toplulukların Denetimi.....	105
--	-----

IV. 1978 ANAYASASI IŞIĞINDA İSPANYA	106
--	------------

1. Bask Özerk Topluluğu.....	106
------------------------------	-----

1.1. Bask Özerklik Statüsü.....	106
---------------------------------	-----

1.2. Anti Terörist Pakt	108
-------------------------------	-----

1.3. ETA.....	109
---------------	-----

1.4. Batasuna Davası.....	111
---------------------------	-----

1.5. GAL Davası	112
-----------------------	-----

2. Katalonya Özerk Topluluğu	113
2.1. Katalonya Parlamentosu Egemenlik Deklarasyonu.....	115
3. Galiçya Özerk Topluluğu	116
V. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ.....	117
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIĞIN İSPANYA'DA KÜLTÜREL KİMLİK	
SORUNUNA ÇÖZÜM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	119
I. KÜLTÜREL KİMLİĞİN ÖNEMİ VE TANINMA POLİTİKALARININ	
GELİŞİMİ.....	119
1. Eşit Tanınma Siyaseti	122
2. İyi Niyetli İhmal	123
3. Anayasal Vatandaşlık	124
4. Azınlık Hakları	125
4.1. Uluslararası Norm Oluşturma Çalışmaları	128
5. Kültürel Haklar	131
6. Çokkültürlü Yurttaşlık	134
II. İSPANYA'DA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK	135
1. 1978 Anayasası'nın Çokkültürlü Yurttaşlık Perspektifinden İrdelenmesi	137
1.1. İspanya'da Çoğnetniklilik Hakları	138
1.2. İspanya'da Özel Temsil Hakları	139
1.3. İspanya'da Özyönetim Hakkı	140
SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA	147
EKLER.....	162

EK-1.....	162
İSPANYA ÖZERK BÖLGELER HARİTASI	162
EK-2.....	163
İSPANYA ANAYASASI'NDA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK	
HAKLARINA İLİŞKİN MADDELER.....	163
ÖZET.....	175
ABSTRACT	176

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

AP: Avrupa Parlamentosu

Bkz: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

C.: Cilt

CEDA (Confederacion Española de Derechas Autonomas): Sağcı Otonomist
İspanyolların Konfederasyonu

CiU (Convergencia i Unio): Uyum ve Birlik

CNT (Confederacion Nacional del Trabajo): Ulusal Emekçiler Sendikası

COR (Comminite of Regions): Bölgeler Komitesi

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Ed.: Editör

ETA (Euskadi ta Askatasuna): Bask Ülkesi ve Özgür İnsan

GAL (Grupos Antiterroristas de Liberacion): Antiterörist Kurtuluş Grupları

Haz.: Hazırlayan

HB (Herri Batasuna): Halkın Birliği

M.: Madde

Örn: Örneğin

PNV (Partido Nacionalista Vasco): Milliyetçi Bask Partisi

PP (Partido Popular): Popüler Parti

PSOE (Partido Socialista Obrero Espanol): İspanyol Sosyalist İşçi Partisi

S.: Sayfa

USA: United States of America

Vd.: Ve devamı

Vol.: Volume

GİRİŞ

İnsan toplumları her zaman çoğul olmuştur ve kültürel açıdan çeşitlilik arz etmiştir. Fakat bu çeşitliliğe farklı dönemlerde farklı siyasi cevaplar verilmiştir. Çok kültürcülük kültürel farklılık sorununun bir toplumsal adalet meselesine dönüşmesine tanık olan demokratik toplumlara özgü çağdaş bir yenilik olması ve devlet kurumlarının daha aktif rol oynamasını gerektirdiği için bireysel çözümler sunan diğer cevaplardan farklıdır.¹

1960'lerden itibaren Amerika, Kanada gibi ülkelerde Afro-Amerikan göçmenler, diğer devletlerde Cezayirliler, İrlandalılar, sömürüyü ve ayrımcılığı reddetmek üzere seferber olmuşlar ve bu hareketlerin pek çok topluluğa esin kaynağı olmasıyla da bu dönemde etnik kimliklerde bir canlanma dönemi yaşanmıştır. 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle elde edilen bağımsızlıklara Doğu Avrupa'da yaşanan etnik çatışmaların da eklenmesiyle, kimlik ve aidiyet sorunu hem ulusal azınlıklara sahip ulus devletlerin (İspanya, İngiltere) hem de milli kuruluş süreci geçirmeyen göçmen kökenli ülkelerin (Amerika, Kanada) gündemine oturmuş, devletler farklılık içinde birliği, kültürel özgüllükleri tanıyarak sağlamanın yollarını aramaya başlamışlardır.

İspanya'da çokkültürlü yurttaşlık İspanyol halkının kendi tecrübelerinin bir ürünü olarak vuku bulmuştur. İspanya'da merkezi birliğin tam olarak sağlanamaması, Bask, Katalonya ve Galiçya topluluklarının uzun yıllara dayanan özyönetim deneyimleri, yaşanan iç savaşlar, darbeler ve diktatörlükler sonrasında

¹ M. Doytcheva, **Çokkültürlülük**, Çev. Tuğba Akıncılar Onmuş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 24.

halk, çözümünü demokratik bir müzakere zemininin oluşturulmasında görmüştür. 1978 yılında evrensel demokratik ilkelerin ortak payda kılındığı bir anayasa yapılmış ve kültürel kimlikler, zenginlik kaynağı oldukları belirtilerek yasal düzenlemelerle koruma altına alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde çokkültürlülüğün ve yurttaşlığın tarihsel çerçevesi ele alınmış, bu iki kavramın bir araya gelişi tarihsel ve kuramsal bir çerçeve dahilinde anlatılmıştır. Bunu çokkültürlü yurttaşlığın kuramsal analizi izlemiş ve tez, çokkültürlü yurttaşlık haklarının açıklanması ve örneklendirilmesiyle devam etmiştir. Bu açıklama ve örneklerde ise kültür kavramı dar bir alanda tutularak etnisite ile aynı paralellikte değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra yeni toplumsal hareketler ve göçmenler inceleme alanına dahil edilmemiş, araştırma İspanya’da Bask, Katalonya ve Galiçya bölgeleri üzerinden devam etmiştir.

İkinci bölümde genel hatlarıyla İspanya tarihine değinilmiş, bugün yaşanan aidiyet sorunlarını doğuran olgular ve bugünün taleplerini etkileyen unsurlar, tarihsel akış içinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

İspanya’nın demokrasiye geçiş sürecinin ve 1978 İspanya Anayasası’nın getirdiği değişimin ele alındığı üçüncü bölümde; 1978 Anayasası çokkültürlü yurttaşlık hakları açısından incelenmiş, anayasanın öngördüğü yeni vatandaşlık anlayışı tahlil edilmiştir. Bu tahlilde asıl pay, kültürel kimliğin siyasi veçhesini oluşturan özyönetim haklarına ayrılmıştır. Zira İspanya’da özerklik, çoğulculuk ve siyasi birlik arasındaki hassas dengenin mihenk taşı olup demokrasi tartışmalarının merkezinde yer almaktadır.

Tezin son bölümünde ise kültürel çeşitliliğe verilen diğer tepkilere; renk körü uygulamalarına, eşit tanınmaya, kültürel haklara ve azınlık haklarına değinilmiş ve bu hakların tarihsel gelişimi uluslararası metinlerde (AB, AGİK, BM) irdelenmiştir. Sonuç bölümünde, tüm bu çözüm seçeneklerinin arasında çokkültürlü yurttaşlığın çözüm kapasitesi ve İspanya’da yarattığı etkiler değerlendirilerek tez sonuçlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. DEVLET

Devletin tek tiplikten ziyade birden fazla türünün olması (şehir devletleri, imparatorluklar, ulus devlet...), mahiyetinin ve işlevinin toplumdan topluma ve dönemden döneme değişmesi itibariyle literatürde devletin tüm boyutlarını içeren bir tanım mevcut değildir.

Norman Barry'e göre devletin temeli ve tanımıyla ilgili ileri sürülen çeşitli teorileri, devleti bireyin tercihiyle oluşan bir ürün olarak gören ve devleti bireyden bağımsız, tabii bir ürün olarak gören teoriler olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.²

Devletin doğal bir oluşum olduğunu savunan Hegel'e göre sosyal varlık üç unsurdan oluşur: aile, sivil toplum ve devlet. Aile ve sivil toplumla organik olarak bağlantılı olan devlet, sivil toplumdaki düzensizlikleri ortadan kaldıran etik bir topluluktur ve doğal bir yapılanmadır.³ Toplum sözleşmesi teorilerine göre ise insanlar devletten önce var olmuşlar ve bir yönetim oluşturmak amacıyla birbirleriyle bir anlaşma yaparak devlet kurumunu oluşturmuşlardır.⁴ Devletin zapt, gasp gibi askeri müdahalelerden doğduğunu savunan Oppenheimer'e göre devlet, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendiği insanlar üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelebilecek isyanlara ve dıştan gelebilecek saldırılara

² N. P. Barry, **Modern Siyaset Teorisi**, Ankara, Liberte Yayınları, 2004, s. 68.

³ A. Heywood, **Siyaset**, Ankara, Adres Yayınları, 2010, s. 126.

⁴ B. Krieger, **Klasik Siyasi Felsefe Metinleri**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2010, s. 40, 102, 142.

karşı güvenceye almak amacıyla tesis ettiği bir toplumsal kurumdur.⁵ Engels devleti bir sınıfın egemenliğiyle özdeşleştirirken⁶, Gauchett devleti dinle aynı temele dayandırarak devletin tarihi açıdan varolmasını ilahi bir iradenin sonucuyla ilişkilendirmiştir.⁷

Devleti açıklamaya yönelik ileri sürülen teoriler farklı odaklara, farklı kökenlere ve farklı zaman dilimlerine sahip olsa da, devletin belli başlı karakteristik özelliklerini tanımlamak olanaksız değildir. Günümüzdeki anlamıyla devlet modern döneme ait bir tanımdır ve modern tanımıyla devleti Avrupa halklarının siyasi sözlüğüne kazandıran Machiavelli'ye göre devlet: Belirli bir toprak ve belirli bir halk üzerinde gücü kullanan aygıttır.⁸

II. MODERN DEVLET

Avrupa'da XVI. ve XIX. yüzyıllar arasında, geleneksel toplum ve devlet yapısını aşındırarak değiştiren bir süreç yaşanmıştır. Modernleşme denen bu değişim süreci öncelikle feodolizmden kapitalizme geçişle başlamıştır. Bu süreç bir yandan tüccarların benzer ekonomik şartlarda faaliyet gösterebilmesi için ülke içinde bölgeden bölgeye değişen uygulamaların yok edilmesini gerektirmiş diğer yandan eğitilmiş bürokratik personele duyulan ihtiyaç bürokratik devlet yapılanmasını ve

⁵ F. Oppenheimer, **Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel/Yavuz Sabuncu, İstanbul, Engin Yayıncılık, 1997, s. 15-16.

⁶ F. Engels, **“Socialism: Utopian And Scientific”**, (Marxism Essential Writings, Ed. D. Mclellan), Oxford, Oxford University Press, 1988, s. 64.

⁷ M. Gauchet, **Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset**, Çev. Ozan Erözden, (Devlet Kuramı, Der. Cemal Bali Akal), Ankara, Dost Kitabevi, 2000, s. 49.

⁸ J. P. Brancourt, **“Estat’ lardan Devlete; Bir Sözcüğün Evrimi”**, Çev. Bekir Haleva/Pınar Güzelyürek (Devlet Kuramı, Der. Cemal Bali Akal), Ankara, Dost Kitabevi, 2000, s. 179.

eğitim devrimini gerektirmiş ve gerçekleştirmiştir.⁹ Ekonomik canlanma ile gündeme gelen toplumsal hareketliliğin zaman içinde sınıfsal dönüşüme giden yolu açması ve ilk dönemlerin kan ve ırk bağlı ilişkilerin yerini toplumsal ve kültürel değerlerin almasıyla oluşan zeminin,¹⁰ varlıklı bir burjuva sınıfını ve soylu sınıfına karşı burjuvanın yanında duran entelijansiyayı büyütmesiyle de monarşi sonrası devlet aygıtını miras alacak yeni bir kesim oluşmuştur.¹¹

Modern devleti diğer türleriyle olan farklılıklarını temel alarak betimleyen Pierson'a göre modern devlet dört ayırt edici farklılığa sahiptir. İlki, modern devletin belirli sınırlarının olması ve bu sınırları dâhilinde mutlak bir hükümet etme yetkisine sahip olmasıdır. Diğer farklılık kaynak toplama alanında olup modern devlet geleneksel devletlerin aksine düzenli ve sistematik bir vergi sistemine sahip olmuştur. Üçüncü farklılık, modern devletin; tekel yetkisi, anayasallık, milliyetçilik gibi kavramlara dayanması ve son farklılık, modern devletin öteki devletler arasında devlet vasfıyla bir öz bilince sahip olmasıdır.¹²

Devletlerin amaçları ya da işlevlerine göre değil, ancak kullandığı kendine özgü somut araçları vasıtasıyla tanımlanabileceğini ileri süren Weber'e göre modern devlet: "Belli bir arazi içinde, fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde (başarıyla) bulunduran insan topluluğudur".¹³ Bu kurumu yüklediği faaliyetleri esas olarak tanımlayan Charles Tilly'e göre devlet: Hak iddia ettiği topraklardaki ve gerektiğinde hak iddia ettiği toprakların dışındaki rakiplerine ve ona meydan

⁹A. D. Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. Sonay Bayramoğlu/Hülya Kendir, Ankara, Dost Yayınları, 2002, s. 173-177; C. Pierson, **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Çivi Yazıları, 2000, s. 64-67.

¹⁰ A. Çeçen, **Ulus Devlet-Türkiye Cumhuriyeti**, Ankara, Kilit Yayınları, 2009, s. 21.

¹¹A. Smith, 2002, s. 175.

¹² C. Pierson, 2000, s. 70-71.

¹³ M. Weber, **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 132.

okuyanlara saldıran ve denetim altına alan ve bunu yapabilmek için ihtiyaç duyduğu araçları ve geliri tebaasından temin eden bir kurumdur. Fakat belirli bir ölçeğin ötesinde bütün devletler, tebaasının üyeleri arasındaki uyuşmazlıkları çözme otoritesine sahip (hükmeden), tebaasının üyeleri arasında ürünlerin dağılımına müdahale etme (dağıtan) ve tebaasının üyeleri tarafından mal ve hizmetlerin yaratılmasını ve dolaşımını denetleme (üreten) gücüne sahiptir.¹⁴

Bu genel çerçeve dahilinde Heywood devletin beş temel özelliği olduğunu belirtir:

- Egemenlik: Devlet toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde yer alan mutlak ve sınırlandırılmamış bir iktidar icra eder.
- Kamusalılık: Devlet kurumları sivil toplumdaki bireysel ihtiyaçları karşılamak için -aile, özel işletmeler, sendika gibi- özel kurumların aksine kolektif kararlar alır ve uygular.
- Meşruluk: Devletin kararlarını “ortak iyi” ve “kamu çıkarı” adına aldığı ve toplumun daimi çıkarlarını yansıttığı varsayılır.
- Hükmetme: Devlet otoritesi “zor”la desteklenir ve yasalara uyulmasını ve ihlal edenlerin cezalandırılmasını sağlar.
- Ülkesel birlik: Devletin yetki alanı coğrafi olarak tanımlanmıştır ve vatandaşı olsun olmasın, sınırları içinde yaşayan herkesi kapsar.¹⁵

¹⁴ C. Tilly, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu 1990-1992**, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2001, s. 169-170.

¹⁵ A. Heywood, 2010, s. 127.

III. ULUS DEVLET

Habermas’a göre ulus devlet, modern devletten daha sonra, 18. yüzyılda Amerikan ve Fransız Devrimleriyle oluşmuş bir yapıdır.¹⁶ Ulus devleti kurumsal ve sosyal psikolojik bir gerçeklik olmanın yanı sıra; bir fikir, bir ideal ve siyasal ve sosyal üyeliği tanımlamanın ve değerlendirmenin özgün bir yolu olarak gören Braubaker’e göre ulus-devlet, ideal tipte bir üyelik modelidir ve bu model altı üyelik normuna sahiptir. Bu modele göre ulus devlet üyeliği: eski rejimin aksine, üniter; aracısız, ayrımsız ve biçimsel olarak eşitliğe dayanması anlamında “eşitlikçi”; yurttaşların fedakârlıkta bulunması, gerekirse onun için ölmeye hazır olması anlamında “kutsal”; karakter, dil, gelenek, ortak hafıza gibi unsurları içermesi anlamında “ulus üyeliğine dayalı”; katılımı sağlaması açısından “demokratik”; sadece bir devlete üye olabilme açısından “tek”; hem nesnel hem öznel olarak değerli olması ve üye olmayanlara nazaran ayrıcalıklar sağlaması anlamında önemli bir “statü”dür.¹⁷

IV. ULUSA İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

1. Ulusun Doğallığı Tezi

Ulusçuluk literatüründe “başlangıçtan, ezelden beri var olan” anlamıyla kullanılan, İngilizce karşılığı primordialism olan tarih dışı yaklaşım, ulus bilincinin de aynen insanın toplumsallığında olduğu gibi her zaman insanla birlikte var olan, ilk

¹⁶ J. Habermas, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak, Çev. İknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 17-18.

¹⁷ W. R. Brubaker, “Fransa ve Almanya’da Göç, Vatandaşlık ve Ulus-Devlet: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz”, Çev. Can Cemgil, (Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara, Haz. Ayşe Kadioğlu), İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 56-60.

insandan bu yana insanın ayrılmaz parçası olduğunu ifade eden bir yaklaşımdır.¹⁸ Bazıları için bu kavram ilksel/asli bir niteliğe sahip olup zamanın dışında doğal olarak vardır, insani varlığın “veri”lerinden biridir.¹⁹

Ulus tarih dışı tez açısından yorumlayanların görüşlerini temellendirdikleri ortak dayanak noktası: ulus-etnisite ilişkisidir. Ulus ve etnisite arasında bir ayrıma gitmeyen bu tez,²⁰ tarih dışıcılığı etnik unsurlarla değerlendirirken insanlık tarihinin her aşamasında etnik unsurlar bulmakta fazla zorlanmaz²¹ ve böylece herhangi bir etnik grubun veya ulusun tarihini en eski dönemlerden başlatıp bugüne kadar getirmiş olur.²² Bu önermenin sosyo-biyolojik versiyonu etnisiteyi kan bağının doğal bir uzantısı olarak kabul eder ve kan bağına dayanmanın kolektif amaçları gerçekleştirmede normal bir araç olduğunu vurgular. Sosyolojik versiyonu ise; dili, dini, ırkı, etnisiteyi ve toprağı tarih boyunca ortak amaçlara sahip insan gruplarını örgütleyen temel ilke ve bağlar olarak değerlendirmesi bakımından önem taşır.²³

2. Ulusun Modernliği Tezi

Ulusun modernliği tezi, uluslar ve ulusçuluğun modern çağa özgü olduğunu, daha öncesi için böyle bir durumun söz konusu olmadığını ileri sürer. Bu teze göre uluslar ve ulusçuluk; kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ulusun ve ulusçuluğun ortaya çıkmasını sağlayan bu unsurlar daha

¹⁸ C. Vatandaş, **Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu**, İstanbul, Açılım Kitap, 2004, s. 62.

¹⁹ A. D. Smith, **Milli Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 40.

²⁰ A. Smith, 2002, s. 35.

²¹ C. Vatandaş, 2004, s. 63.

²² O. Erözden, **Ulus-Devlet**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2008, s. 66.

²³ A. Smith, 2002, s. 34.

önceki çağlarda olmadığı için ulus modern çağda oluşmuş ve gereklilik haline gelmiştir.²⁴ Dolayısıyla ulus bugün yaygın bir şekilde var olsa bile, kökleri ne insan doğasında ne de tarihte olan, varlığı koşullara bağlı bir olgudur.²⁵

Ulusun modernliği tezini savunan yazarların savlarını, ön plana çıkardıkları etmenlere göre “siyasi dönüşüm”, “toplumsal-kültürel dönüşüm” ve ”ekonomik dönüşüm” kategorileri altında değerlendirmek mümkündür.²⁶

2.1. Siyasi Dönüşüm

2.1.1. Hobsbawm

Ulusların bir sosyal mühendislik sürecinin sonucunda ulusçuluk tarafından icat edilen yapay oluşumlar olduğunu belirten Hobsbawm’a göre ulus devlet, kapitalist ekonomik sistemin belirli bir aşamasında oluşan bir yapıdır.²⁷ Hobsbawm’a göre uluslar, devletleri ve ulusçuluğu yaratmaz, aksine ulusçuluk, uluslardan önce gelir. Ulusçuluğu Gellner’deki gibi “esasen politik birim ile milli birimin uyumluluğunu gösteren bir ilke” anlamında kullanan Hobsbawm’a göre, ulusçuluk millet=devlet=halk denklemini sağlamış, bu denklem de ulusu belli bir toprak parçasına bağlamış ve kendi kaderini tayin ilkesiyle tamamlayarak çok sayıda ulus-devletin oluşmasını olanaklı kılmıştır. Fakat “halk”ı neyin oluşturduğu konusunun muallak oluşu, Avrupa halklarından hangilerinin bir devlet olma aşamasına

²⁴ U. Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğubatı Yayınları, 2008, s. 105-106.

²⁵ A. Smith, 2002, s. 30.

²⁶ U. Özkırımlı, 2008, s. 106.

²⁷ E. J. Hobsbawm, **“Introduction: Inventing Traditions”**, (The Invention of Tradition, Ed. E. Hobsbawm, T. Ranger), Cambridge, Cambridge University Press, 2007, s. 12-13.

ulaşacakları sorusunu da beraberinde getirmiştir.²⁸ Hobsbawm'ın ifadesiyle “eşik ilkesi”, bir halkın belirlenen eşiği aşacak büyüklükte olması koşuluyla bir ulus olarak sınıflandırılmasına ve kendi devletine sahip olmasına olanak tanıyan üç kriter öngörmüştür. İlk kriter, mevcut devletle tarihsel bir bağın varlığıdır. Çünkü bu bağ milletin devletle özdeşleşmesi açısından yabancıların, o ülkedeki tek halkın o devlet-halka ait olanlar olduğunu düşünmesini sağlar. İkinci kriter; yazılı bir milli, edebi ve idari bir dile sahip olan, oturmuş bir kültürel elitin varlığıdır. Keza İtalyan ve Alman halklarının özdeşleşebilecekleri tek bir devlet olmadığı halde millet olma iddialarının temelini bu durum oluşturmuştur. Üçüncü kriter ise, kanıtlanmış bir fetih yeteneğinin olmasıdır. Çünkü bir halkın kolektif bilincine varabilmesinin en iyi yolu, o halkın emperyal bir halk olmasıdır.²⁹

2.2. Toplumsal-Kültürel Dönüşüm

2.2.1. Ernest Gellner

Gellner, ulusu biri kültürel diğeri iradeci iki tanımdan yola çıkarak şöyle açıklar:

- 1- İki insan ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulustan sayılırlar. Burada kültür: bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar, davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamında kullanılmaktadır.
- 2- İki insan ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorlarsa aynı ulusa mensup demektir. Başka bir ifadeyle, ulusları insanlar yaratır;

²⁸ E. J. Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik “Program, Mit, Gerçeklik”**, Çev. Osman Akinhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 23, 35-41.

²⁹ ibid, s. 55-56.

uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür. Onları ulus yapan kendilerini grubun dışında kalanlardan ayıran bazı ortak özellikler değil, birbirlerini bu şekilde aynı grubun üyeleri olarak kabul etmiş olmalarıdır.³⁰

Ulusun modern bir olgu olduğunu savunan Gellner'e göre ulusçuluk, siyasal birim ile ulusal birimin çakışmalarını öngören siyasal bir ilkedir. Gellner'in deyişiyile ulusçuluk: "Etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle - aslında genel ilkenin dışladığı bir olumsuzluk olarak- bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleriyle yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal meşruiyet kuramıdır."³¹

Gellner, ulusçuluğu insanlık tarihinin üç aşaması olarak ele aldığı tarım öncesi, tarım ve sanayi dönemi bağlamında inceler ve ulusun neden sanayi dönemine özgü olduğunu şöyle açıklar: Ona göre ulusçuluk karmaşık, sürekli ve zincirleme ilişkiler içinde değişen belirli bir tür iş bölümünden kaynaklanır. Sanayi Devrimi'yle yaşanan dönüşüm; modern devletin, okuryazar, standart bir kültüre sahip, birbirinin yerini tutabilecek insanlar topluluğuna ihtiyaç duymasını gerektirmiş, bu durum da zorunlu olarak bir türdeşlik yaratmış ve bu türdeşlik de ulusçuluk olarak belirmiştir.³² Dolayısıyla avcı-toplayıcı topluluklar devleti oluşturan siyasal iş bölümüne yer veremeyecek kadar küçük oldukları için; geleneksel tarım toplulukları da her biri içine kapalı ve aynı düzlemde birbirinden coğrafi olarak ve yukarı çıktıkça da

³⁰ E. Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Büşra Erşanlı/Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, Hil Yayın, 2006, s. 78.

³¹ ibid, s. 71.

³² ibid, s. 99, 117, 125.

muazzam bir toplumsal mesafeyle ayrılmış, yalıtılmış bir sisteme sahip olduğu için ulusçuluğu oluşturmamışlardır.³³

Modern dönemde insanlık tarihinde ilk kez açık ve olabildiğince kesin bir iletişim genel düzeyde ve yaygın bir biçimde kullanılmış, bu da iletişimin ortak ve standartlaşmış konuşma ve yazı dili aracılığıyla yapılmasını beraberinde getirmiştir.³⁴ Sürekli olarak değişen ekonomik yaşamda insanların her işi yapabilecek durumda olabilmeleri için hepsinin aynı eğitimden geçmesi ve genel ve evrensel bir kültüre dahil olması gerekmiştir.³⁵ Fakat bir toplumda çok sayıda kültürün bulunması ve bunların hepsinin aynı anda tatmin edilmesinin imkansızlığı, (türdeşliğin soykırım ya da tehcir yoluyla sağlanması seçeneğinin tercih edilmemesi durumunda), bu kültürlerden sanayi toplumunun gereklerini karşılamaya en elverişli olanının “üst-kültür” olarak seçilmesini ve bu üst kültürün standart bir eğitim yoluyla insanlara kazandırılmasını gerekli kılmıştır.³⁶ Bu yolla ulusçuluk bir kültüre siyasal bir çatı temin eder ve bu çatının birden fazla olmamasını sağlayarak da kültürle siyasal yönetimi çakıştırır. Bunu yaparken de ulusçuluk; önceden var olan, tarihsel mirasın getirdiği çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yapıyor ve onları çoğunlukla tamamen dönüştürüyor olsa bile bu kültürel zenginlikten yararlanır, ölü diller yeniden canlandırılır, gelenek icat edilir, oldukça hayali, eskiye ait olduğu sanılan bir takım özellikler gündeme gelir. Oluşan yüksek kültür toplumun tümüne yayılır,

³³ ibid, s. 75, 120.

³⁴ ibid, s. 110, 113.

³⁵ D. Schnapper, **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 428.

³⁶ E. Gellner, 2006, s. 72, 115-116.

toplumu tanımlar ve yönetim onu desteklemek zorunda kalır. İşte bu da Gellner'e göre ulusçuluğun sırrını oluşturur.³⁷

2.2.2. Benedict Anderson

Ulusun, aydınlanma ve devrimin, ilahi olarak buyrulmuş hiyerarşik hanedan mülklerinin meşruiyetini aşındırmakta olduğu bir çağda doğduğunu belirten B. Anderson'a göre ulus, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir.³⁸

Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla hiç tanışmayacak ama yine de aralarında bir bağ olduğunu bilecek ve zihninde toplamalarının hayalini yaşatmaya devam edecektir. Ulus sınırlı olarak hayal edilir, çünkü en kapsamlısı dahi ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığını ve esnek de olsa sonlu sınırların var olduğunu bilir. Ulus egemen olarak hayal edilir, çünkü aydınlanma ve devrimin; ilahi kaynaklı, hiyerarşik hanedan mülklerinin meşruiyetini aşındırdığı bir çağda doğmuştur. Bu çağ, tanrıya tabi olunacaksa bile bu tabiyetin doğrudan tanrıya olduğu bir özgürlüğün rüyasının görüldüğü bir çağdır ve egemen devlet de bu özgürlüğün mihenk taşıdır. Son olarak ulus bir cemaat olarak hayal edilir, çünkü içinde her daim eşitsizlik barındırır dahi ulus, daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tasarlanır. Bu da milyonlarca insanın

³⁷ ibid, s. 91, 122, 138.

³⁸B. Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s. 20.

bu sınırlı hayali cemaat için ölümü göze almasını mümkün kılan ve açıklayan şeydir.³⁹

Bir ulusu hayal etmenin ancak ve ancak her üçü de son derece eski ve insanların zihnine zuhur etmiş üç kültürel tasarımın etkilerini yitirmeye başladıkları yer ve zamanda mümkün olduğunu savunan Anderson için ilk etmen; kutsal yazı dillerinin, ontolojik hakikate ulaşmaktaki ayrıcalıklı konumunu yitirmeleridir. İkinci etmen; başka insanlardan ayrı ve farklı olduğu, ilahi bir bağış/buyruktan ötürü hükmettiği düşünülen kutsal kraliyetlerin sahip oldukları otomatik meşruiyetin aşınmasıdır. Üçüncüsü ise; kozmoloji ile tarihi ayırt edilmez, dünyanın ve insanların kökenlerini ise özdeş kılan zaman tasarımının yerini eş zamanlılık düşüncesinin almasıdır.⁴⁰

Anderson'a göre yeni ulusal toplulukların hayal edilebilirliğine asıl etkiye bulunan ise; yeni üretim ve üretim ilişkileri sistemi (kapitalizm), bir iletişim teknolojisi (matbaa) ve insanlığın mahkum olduğu dilsel çeşitlilik arasındaki iletişim olmuştur.⁴¹ Kitlesele basın ve "kamu"nun ortaya çıkmasının karşılıklı olarak birbirini yapılandırdığı bu süreçte⁴² insanlar bir yandan kendi dil alanları içinde yer alan yüz binler ya da milyonlarca insanın farkına varırken, aynı zamanda yalnızca o yüz binler ya da milyonların bu şekilde kendileriyle aynı alana ait olduğunun da farkına varmışlardır.⁴³

³⁹ ibid, s. 20-22.

⁴⁰ ibid, s. 51.

⁴¹ ibid, s. 58.

⁴² A. W. Gouldner, **The Dialectic of Ideology and Technology**, New York, Seabury, 1976, s. 95'den aktaran A. Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008, s. 277.

⁴³ B. Anderson, 2009, s. 58.

2.3. Ekonomik Dönüşüm

2.3.1. Michael Hecter

Ekonomik dönüşümün ulusları ve ulusçuluğu oluşturma sürecini iç sömürgecilik kuramıyla açıklayan Hechter'a göre sanayileşmenin ve modernleşmenin ülkenin her yerinde eşit düzeyde gerçekleşmemesi, devletin sınırları içinde gelişmiş ve az gelişmiş olmak üzere iki tür topluluk meydana getirmektedir. Bu durum iktidarın ve iktidarın sürdürülmesini sağlayacak kaynakların da iki grup arasında eşit olmayan bir şekilde bölünmesine neden olmakta ve merkez var olan avantajını kurumsallaştırarak imtiyazlı konumunu korumaktadır. Bunun sonucunda merkez güçlü bir ekonomiye sahip olurken, çevre bölgelerde kalkınma merkeze bağımlı bir hale dönüşmekte ve böylece Hechter'in iç sömürgecilik olarak adlandırdığı model oluşmaktadır.⁴⁴

Bu modelde merkez ya da baskın kültürel grup toplumun siyasi merkezidir ve bu siyasi merkez çoğunlukla merkezi yönetimin de bulunduğu yerdir, yani idari açıdan da merkezi bir konuma sahiptir (Kastilya bölgesinin İspanya'da ki yeri bu sava bir örnek oluşturur). Merkezden bahsedilirken bu kavramın çatısı altında merkezi iktidardan ve bu iktidarın ekonomik, siyasi ve sosyal gözetim ve denetim aracılığıyla inşa etmekte olduğu ulusal kimlikten bahsetmek de mümkündür ki; bu kimlik bir üst kimlik olarak tanınmaktadır. Hechter'in modeline göre çevre ise, belli bir bölgede yoğunlaşmış farklı kültürel gruba sahip olan, fakat siyasi ve idari açıdan merkezi bir role sahip olmayandır. Başka bir deyişle çevre, bölgedeki ulusal azınlık

⁴⁴ M. Hechter, **Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development**, New Jersey, University of California Press, 1999, s. 9.

grubu ve bu grubun koşullar uyarınca kendi alt kimliğini bir ulusal kimlik olarak inşa edişidir.⁴⁵

İç sömürgeciliğin fark edildiği, biz ve onlar ayrımının belirginleştiği aşama, ulusal bilincin oluşum aşamasının başlangıcını oluşturur. Bu süreçte üç önemli aşama yaşanır: İlk aşamada, ekonomik eşitsizliğin artmasına bağlı olarak sömürülen topluluk içine kapanır ve siyasal bütünleşmeyi reddeder. İkinci aşamada, içe kapanmaya bağlı olarak topluluk içi iletişim artar ve bu da dayanışma ruhunu geliştirir. Üçüncü aşamada ise, diğerleriyle aralarındaki farklılıkların artmasına bağlı olarak dil/aksan, dini alışkanlar, yaşama biçimleri vs farklılığı iyice derinleşir. Yaşanan bu dönüşüm, kimliğinin bilincinde olan ve bu kimliğiyle varlığını ifade eden bir topluluğun oluşumuna imkan tanır.⁴⁶

Gözle görülebilir kültürel farklılıklar ekonomik eşitsizliklerle birleşip kültürel ayrımlara yol açtığı ve yeterli düzeyde grup içi iletişim olduğunda çevre bölgelerdeki sömürülen toplulukların “milli” toplumla bütünleşme olasılığı düşmekte ve ezilen grup, zaman içinde kendi kültürünün, avantajlı konumda olan merkez kültürle denk olduğunu ve hatta ondan üstün olduğunu iddia etmeye başlamaktadır. Bu da kendini farklı bir “millet” olarak görmesine ve bağımsızlık istemesine yol açmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ E. Aktoprak, **Devletler ve Ulusları: Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları**, Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, 2010, s. 26-28.

⁴⁶ C. Vatandaş, 2004, s. 73-74.

⁴⁷ U. Özkırmı, 2008, s. 126.

3. Ara Yol-Etno Sembolcüler

3.1. Anthony Smith

Primordialist ve modernist yaklaşımın bir sentezini oluşturmayı hedefleyen Smith, tezinde ilk olarak ulus ve etniyi birbirinden ayırır.⁴⁸ Smith'e göre ulus pek çok yanıyla modern gibi görünmekle beraber kökleri derinlerde olan bir yapıdır. Her ulusun başlama noktasını bir etnik kimlikte gören Smith'e göre etniler bir "çekirdek" teşkil ederler ve modern uluslar geçmiş etnik topluluklar dikkate alınmadan anlaşılamazlar.⁴⁹ Smith'e göre ulus: "Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğı" dur. Ulus, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık bir yapıdır.⁵⁰ Bu karmaşık ve soyut yapının izahında Smith ulusların oluşmasında önemli bir rol oynamış olan etnik bağ ve kimlikleri açıklarken yatay ve dikey etnik topluluk ayrımına gider. Bu iki cins etnik topluluk arasındaki farkı bilmek; ulusu oluşturan zemini ve faktörleri anlamak ve etnik çekirdek tiplerinin biçimlenebileceğı iki ana rotayı öngörmek bakımından önem arz etmektedir.⁵¹

Smith'e göre yatay etnik topluluklar, statüsü yüksek bir tabaka ve yönetici sınıfı içeren ve bürokratik içerme rotasıyla sınırlarını genişleten topluluklardır. Askeri, mali, idari ve hukuki aygıtlarını kullanarak farklı etnilerden oluşan nüfusu içinde, yeni ve daha geniş bir kültürel kimlik tanımlamaya muktedir olan bu topluluk

⁴⁸ A. Smith, 2002, s. 38

⁴⁹ A. Smith, 1999, s. 27-28, 114.

⁵⁰ ibid, s. 32-33.

⁵¹ C. Vatandaş, 2004, s. 102.

tipine İngiltere, Fransa, İspanya örnek teşkil eder. İngiltere, Fransa, İspanya’da hakim grubu oluşturan aristokratlar, toplumun diğer kesimlerini egemen kültüre tedrici olarak katmışlar, bunu yaparken de semboller, mitler, vergi toplama, askere alma, vatandaşlık haklarının çok daha fazla sayıda insana tanınması gibi araçlardan yararlanmışlardır.⁵²

Dikey etniler ise, yatay etnilerin aristokratik yapılarının aksine genellikle tabi topluluklardır. Bu topluluklarda aidiyet duygusu güçlü, üyeliği oluşturan harç dışlayıcı ve bütünü kapsayıcıdır.⁵³ Bu dikey topluluklarda özellikle sanayi toplumu döneminde görülecek olan canlanmayı, egemen etnilere, “yabancı” devletlere ve onların yönetici sınıflarına karşı “tebaa halklar”ın hareketleri olarak gören Smith’e göre bu canlanış; statükoya, çok etnili devletteki mevcut güç dağılımına ve onun belli etnik kategorileri sistematik olarak dışlayışına veya geriletmesine, kolektif kültür ve haklarını reddetmekte oluşuna yönelir ve egemen etnilerin teritoryal milliyetçilikleri ve bürokratik devletleriyle keskin bir zıtlaşmaya girer. İkinci olarak da bütün bu hareketler yerliliğin seferberliği ve kültürel siyasallaşma süreçlerini gerektirmektedir ki bu durum; ”ulus olma-k” a bir rehber, bir örnek ve idealize edilmiş bir “biz şuyduk” imgesine rücu anlamına gelir. Etnik bir geçmişe rücu yoluyla topluluk dağınık emelleri için bilişsel bir çerçeve, bir harita ve bir hedef keşfedecektir. Yine bu bağlamda “geçmişimiz” bugünkü nesile sadece atalarının meziyetlerini değil, aynı zamanda kendilerine düşen acil görevleri de öğretecektir. O nedenle peysaj ve tarihten yararlanmak, ölmüş gelenek, ritüel ve dilleri ihya etmek suretiyle topluluklarını keşfetmek, bu demotik etnik milliyetçiliklerin altında yatan itkidir. Bu

⁵² A. Smith, 1999, s. 93-94.

⁵³ ibid, s. 102-103.

seferberlik halini sürekli kılmak içinse ”kitleleri” “milletler” e döndürmek ve bu bağlamda öncelikle onları “yerlileştirmek”; eşsiz bir kimlik, bir kader bahşetmek ve milli bir siyasi anlam atfetmek gerekmektedir.⁵⁴

V. ULUS İNŞASI

Bir yönetim birimi olarak ortaklaşa aynı çatı altında bir araya gelmeyi uluslaşmaya giden yolun ilk adımı sayan Çeçen’e göre uluslaşma süreçleri, toplumlarda ulusçuluk akımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı toplumlarda ulusçuluk akımlarının merkez tarafından oluşturulması ve yürütülmesi ülkedeki uluslaşma sürecini hızlandırırken; ulusçuluk akımları halk kitlelerini uluslaştırmakla kalmamış, devletleri de ulus devletlere dönüştürerek devletler ile halk toplulukları arasında bir ayniyet ve birliktelik yaratmıştır. Tarihin derinliklerinde ortaya çıkmış bir sosyal yapı olan ulusların zaman içinde devletlere dönüşmesini akılcı bir yaklaşımın örgütlenmesi olarak değerlendiren yazar, yeryüzünde altı binden fazla etnik grup olmasına karşılık iki yüz civarında seyreden devlet sayısına dikkat çeker. Bu rakamlar ışığında her etnik yapı uluslaşma ya da kendi ulus devletini kurma şansına sahip olmadığı gibi, bazılarının başarısı diğerleri için bir hayal kırıklığına dönüşecektir. Dolayısıyla tarih içinde öne çıkan ve güçlenen etnik yapıların uluslaşma süreci içinde modern anlamda bir ulusal yapının çekirdeğini oluşturduğunu ve ortaya çıkan ulusal yapıdaki bu çekirdeğin etnik yapısının özelliklerini, ulusal nitelikler olarak öne çıkardığını görmek mümkündür.⁵⁵

⁵⁴ A. Smith, 1999, s. 216-217.

⁵⁵ A. Çeçen, 2009, s. 26-27

Ulus inşa sürecini, başlangıçta birbirine gevsek olan bağlarla bağlanmış toplulukları, bir ulus-devletin ona tekabül ettiği ortak bir toplum haline getirmeye yol açan sosyo-politik bir gelişim süreci olarak tanımlayan Hippler'e göre bu süreçte kullanılan araçlara; ekonomik ve kültürel bütünleşme, siyasi merkezileşme, bürokratik kontrol, askeri fetih ve boyunduruk, ortak çıkarların yaratılması, demokrasiye geçiş, ortak vatandaşlığın kurumsallaşması veya baskı politikaları ile etnik temizlik hareketleri gibi son derece farklı ve aşırı uçlarda boyutları olan uygulamalar örnek verilebilir. Bu araçlar her ulus devlette zaman, işleyiş ve sonuçlar bakımından çok farklı boyutlar sergilese de, Hippler tüm bu farklılıklara rağmen tüm ulus inşa süreçlerinin üç ana ögesi olduğunu ileri sürer. Bunun için ilk ön koşul; bir "ulus"un oluşturulması gerektiği varsayımdır, zira ayrı kimliklerin varlığı ve öncelikli kimliğin ve sadakatin aşirete, kabileye veya bir etnik gruba bağlı olması, ulus devleti içkin olarak istikrarsızlaştıracaktır. İkinci ön koşul; birbirine gevşek bağlarla bağlı olarak önceden var olan toplulukların ortak bir ulusla bütünleşmesi, başta iletişim ve ulaşım kanallarının güçlendirilmesi olmak üzere çeşitli etmenlerin dâhil edilmesiyle ortak bir ulusla bütünleşmenin sağlanmasıdır. Son ön koşul ise; bu işleyişin sağlanabilmesi ve kontrol edilebilmesi için, tüm yurt çapında etkin bir mali sisteme, ortak bir hukuk, ortak bir güvenlik ve ortak bir yönetim sistemine, başka bir ifadeyle iktidar tekeline sahip bir devlet aygıtının varlığıdır.⁵⁶ Bu bütünleşmeyi sağlamak için kullanılan başlıca araçlar ise şunlardır: merkezileşme, ortak dil, zorunlu askerlik ve zorunlu eğitim, ortak tarihi öğeler ve yurttaşlık.

⁵⁶J. Hippler; "Ulus İnşası", Çev. Algan Sezgintüredi/Burhan Saylı, (Ulus inşası, Ed. Jochen Hippler), İstanbul, Versus Kitap, 2007, s. 11-14.

1. Merkezileşme

Giddens'a göre ulus devlet, "işaretlenmiş hudutları (sınırları) olan bir bölge üzerinde bir idari tekel sürdüren, hükmü kanun ve iç ve dış şiddet araçlarının kontrolü ile onaylanan bir kurumsal hükümet şekilleri dizisidir". Devletler arasında alınan politik kararlar neticesinde toprakların kendi aralarında bölüşülmesiyle (bu bölüşümü tahsis etme, sınırlandırma, işaretleme ve yönetme adımları izlemiştir) hudut boyları sınırlara dönüşmüştür. Sınırların tespit edilmesini dahili devlet egemenliğinin merkezileşmesi ve idari genişlemesi için temel nitelikte gören Giddens'a göre ulus; yalnızca devletin, egemenliğini iddia ettiği bölge üzerinde birleşik idari erişime sahip olduğunda mevcut olur.⁵⁷ Weber'in ifadesiyle devlet faaliyetlerinin hesaplanabilir kurallara bağlı olmasını ve kişiden kişiye değişmeyen bir biçimde uygulanmasını sağlayan bürokrasi, bu bağlamda çağdaş kültürü destekleyen dışsal aygıtı nesnel kılarak idari merkezileşmeye hizmet eder.⁵⁸ Merkezileşmede ortak hukukun rolünü vurgulayan Gramsci ise, herkesi bağlayan ortak yasal düzenlemelerin olmasını iki açıdan ele alır: yönetilenler için homojenliğin ve adaletin; yöneticiler için politik hegemonyanın sağlaması.⁵⁹

2. Ortak Dil

Bünyesinde merkezi birliği sağlayan ulus devletin devamını ve istikrarını sürdürebilmesi ve gereken faaliyetlerin koordinasyonu sağlayabilmesi için, kurduğu merkezi birliğin kültürel açıdan homojen olması, yurttaşlar olarak bütün toplumun

⁵⁷ A. Giddens, 2008, s. 163-165

⁵⁸ M. Weber, 1996, s. 310.

⁵⁹ A. Gramsci, **Hapishane Defterleri**, Çev. Kenan Somer, İstanbul, Onur Yayınları, 1986, s. 177.

ortak bir kültürü paylaşıyor olması gerekir. Bunu başarmanın en etkili yolu ise; ortak bir dilin paylaşılması, dilsel birliğin sağlanmasıdır.⁶⁰

Ortak kültüre yol açan en önemli kapılardan biri olan ortak dil, merkezi iktidar için bir yandan ekonomik, siyasi ve idari açıdan yönetim aygıtlarını daha etkili kılan bir araç diğer yandan da yöneten ile yönetilen arasında kurulacak ortaklığın temel sembollerinden biridir. Ulusal azınlık grupları içinse dil, merkezin empoze etmeye çalıştığı tek dile karşı kendi ulus inşa süreçlerinde merkezden ve diğer azınlık gruplarından farklılıklarını ortaya koymak için kullandıkları bir araç⁶¹ ve çoğu zaman onların biricikliğini ve hatta varlığını sağlayan asli unsurdur.

Dil birliğinin sağlanması için en sık başvurulan yöntem, (farklı bir dil kullanan ulusal azınlıklar tarafından genellikle olumsuz karşılanır) tüm devlet faaliyetlerinin tek dilde yürütülmesi zorunluluğudur. Bunun yanı sıra merkezi devlet dilin birleştirilmesine ve yaygınlaşmasına ilişkin yapılan bilimsel faaliyetleri destekler. Dil bilgisi kurallarının standartlaştırılması, sözlük oluşturulması, ulusal akademilerin kurulması ve eğitimin ortak bir dilde yapılması örnek teşkil eden uygulamalardır.⁶²

3. Zorunlu Eğitim ve Zorunlu Askerlik

Gellner'e göre topluluk mensuplarının modern toplumda uygun iş bulabilmeleri ve yurttaşlık haklarını etkin bir biçimde kullanabilmeleri için asgari bir okur yazarlık seviyesine ve teknik beceri ve standartlaşmış bir ortamda geçerli

⁶⁰ A. Giddens, 2008, s. 287.

⁶¹ E. Aktoprak, 2010, s. 23.

⁶² I. Wallerstein, **Liberalizmden Sonra**, Çev. Erol Öz, İstanbul, Metis Yayınları, 1998, s. 131.

kavramlara asgari bir hakimiyet düzeyine sahip olmaları elzemdir. Bu vasıfları da ancak modern ve genel bir ulusal eğitim sistemi kazandırabilmektedir.⁶³

Özellikle bir bağımsızlık mücadelesi sonrasında kurulmuş ulus devletlerde zorunlu askerlik, askeri becerilerin gelişmesini sağlamanın yanı sıra farklı yörelerden gelen insanları, ulusun ve devletin güvenliği ile bekası ülküsünde birleştirmekte ve böylece “birlik” kavramını somut bir içeriğe kavuşturmaktadır.⁶⁴

4. Ortak Tarihi Öğeler

Smith’e göre milli semboller, gelenekler, seremoniler ulusçuluğun en etkili ve devamlılık arz eden veçheleridir. Ulusçuluğun temel kavramlarını cisimleştirir, bütün topluluk mensuplarınca görünür ve vazıh kılar, dolayısıyla soyut öğeler tüm mensuplarda duygusal tepkiler uyandırarak gözle görülür hale gelir. Seremoniler, gelenekler, simgeler yoluyla topluluğun yaşamına ve duygularına katılan topluluk üyeleri, böylece soyut bir topluluğun devam edebilmesini mümkün kılar.⁶⁵ Ulusal marş, ulusal bayramlar, bayrak, gelenek ve görenekler ortak tarihi öğelerin başlıca örneklerindendir.

5. Yurttaşlık

Kişiler ile devlet arasında anayasa ve yasalarla tanımlanmış karşılıklı hak ve yükümlülöklere dayanan hukuki bir ilişki olarak tanımlanan yurttaşlık,⁶⁶ ulus devlet yapılanması içinde ulusal egemenlik ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

⁶³ E. Gellner, 2006, s. 111

⁶⁴ E. Hobsbawm, 1993, s 105-106; O. Erözden, 2008, s. 117.

⁶⁵ A. Smith, 1999, s. 127.

⁶⁶ “Vatandaşlık”, A. Yayla, **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, Ankara, Adres Yayıncılık, 2004, s. 239.

Ulusun egemen olduğu sistemde, bir yandan ulusun sınırları siyasi iktidarın erişebildiği sınırlarla örtüşmüş diğeryandan toplum üyesi birey açısından siyasal bütüne dahil olmak için yurttaş sıfatını edinmiş olmak bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Bu haliyle yurttaşlık, siyasi hakları kullanma yetisinin yanı sıra ulusal aidiyetin tek ölçütü ve hukuksal düzlemde ifadesi halini almıştır.⁶⁷

5.1. Yurttaşlık Tarihi

Yurttaşlığı sosyopolitik bir kimlik biçimi olarak tanımlayan Heater'e göre yurttaşlık, insanın sosyopolitik bir hayvan olarak deneyimleyebileceği beş ana kimlikten bir tanesidir. Bu kimlikler sırasıyla; feodalite, monarşi, tiranlık, ulus ve yurttaşlıktır. Feodal ilişki, uşak (vasal) ile efendi (lord) arasındaki bağlarla belirlenen hiyerarşik bir statü olup ilişkinin karşılık içeren doğası, astın hizmeti ve karşılığında üstün himayesi uyarınca biçimlenen hiyerarşik bir ilişkidir. Monarşik sistemde uyruk ve monark arasındaki ilişki, taca bağlılık ve itaat üzerine kurulmuştur. Diktatörlük, otoriterlik, tiranlık da dahil tüm otoriter yönetim biçimlerinde ise, bireyin statüsü daha da alçalarak, her şeyiyle tiranın rejimini destekleyen, tiranın şahsına bağlı bir konuma gelmiştir. Bir sonraki kimlik, bireylerin kendilerini ulusla özdeşleştirdiği bir kültürel grup üyeliğidir. Yurttaşlık ise bireyin başka bir bireyle (feodalite, monarşi ve tiranlık) veya bir grupla değil (ulus), esas olarak devlet fikriyle bağını tanımlayan bir kimlik biçimidir.⁶⁸

Tarihsel süreç içinde 'polis'in gelişmesiyle eş zamanlı olarak ortaya çıktığı görülen yurttaşlık, Antik Yunan'da özünde bir yaşam biçimi olan, sınırlı bir gruba

⁶⁷ O. Erözden, 2008, s. 119-121.

⁶⁸ D. Heater, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2007, s. 9-10.

tanınan ve bir zoon politikon (siyasal hayvan) olmanın zorunlu bir koşulu olarak katılımcı, aktif bir yurttaşlıktır. Oysa Roma döneminde Roma yurttaşı olmak hukuken geçerli bir statüye sahip olmak anlamına gelen; hem statü hem katılım ve sadece statü içeren iki düzeyli yurttaşlık uygulamasıyla daha kapsayıcı ve Antik Yunan'ın aksine esnek bir yurttaşlık anlayışına sahip olmuştur. Hristiyanlığın evrenselcilik iddiasının Ortaçağ'da feodal ilişkinin kişiselliğiyle birleşmesiyle devlet kavramı ve yurttaşlık olgusu silikleşmiş ve fakat yurttaşlığın altın çağı ulus devletin yükselmesiyle eş zamanlı olarak yaşanmıştır.⁶⁹

Egemenliğin bir kralın bedeninden yurttaşların siyasi bütününe aktarılmasını büyük bir dönüm noktası olarak değerlendiren Turner'e göre bu egemenlik aktarımının iki önemli özelliği vardır.⁷⁰ İlki, öncelikle yurttaşlık yetkilerinin, uyruğun yeni egemenin iradesine itaat etmesi göreviyle tamamlanmasıdır. Bizeau'nun ifadesiyle bu egemenlik aktarımıyla, alınan kararların herkesin ve en azından varsayımsal düzeyde bölünmez olarak kabul edilen bir ulusun kararı olarak görülmesi sağlanmıştır.⁷¹ Egemenlik aktarımının diğer özelliği ise, genişletilmiş bir yurttaşlık ile paylaşılan bir halk kimliği arasındaki ortaklığı vurgulamasıdır. Dolayısıyla yurttaşlık, bir yandan uyrukları hak ve görev sahibi yurttaşlara dönüştürürken diğer yandan buna paralel olarak devletleri de ulusa dönüştürmüştür.⁷²

⁶⁹ F. Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999, s. 53-54.

⁷⁰ C. Pierson, 2000, s. 53.

⁷¹ J. P. Bizeau, , **“Pluralisme Et Démocratie”**, Revue Du Droit Public, 2. 1993 s. 538'den aktaran: F. Üstel, 1999, s. 54.

⁷² F. Üstel, 1999, s. 54.

5.2. Yurttaşlığın Boyutları

Yurttaşlık kavramının mutlak sınırlara sahip, her ülkede ortak, sabit bir tanımı olmamakla birlikte, literatürde yurttaşlık kavramının beş temel özelliği üzerinde durulmaktadır. Bunlar:

- a) Ulusal bir üyelik olarak yurttaşlık
- b) Statü olarak yurttaşlık
- c) Hak olarak yurttaşlık
- d) Görev ve sorumluluk olarak yurttaşlık
- e) Katılım olarak yurttaşlık

5.2.1. Ulusal Bir Üye Olarak Yurttaşlık

Seyla Benhabib'e göre modern yurttaşlık, ister bir ulus devlet ister çok uluslu bir devlet isterse bir uluslar topluluğu olsun, sınırlandırılmış bir politik topluluğa üyelik haline gelmiştir. Ona göre yurttaş: Bir ülkede ikamet edebilmek için üyelik haklarına sahip, devletin idari yargı yetkisine tabi ve aynı zamanda ideal olarak kendisi adına yasaların çıkarıldığı ve uygulandığı demokratik hükümlerin üyesi olan bireydir. Zira resmi idari prosedürler yoluyla uygulanan ve kültürel olarak az çok homojen bir insan topluluğunun demokratik irade şekillenmesine bağlı olan, bölgesel olarak sınırlandırılmış egemenliğin politik rejimi ancak yurttaşlık kavramını tanımlayarak, sınırlarını belirleyerek ve kontrol ederek işleyebilir.⁷³

⁷³ S. Benhabib, **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2006, s. 153-154.

5.2.2. Statü Olarak Yurttaşlık

Yurttaşlık, kabaca bir siyasi topluluğa aidiyeti belirtmekle birlikte, bu aidiyet kişiye birtakım hak ve ödevler içeren hukuki bir statü de vermektedir. Bu bağlamda modern yurttaşlık, bireyi hak ve yükümlülük sahibi bir özne haline getiren bir statü ilişkisi biçimidir.⁷⁴ Bu statü ilişkisi, bir birey yurttaşın toplumun özgür ve eşit bir üyesi olarak sahip olduğu özerklik ölçüsü olmanın yanı sıra hak ve özgürlüklerinin devlet gücünün keyfi kullanımına karşı garanti altına alınmasını sağlar.⁷⁵

5.2.3. Hak Olarak Yurttaşlık

Çoğu insan için Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin ifade ettiği gibi “hak sahibi olma hakkı” olarak görülen yurttaşlık,⁷⁶ hak sahibi-yurttaşlık yaklaşımını ortaya koyan Marshall’a göre, “aynı uygarlığın üyelerini oluşturan insanlara bir sosyal aidiyet ve sadakat hissi kazandırmak yoluyla birleştirici bir kurum” olarak hizmet eden bir olgudur. Fakat buradaki aidiyet ve sadakat, haklarla donatılmış ve gelenek hukuku ile güvence altına alınmış olup onu elde etmek için verilen mücadele ile güçlenmekte ve hakların kazanımıyla birlikte daha fazla anlam kazanmaktadır.⁷⁷ Yurttaşlığın tarihsel açıdan üç farklı eksenin bir araya gelmesiyle oluştuğunu söyleyen Marshall bu eksenleri; medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar olarak sıralar ve şöyle açıklar:

⁷⁴ C. Pierson, 2000, s. 208-210.

⁷⁵ S. Hall, D. Held, “Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, Çev. Abdullah Yılmaz, (Yeni Zamanlar, Der. Stuart Hall, Martin Jacques), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995, s. 174.

⁷⁶ W. Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 401.

⁷⁷ T. H. Marshall, “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, Çev. Ayhan Kaya, (Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, T.H. Marshall, T. Bottomore), Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000, s. 47.

“Medeni haklar eksenini oluşturan unsurlar; bireysel özgürlük, konuşma özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü,mülk edinme ve sözleşme yapma özgürlüğü ve adalet hakkı gibi hak ve özgürlüklerdir.... Siyasal haklar eksenini ise, siyasal karar alma sürecine seçmen ve seçilen olarak katılma hakkını ifade eder. Öte yandan sosyal haklar eksenini ile ifade edilen şey ise yaşadığımız toplumun standartları ölçüsünde ekonomik refah ve sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmaktan, çağdaş bir birey gibi yaşayabilme hakkına değin uzanan geniş bir haklar dizinidir.”⁷⁸

Marshall’a göre sınıfsal farklılıkların Ortaçağ feodalitesinin aksine yasalar ve gelenekler yerine; eğitim, yoksulluk ve ulusal ekonomik yapı gibi unsurlar tarafından belirlendiği toplumsal sistemde, toplumsal sınıfların varlığı bir tür eşitsizlik sistemidir ve yurttaşlıkla amaçlanan şey toplumun üyeleri arasında bir tür tam eşitliğin sağlanmasıdır. Zira mülkiyet hakkı, koşulsuz bir mülkiyet edinme hakkı değil, bireyin gücü yetmesi halinde mülkiyet edinme hakkıdır. Eğer dinlenmeye değer nitelikte söz söyleyebilmenizi sağlayacak bir eğitim almamışsanız, konuşma özgürlüğünüzün bir anlamı olmaz. Fakat insanlara sınıfsal önyargılar ve ekonomik sorunlar nedeniyle yararlanılması mümkün olmayan bazı yasal haklar sağlayan medeni haklardan ve sadece özgür toprak sahiplerine verilmiş seçme hakkından farklı olarak sosyal hakların yurttaşlık kurumunun bir bileşeni haline gelmesiyle, dezavantajlı insanların toplumun merkezine girmesi, medeni ve siyasal haklarını etkili bir biçimde kullanabilmesi sağlanmış olur.⁷⁹ Böylelikle Marshall’ın hedeflediği üzere yurttaş haklarının genişletilmesiyle yurttaş sınıfı da genişlemiş olmaktadır.

⁷⁸ ibid, s. 21.

⁷⁹ ibid, s. 37-39, 42, 52.

5.2.4. Görev ve Sorumluluk Olarak Yurttaşlık

Pierson, yurttaşlığı bir görevler dizisi olarak tanımlarken, önceliği askerlik görevinin yerine getirilmesi yükümlülüğüne verir. Bu anlamda yurttaşlık, devleti savunma görevinin karşılığında ve diğer görevlerin de yerine getirilmesi suretiyle verilen bir ödül olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan yurttaşlık görevi, çalışma görevi veya vergi ödeme yükümlülüğü gibi başka görev biçimlerini de kapsamaktadır.⁸⁰

5.2.5. Katılım Olarak Yurttaşlık

Topluluğa yurttaşla yabancıyı ayıranın ne olduğu sorusu yöneltildiğinde verilen ilk yanıt, askerliğini yapmak ya da kamu işlerine katılmaktan çok, oy verme hakkına sahip olmaktır.⁸¹ Etken ve edilgen vatandaşlık ayrımı yapan Will Kymlicka ve Wayne Norman'a göre siyasal katılım, yasaları çiğnememek gibi edilgen vatandaşlık yükümlülüklerine nazaran aktif olmayı ön plana çıkaran⁸² ve insanları bu süreçte kişisel koşulları ve çevrelerinin ötesindeki çıkarlarla tanıştırmakla sorumluluğu ve hoşgörüyü öğreten bir eylemdir. Siyasal katılımı kendilerini yönetme fırsatı bulan yurttaşlar, yine bu eylemle siyasal topluluğun sürekliliğini sağlamaya yönelik sorumluluğu paylaşmış olurlar.⁸³ Dryzek'e göre ortak yararın siyasal katılımı sağlanması; karşılıklı duygudaşlığı ve anlayışı artırmakta, insanların ortak bir düşünce deneyimini paylaşabildikleri gerçeği yurttaşlar arasındaki bağı

⁸⁰ C. Pierson, 2000, s. 219-221.

⁸¹ D. Schnapper, “Yurttaşlar Cemaati”, Çev. Özlem Okur, İstanbul, Kesit Yayınları, 1995, s. 106.

⁸² W. Kymlicka, 2006, s. 420-421.

⁸³ A. Oldfield, “Vatandaşlık Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?” (Vatandaşlığın Dönüşümü, Üyelikten Haklara, Haz. Ayşe Kadioğlu), İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 99, 102.

güçlendirmektedir.⁸⁴ Hem bireysel çıkara hem kamusal çıkara hitap eden siyasal katılım, Rousseau'ya göre çıkarla görevin tesadüf etmesini sağlayan araçlardan biridir.⁸⁵

5.3. Yurttaşlığa Yönelik Yaklaşımlar

Modern yurttaşlık, akademik literatürde John Locke ve John Rawls'ın başını çektiği liberal-bireyci gelenek ile Charles Taylor, Michael J. Sandel gibi savunuculara sahip toplulukçu veya cumhuriyetçi gelenek arasındaki felsefi tartışmalardan yola çıkarak sınıflandırılmaktadır. Bu ayrım ışığında ileri sürülen yaklaşımlar şöyle özetlenebilir:

5.3.1. Liberal Bireyci Gelenek

Bireyci gelenek; bireyi bağımsız, özerk bir varlık olarak kabul eden, liberalizmi temel alan bir yaklaşımdır ve önceliğine toplumu değil bireyi oturtur, zira toplum ve devlet insan gibi gerçek bir varlık değil, temelde varsayıma dayanan yapılardır.⁸⁶ Bu anlayış yurttaşlığı bir statü olarak tanımlar ve 'statü' kavramını hem bireyler arasında hem devlet nezdinde geçerli olan bir sözleşmeye bağlar. Bu anlayışa göre haklar bireylerin içsel bir parçasıdır; çünkü bireyler hem mantıken hem de ahlaken, gerek toplumdan gerekse bireylerin güvenliğini sağlamak ve onları korumakla mükellef olan devletten önce gelirler. Bunlar doğal haklar ya da insan haklarıdır ve doğal haklar yaklaşımında insanları geri kalan canlılardan ayıran özellik budur. Yurttaşlık statüsünün kendisi de bir hak olup bireyler yurttaş olmak ve yurttaş kalmak için bir

⁸⁴J. Dryzek, **Discursive Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations**, Oxford, Oxford University Press, 2000, s. 2'den aktaran W. Kymlicka, 2006, s. 407.

⁸⁵A. Oldfield, 2008, s. 103.

⁸⁶A. Çeçen, **İnsan Hakları**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1995, s. 39.

şey yapmak zorunda değildirler. Tek istisnası, birbirleriyle bir sözleşme temelinde ilişkiye giren bireylerin yine bir sözleşme temelinde özgürce üstlendikleri yükümlülüklerdir. Bunun haricinde topluma karşı hiçbir yükümlülükleri yoktur. Bireyleri egemen ve ahlaken özerk varlıklar olarak gören liberal bireyci gelenekte yurttaşlık kavramı sözleşme dışında hiçbir sosyal bağ yaratmaz ve bu yüzden herhangi bir sosyal dayanışma, bütünlük ve ortak amaç duygusuna yol açmaz.⁸⁷

5.3.2. Cumhuriyetçi (Toplulukçu) Gelenek

Yurttaş temelli cumhuriyetçiliğin merkezinde liberal bireycilikten farklı bir birey anlayışı vardır: Bireyler toplum karşısında öncelikli ve egemen olarak düşünülmez. Çünkü bireyler bir sosyal bağlam içinde büyürler ve büyüdükçe sosyal olarak tanımlanmış, görevlerle yüklenmiş rollerin farkına varırlar ve zaman zaman çeşitli roller tercih ederler. Yurttaşlık da bunlardan biridir. Klasik gelenekte yurttaşlık bir faaliyet, bir pratik olarak görülür ve yurttaşlık pratiğinin gerektirdiği şey, belli bir siyasal topluluğun kimliği ve sürekliliğine ilişkin olarak paylaşılan sorumluluktur ve bireyler bu sorumluluğu yerine getirdiği müddetçe yurttaş olur ve yurttaş kalırlar. Örneğin topluluk, onu tehdit edeceklerle karşı savunulmalıdır; bu yüzden askerlik hizmeti yurttaşlık görevlerinden birisidir. Topluluk kuşaklararası sürekliliği güvence altına almalıdır; bu yüzden çocukları uygun şekilde yetiştirmek yurttaşlık görevlerinden birisidir. Onların zamanları, kaynakları ve hatta bazen hayatları meşru şekilde talep edilebilir, zira ancak topluluk varlığını sürdürdüğünde yurttaşlık pratiğinin zaman içinde sürekliliği güvence altına alınır ve bireylerin

⁸⁷ A. Oldfield, 2008, s. 94-97.

yurttaşlar olarak kimlikleri korunur.⁸⁸ “Yurttaşlar arasındaki bağlar ise, sözleşmeci değildir; bir hayat tarzını paylaşmaya ve belirlemeye dayanır.”⁸⁹ Liberal bireyci anlayışta “haklar” olarak görülen sivil, siyasal, hukuki özgürlüklerin ve sağlık, eğitim ve gelire ilişkin hak sahipliği tanımlarının birçoğu, yurttaş temelli cumhuriyetçi anlayışta geniş ölçekli bir siyasal katılım için zorunlu koşullardır.⁹⁰

5.3.3. Cumhuriyetçi Yurttaşlık ve Liberal Yurttaşlık Yaklaşımlarının Eleştirisi

Liberal-sözleşmeci yurttaşlık anlayışına getirilen en önemli eleştiri, bu yaklaşımın minimalist yurttaş anlayışının yaşanan yurttaşlık açısından bir dizi unsur bilinçli olarak sorunsalının dışında bırakmış olduğu yönündedir. Başka bir deyişle yurttaşlar topluluğu açısından önem taşıyan “dayanışma” unsuru ve “yaşanan” yurttaşlığın niteliğini belirleyen fırsat eşitliği ve eşit başlangıç ilkesi gibi konular liberal-sözleşmeci yurttaşlığın sorunsalı dışında bırakılmıştır.⁹¹

Liberal bireyci gelenek tarafından getirilen en temel eleştiri ise; hakların bireylerin yerine topluluklara tanınmasının topluluk kimliklerini pekiştireceği, toplulukları farklılıklara odaklanmaya teşvik etmek suretiyle topluluklar arasındaki sınırları daha da belirginleştireceği yönündedir. Bu görüşe göre grup hakları, toplumsal kimlik gruplarını siyasal sistem içinde sabitleyip dondurarak, bireylerin değişen toplumsal ihtiyaçları ve/veya kendilerine atfettikleri kimlikler temelinde ittifaklar ve birlikler kurma imkanını ortadan kaldırma tehlikesini içinde

⁸⁸ A. Oldfield, 2008, s. 98-100.

⁸⁹ F. Üstel, 1999, s. 70.

⁹⁰ A. Oldfield, 2008, s. 101.

⁹¹ F. Üstel, 1999, s. 74.

barındırmaktadır. Bunun yanı sıra belli bir kültürel topluluğun talep ettiği bir hareket biçiminin, başka bir topluluğun hakkı pahasına olabileceği ve bireylerin topluluk tarafından baskı altına alınması ve bireysel özerkliğin yok olma tehlikesi, dikkat çekilen konular arasındadır.⁹²

VI. “YURTTAŞLIK” TAN “ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK”A

Ulus devlet olgusunun önemli bir unsuru olan yurttaşlık ilkesi, kökenleri ne kadar çeşitli olursa olsun bütün yurttaşların siyasal bakımdan kapsanmasını sağladığı ölçüde nüfus çeşitliliğini yönetebilmekte ve bu çeşitliliğin tarihsel, kültürel ya da dinsel sadakatlerini kendi özel alanlarında muhafaza etmesine izin vermektedir.⁹³ Fakat son dönemlerde bilhassa 1990’dan itibaren yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmeler sonucunda, kimlik eksenli siyasal ve kültürel hak talepleri özel alandan kamuya taşınarak ulus devletin kamu politikalarını sorgulamaya başlamıştır.

Kimlik eksenli hak taleplerinin artışı ve çeşitlenmesini modern insanın birincil gruplarla (aile, akraba, vb.) olan göbek bağıni kopararak yeni gruplarla ilişki içine girmesine bağlayan Bilgin’e göre bu durumda, farklı kimliklerle tanışılmakta ve böylece kültürel çeşitlilik keşfedilmektedir. Bu keşfin ise iki kaynağı vardır: göç ve küreselleşme.⁹⁴ Ülkeler arası göçün çok yoğun biçimde gerçekleşmesiyle ülkeler içinde farklı kültürel kimliğe ait bireyler zamanla topluluk olarak örgütlenmeye

⁹²H. Gülalp, “**Kimlikler, Toplum ve İktidar**”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No. 40, Mart 2009, s. 136; W. Kymlicka, **Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 73, 266.

⁹³ D. Schnapper, 2005, s. 194.

⁹⁴ N. Bilgin, “**Teoriden Pratiğe, Modelden Temsile, Yurttaşlık**”, Türkiye Günlüğü, Sayı 67, 2001, s. 45.

başlamıştır.⁹⁵Küreselleşmeyle ise kültürlerin birbirlerine yakınlaştığı ve birebir tanıdığı, her kültürün kendi farklılıklarını görerek bunu bir sosyal ve siyasi kimlik bilincine taşıdığı ve bu kimliği muhafaza etme çabasına giriştiği bir ortam oluşmuştur. Bu ortamda insanlar özlerine dönmüş ve fakat bu keşif bir içe kapanmayı beraberinde getirmemiş, aksine hem kültürler hem de ideolojiler arasında etkileşim artmıştır. Yoğunlaşan bu kültürel etkileşim süreci ile farklılıklar üzerine temellenen grup bilincinin kesişmesi neticesinde, daha yirmi yıl önce akıllara gelmeyen bazı sosyo-kültürel sorunlar ortaya çıkmış ve ulus-devletin eşitlikçi yurttaşlık anlayışı eleştirilmeye başlanmıştır.⁹⁶

1. Çokkültürlülük – Çokkültürcülük Kavramı

Sonu “izm” takısıyla biten bir kavram olan *multiculturalism* Türkçe’ye birebir çevrildiğinde çokkültürlüculük kelimesine karşılık gelir. Söyleyiş zorluğu sebebiyle bu sözcük yerine “çokkültürcülük” kullanılmakta olup kavram çokkültürlülüğün tanınması ve politikalara yansımaları ifade eder.⁹⁷

Siyaset kuramcısı Parekh bu terimler arası farkı şöyle izah eder: Çokkültürlü toplum (multicultural society), içinde iki veya daha fazla kültürel topluluk olan bir toplumdur. Çokkültürlü toplumlar kültürel çeşitliliğe iki farklı şekilde tepki verebilir; kültürel çeşitliliği olumlu karşılar, onu merkeze koyar ve kendini oluşturan bu toplulukların kültürel taleplerine saygı duyar ya da bu toplulukları çoğunluk kültürü içinde asimile etmeye çalışır. Birinci durumda, yönelim ve değer olarak çokkültürcü,

⁹⁵ J. Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, İstanbul, Bakış Yayınları, 2002, s. 26-27.

⁹⁶ A. Ş. Balı, “**Çokkültürlülük, Hukuk ve Adalet**”, Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arşivi, Sayı 8, İstanbul, İstanbul Barosu Yayını, 2003, s. 12.

⁹⁷ C. Akaş (Çev. ve Ed.), “Terimler Hakkında”, **Çokkültürcülük Tanınma Politikası**, Haz. Amy Gutmann, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

ikinci durumda ise mono-kültürcü olunur. Her iki durumda da çokkültürlü bir toplum vardır, fakat bunlardan sadece biri çokkültürcüdür. “Çokkültürlü” terimi olgusal bir gerçek olarak kültürel çeşitliliğe işaret ederken, “çokkültürcü” terimi bu gerçeğe verilen normatif bir tepkiye işaret eder.⁹⁸

2. Çokkültürcülük Kavramının Tarihçesi

Sorunsalımızın temelini oluşturan çokkültürlü yapının ne ifade ettiği ve bu yapı karşısında takınılan ve takınılması gereken normatif tutumların kavranması ve gelişimini koşullayan özgün koşulların bulunması, sorunsalın öncelikle tarihsel bir çerçeveye yerleşimiyle mümkündür.

İlk kez Kanada’da 1971 yılında hükümet tarafından farklı bir politikayı ifade etmek üzere kullanılan çokkültürcülük (multiculturalism) kavramı, asimilasyonun tersini, ülkedeki mevcut kültürel çeşitliliğin teşvik edilmesini içeren bir politikayı ifade etmek için kullanılmıştır.⁹⁹

1867’de İngiliz Kraliyetine tabi konfederasyon üyesi bir devlet olarak kurulan Kanada bu politikayı yürürlüğe koyduğunda; yerliler, köleler, Amerika Birleşik Devletleri’nden kaçan göçmenlerle İngiliz, İskoç ve Fransız soyundan gelenlerden oluşan ve egemenliğin milli egemenlik yerine iki kurucu halk arasında (İngiliz-Fransız) paylaşıldığı bir devlettir. Kültürel bölünmüşlüğü yanı sıra mevcut sosyal, ekonomik ve politik statüler arasındaki hiyerarşiler, yerlilere uygulanan kısıtlamalar

⁹⁸ B. Parekh, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2002, s. 7.

⁹⁹ Pat Dufy Hutcheon, **“Multiculturalism in Canada”**, <http://patduffyhutcheon.com/Papers%20and%20Presentations/Multiculturalism%20in%20Canada.htm> (31.12.2012)

ve Quebec'in silahlı mücadeleye desteklenen özerklik talepleri federal hükümeti çözüm arayışına itmiş ve federasyon koşulları mütemadiyen müzakere edilir olmuştur. Bu müzakereler 1960 Kanada haklar bildirgesi, 1967 yılında ırk temelinde kısıtlamalara son veren bir göçmen politikasının yürürlüğe girmesi ve 1969 yılında Kanada Devleti'nin iki dilli olduğunun ilan edilmesi gibi neticeler doğurmuştur. Bu gelişmeleri 1971 yılında uygulamaya konan bir çokkültürlülük politikası takip etse de, asıl gelişme 1982 Anayasası'nın giriş bölümünde de yer alan kişilerin hakları ve özgürlükleri yasasıyla gerçekleşmiştir. Zira bu yasa bütün ayrımcılık biçimlerini yasaklamakla kalmamış, bir yandan azınlıklar lehine pozitif ayrımcılık programları öngörmüş diğer yandan Fransızca konuşan Quebecililerin dil hakları ve yerli halkların hükümet özerkliği gibi kolektif haklar tanımıştır. Bu gelişmeler ışığında çok kültürlülük politikasının Kanada'da, farklılık üzerine kurulmuş toplumsal ve siyasal hiyerarşilerle olan bağlarını koparmayı ve Kanada'nın birliğini ve bütünlüğünü artırmayı hedefleyen, evrenselci ve kültürel bir proje olma iddiası taşıdığını söylemek mümkündür.¹⁰⁰

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki savunucuları tarafından hiçbir kültürün diğerinden üstün olmadığı, ayrımcılığın ve önyargının yaşanmadığı, milli kimliğin dünyanın dört bir yanından gelen kültürel öğelerin birlikteliği sonucunda oluştuğu, daha iyi bir Amerika'nın ifadesi¹⁰¹ olarak tanımlanan çokkültürlülük kavramı, örneklerde de görüleceği üzere özgün milli sorunlara bir çözüm olarak ortaya çıkmış ve evrilmiştir.

¹⁰⁰ M. Doytcheva, 2009, s. 36-39.

¹⁰¹ N. Glazer, **We Are All Multiculturalists Now**, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 2003, s. 11.

Kökenlerindeki çeşitliliği olduğu kadar milli birlik hevesini de ifade eden “e pluribus unum” (birçoktan tek bir) sloganına sahip Amerika Birleşik Devletleri; en çok göç alan ülke olmasının yanı sıra bağımsızlık yanlısı olan Kızılderililer, Meksika savaşı sırasında ilhak edilen Meksikalılar, Eskimolar ve istila yoluyla Amerika Birleşik Devletleri çatısına sokulan yerliler, özel siyasal statü talebiyle bütünleşmeyi kabul etmiş, dil ve topraklarına ilişkin haklara sahip Guam ve Porto Ricolular gibi çok sayıda azınlık grubunu bünyesinde barındırmaktadır. Kültürel çoğulculuk üzerine inşa edilen Amerika Birleşik Devletleri’nde farklı kültürlerle yönelik “halkların bir potada erimesi” programı uygulamaya konsa da, Asyalılar, Amerikan yerlileri ve bilhassa Afrikalı kölelerin soyundan gelen siyahlar bu potada yer bulamamıştır. Ülkede uzun yıllar birinci sınıf-ikinci sınıf vatandaş ayrımı yapılmış ve bu ayrım yasalarla desteklenmiştir. 1944’de savunulan değerler ve siyahların gördüğü muamele arasındaki çelişki Gunnar Myrdal tarafından “Amerikan ikilemi” diye tanımlanmıştır. Bu ikilem, 1960’da vuku bulan bir yurttaşlık hakları hareketi neticesinde çıkarılan ayrımcılığa karşı olma ilkelerini ileri süren yurttaşlık hakları yasası, siyasi haklar tanıyan oy verme hakları yasası ve göç konusunda ırkçı kısıtlamaları ortadan kaldıran göçmenlik yasası ile önemli ölçüde aşılmışsa da, üç yüz yıl süren baskı, hınç ve eşitsizlik, kongre kararlarıyla ortadan kaldırılamayacak kadar büyük olmuştur.¹⁰² “Beyazmış” gibi yapmak istemeyen ve “Amerikan kültürünün arka sıralarında oturmak” istemeyen siyahlar, bir kültürel sahiçilik arayışına girmişler ve giderek Afrikalılıklarını ön plana çıkarmışlardır.¹⁰³

¹⁰² M. Doytcheva, 2009, s. 33-34.

¹⁰³ T. Gutlin, **The Twilight of Common Dreams: Why America is Wracked By Culture Wars**, New York, Metropolitan Books, 1995, s. 129.

Komünist rejimin sona ermesiyle farklı nüfus topluluklarının bir arada yaşaması sorununa çözüm arayan Doğu Avrupa ülkeleri ile köklü bir geçmişe sahip olan ve Kanada gibi ülkelerin aksine bir milli kuruluş süreci geçirmiş, göçmenden ziyade ulusal azınlıklara sahip Batı Avrupa ülkelerinin milli birlik ve bütünlüklerini koruyarak kültürel çoğulculuğu kurumsallaştırma çabaları da çokkültürlülük tartışmaları ve politikalarına ivme kazandırmıştır.

Bu bilgiler ışığında çokkültürcülüğü genel olarak; modern demokrasilerin kurumlarını yeniden biçimlendirerek ve kişilere farklılıklarını geliştirme ve aktarma imkanı vererek farklı kültürlerin tanınması gerektiği düşüncesini temel alan tarihsel bir siyasi program, entelektüel tartışma ve pratik deneyim bütünü olarak tanımlayabiliriz.¹⁰⁴

3. Çokkültürlü Yurttaşlık

Kanada’da 1991 yılında Muhafazakar Parti Çokkültürlülük ve Yurttaşlık Bakanlığı’nı kurduğunda, bu iki tema şu şekilde bir araya getirilmiştir: Kanadalılar farklı kökenlerden geldikleri için çokkültürlü; hepsi Kanada’ya ortak bir bağla bağlanmakta birleştikleri için yurttaşlardır.¹⁰⁵

Çokkültürlü yurttaşlığın temelinde; yurttaşların her birinin dil, din, etnik kimlik, renk ve cinsiyetine bakılmaksızın, aynı muameleye tabi olmak bakımından meşru bir hakka sahip olması ve yurttaşların her birinin kendi kültürüne ait özellikleri, hem özel alanda hem de kamusal alanın önemli bölümünde rahatça

¹⁰⁴ M. Doytcheva, 2009, s. 25.

¹⁰⁵ ibid, s. 131.

kullanabilmesi yatmaktadır.¹⁰⁶ Devletin tüm kültürlerle ait olduğu kabul edilmeli ve bazılarının azınlıkta olması, bunların devlet üzerindeki haklarını etkilememelidir.¹⁰⁷“Her vatandaş devlette eşit olarak kendisini ve beklentilerini bulabilmelidir.”¹⁰⁸

Raz’a göre çokkültürlü yurttaşlık, etik veya politik bir yaklaşımdan ziyade farklı kültürlerden insanların bir arada yaşarken kamusal alanda karşılaştıkları zorluklara karşı hissedilen bir duyarlılığın ifadesidir.¹⁰⁹ Kymlicka’ya göre hakim çoğunluk kültürün, İngiliz olmanın İrlandalı olmaktan; Protestan olmanın Katolik ya da Müslüman olmaktan; beyaz olmanın siyah ya da sarı olmaktan daha iyi olduğunu söylemesi ve azınlık kültürlerinin devletin simgelerinde görünmez kılınması ya da parmakla gösterilmesi bir statü hiyerarşisidir ve çokkültürlü yurttaşlık talepleri bu hiyerarşinin kamusal alanda yarattığı kültürel adaletsizliği gidermeyi amaçlar.¹¹⁰ Bu adaletsizlik kamusal kuralların kamusal kurallardan etkilenenler tarafından değil de onları belirleyenler tarafından şekillendirilmesiyle oluşup¹¹¹; hukuk, yönetim, ekonomi gibi alanlardaki adaletsizliğin de kaynağını oluşturabilir.¹¹²Toplum tasavvurumuzu adaletin yeniden dağıtımını ve kültürel tanınmayı sağlayacak şekilde yapmayı öneren Raz’a göre, bu tasavvur gerçekleştiğinde içinde yaşadığımız toplum,

¹⁰⁶ A. Ş. Balı, 2003, s. 23.

¹⁰⁷ B. Parekh, 2002, s. 124

¹⁰⁸ A. Çeçen, 1995, s. 99.

¹⁰⁹ J. Raz, “**Multiculturalism**”, Ratio Juris, Vol.11, No. 3, September 1998, s. 197.

¹¹⁰ W. Kymlicka, 2006, s. 461.

¹¹¹ C. Newfield, A. F. Gordon, “**Multiculturalism’s Unfinished Business**”, (Mapping Multiculturalism, Ed. C. Newfield, A. F. Gordon), Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 1996, s. 77-78.

¹¹² A. Çeçen, 1995, s. 45-46.

azınlık ve çoğunluktan oluşan bir yapı yerine, kültürel grupların çoğulculuğuna dayanan bir bütün haline gelmiş olur.¹¹³

I.M. Young'a göre çokkültürlü yurttaşlık, farklı toplumsal gruplara farklı haklar öngören farklılaşmış bir yurttaşlık çeşididir. Bu kuramın savunucularına göre çoğunluk grupları tarafından tanımlanan yurttaşlığa ilişkin ortak hakların azınlık gruplarının özel ihtiyaçlarına karşılık veremeyeceği sebebiyle yurttaşlığın çok kültürlülüğe uygun şekilde kurgulanması gerekir. Çünkü bazı grupların üyeleri siyasal birime sadece bireyler olarak değil, aynı zamanda grupları içinde ve grupları ile beraber dahil olacak, bu durumda yurttaşlık hakları kısmen grup üyeliğine bağlı olacağı gibi haklar da grubun özellikleri çerçevesinde yeniden şekillenecektir.¹¹⁴

Kymlicka eşitliğin herkese tıpatıp aynı muamele ile değil, farklı ihtiyaçlara farklı muamele yoluyla sağlanabileceğini ileri sürer, çünkü “demokratik bir toplumda, çoğunluk ulus her zaman dilinin ve topluluk kültürünün desteklenmesini sağlayacaktır ve kültür etkili kararlarda çıkarlarını korumak için yasama gücüne sahip olacaktır”. Yönetimler; diller, ülke içi sınırlar, resmi tatil günleri ve devlet sembolleriyle ilgili kararlarında, kaçınılmaz olarak belli etnik ve ulusal grupların ihtiyaçlarını ve kimliklerini tanır, düzene koyar. Bazı Yahudiler ve Müslümanlar, Pazar günü işyeri kapatma düzenlemesine devletle etnikliğin ayrımı ilkesini çiğnediği temelinde karşı çıkarlar fakat resmi tatil günlerine ilişkin hemen her karar

¹¹³ J. Raz, 1998, s. 200.

¹¹⁴ W.Kymlicka, W. Norman, “**Vatandaşın dönüşümü: Vatandaşlık kuramındaki Yeni Çalışmalar Üzerine Bir değerlendirme**”, (Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara, Ed. Ayşe Kadioğlu), İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 208.

aynı sonucu doğuracaktır. Devlet kaçınılmaz olarak belli kültürel kimliklere arka çıkar ve dolayısıyla ötekileri dezavantajlı duruma düşürür.¹¹⁵

Özgür konuşma hakkı uygun dil politikasının ne olacağını söylemez. Seçme hakkı politik sınırların nasıl çizilmesi gerektiği konusunu aydınlatmaz. Seyahat etme özgürlüğü uygun göç ve vatandaşlığa kabul politikası hakkında bir fikir vermez. Kymlicka'ya göre ortak yurttaşlık hakları ana toplum kültürüne erişmeyi eşit temelde sağlıyorsa, kültürel üyelik açısından eşitlik sağlanmış demektir. Fakat sağlamıyorsa ve bu sorunlar her devlet içinde çoğunlukçu karar alma süreçlerine bırakılmışsa, geleneksel insan hakları ve ortak yurttaş haklarının yanı sıra bir azınlık hakları teorisi gerekli hale gelir. Kymlicka'ya göre çokkültürlü bir devlette kapsayıcı bir adalet teorisi hem grup üyelikleri göz önüne alınmaksızın bireylere tanınmış evrensel hakları, hem de belli grup farkına dayalı hakları ya da azınlık kültürleri için “özel statüleri” içermelidir.¹¹⁶

3.1. Çokkültürlü Yurttaşlık Hakları

Azınlık haklarına yönelik liberal bir teori geliştiren ve teorisinde kültürü “ulus”, “etnik grup” kavramlarıyla aynı anlamda kullanan Kymlicka'ya göre “bir devlet, eğer üyeleri farklı uluslara ait (çok uluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çok etnikli devlet) ve bu olgu bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanının teşvik ediyorsa, o devlet çok kültürlüdür”.¹¹⁷ Kültürel çeşitliliğin kendini gösterdiği iki kalıptan biri, bireysel ve aile olarak göçten doğar. Etnik gruplar adı verilen bu göçmenler gevşek birlikler oluştururlar ve genel olarak büyük

¹¹⁵ W. Kymlicka, 1998, s. 173.

¹¹⁶ ibid, s. 31,183.

¹¹⁷ ibid, s. 49.

toplumla bütünleşmek ve bu toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmek isterler. İkinci durumda kültürel çeşitlilik, belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun yan yana yaşamasından kaynaklanır. Burada “ulus”; belirli bir toprak parçası ya da yurttta yaşayan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan, az ya da çok kurumsal olarak olgunlaşmış tarihsel bir cemaattir. Bu sosyolojik anlamıyla ulus, kültür fikriyle yakından ilişkili olup birden çok ulusu bünyesinde barındıran bir ülke bundan dolayı bir ulusal devlet değil, çok uluslu devlettir ve küçük kültürler “ulusal azınlıkları”¹¹⁸ oluştururlar. Bünyeye katılan, “ulusal azınlıklar” olarak adlandırılan bu kültürler, daha önce öz yönetimli ve belli bir toprak parçası üstünde yoğunlaşmış kültürlerin geniş bir devlet çatısı altına sokulmasından doğar. Farklı ulusların tek bir devlet çatısı altında toplanması istila ve işgal yoluyla olabileceği gibi, farklı kültürlerin karşılıklı yarar gözeterek anlaşmaları yoluyla da olabilmektedir. Ulusal azınlıklar, genel olarak kendilerini çoğunluk kültürü yanında ayrı toplumlar olarak korumak isterler ve ayrı toplumlar olarak varlıklarını sürdürmelerini sağlamak üzere çeşitli özerklik biçimleri talep ederler. Bünyeye katılmadaki bu farklılıklar ve bu iki kültürel çeşitliliğin birbirinden ayırt edilmesi, azınlık gruplarının doğasını, taleplerini ve onların büyük toplumla istedikleri ilişkinin türünü belirlemesi açısından önemlidir.¹¹⁹

Iris M. Young tarafından farklılaşmış yurttaşlık hakları olarak da adlandırılan, ulusal ve etnik farklılıkları düzenlemek için uygulanan çokkültürlü yurttaşlık hakları -grup farkına dayalı üç hak biçimi- şunlardır:

¹¹⁸ W. Kymlicka'nın ulusal azınlık tanımı, Azınlıkları Koruma Avrupa Sözleşmesi tasarısının 2.1. maddesiyle yakın bir benzerliğe sahiptir: “Azınlık, devletin çoğunluk nüfusundan sayısal olarak az olan ve etnik, dinsel veya dilsel yönden nüfusun çoğunluğundan farklı niteliklere sahip ve kendi kültürünü, geleneklerini, dinini veya dilini koruma iradesini sürdüren ve o devletin yurttaşlığına sahip gruptur.” Florence Benoit-rohmer, “la représentation des minorités dans les parlements d’Europe centrale et orientale”, RFDC, 1993 s. 499 vd.’ndan aktaran A. Nalbant, **Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 330.

¹¹⁹ W. Kymlicka, 1998, s. 37-39.

- 1- Çoketniklilik Hakları
- 2- Özel Temsil Hakları
- 3- Özyönetim Hakları

3.1.1. Çoketniklilik Hakları

Çoketniklilik hakları; etnik gruplara ve dini azınlıklara, dezavantajlı yasalar karşısında gruba özgü önlemler sağlayan, egemen toplumun politik ve ekonomik kurumlarında başarılarını engellemeden kültürel özgünlüklerini ifade etme ve bundan gurur duyma imkanı tanımayı hedefleyen haklardır. Çoğunluk esasına dayanan bir demokrasinin azınlıkları göz ardı eden yasalarına karşı özgül düzenlemeler talep eden çoketniklilik hakları, piyasa aracılığıyla yeterince desteklenemeyen ya da mevcut yasalar tarafından (çokça istenmeden) dezavantajlı konuma düşürülen özel dinsel ve kültürel pratikleri korur. Muafiyet uygulamaları, anadilde eğitim, kültürel etkinliklere mali destek talebi çoketniklilik haklarına örnek teşkil eden uygulamalardandır.¹²⁰

Çoketniklilik haklarının Yurttaş Forumu'nda "yeni toplumlarını, yeni ortak sembolleri ve geleceği değil, farklı orijinleri hatırlatır" gerekçesiyle eleştirilmesine karşın W. Kymlicka bu hak taleplerinin altında yatan saiki, Kanada Kraliyet atlı polisine katılmak isteyen fakat türban giymeleri konusundaki dinsel gereklilik sebebiyle miğfer giyme töreninden muaf tutulmadıkça bu birliğe katılamayan Sihler örneğinde açıklar. Bu insanların ulusal polis gücünün ya da ordunun bir parçası olmak istedikleri gerçeğinin, onların büyük topluma katılma ve katkıda bulunma

¹²⁰ ibid, s. 68, 76.

arzularının yeterli kanıtı olduğunu ifade eden Kymlicka, Sihlerin Kanada’da atlı polise katılma arzusu ile özyönetimlerinin bir parçası olarak atlı polisi rezervlerinden atmaya ve yerine yerli bir polis gücü kurmaya çalışan birçok Aboriginal cemaatin tavrı arasındaki farka dikkat çeker.¹²¹

3.1.2. Özel Temsil Hakları

“Hesap verme her zaman temsilin öteki yüzüdür ve bir grubun ne istediği ya da düşündüğünü tayin edecek süreçlerin yokluğunda, o grubun politik temsilinden söz etmek anlamsızdır.”¹²²

Özel temsil hakları; büyük toplumun politik kurumları içinde, ulusal ve etnik bir azınlığın ülke çapında alınan kararlarda göz ardı edilme ihtimalini azaltan, çoğunlukla grubun görüşlerinin ve çıkarlarının etkili bir biçimde temsil edilmesini imkansız kılan siyasal süreçteki sistemden kaynaklanan bazı dezavantaj ya da engellere bir karşılık olarak sunulan haklardır. Özel temsil haklarının önemini ve gerekliliğini Young şu cümlelerle ifade eder:

“Bazı grupların ayrıcalıklı olduğu bir toplumda; yurttaşlar olarak genel bir görüş açısını benimsemek üzere kişilerin eşit olduklarında ısrar etmek, ancak ayrıcalığın pekişmesine hizmet eder. Bu durumda dezavantajlı olanlar bazı özel

¹²¹ ibid, s. 269- 271

¹²²A. Philips, “**Democracy and Difference: Some Problems for Feminist Theory**”, Political Quarterly, 1992, 63/1, s. 86-8’den aktaran W. Kymlicka, 1998, s. 230.

haklarla donatılmalıdırlar, aksi halde ayrıcalıklının çıkarları öteki grupları sindirerek kamuya hakim olacaktır.”¹²³

Önlemi, temsili sağlayacak araçların kurumsallaşmasında gören Young’a ilaveten Kymlicka bu önlemleri; grupların savunusu için devlet desteği, siyasi organlarda garantili temsil ve bir grubu doğrudan etkileyen özgül politikaları veto etme hakkı olarak sayar.¹²⁴

3.1.3. Özyönetim Hakları

Özyönetim; genellikle siyasi gücün, esas olarak ulusal azınlıkların denetimine ve tarihsel yurtlarına ya da topraklarına denk düşen politik bir birime devredilmesi biçimidir. Çoğu çokuluslu devlette çoğunluk kültürünün yanında kendi kültürünü ayrı bir toplum olarak sürdürmek isteyen ulusal azınlıklar, özyönetim haklarını çoğunluk kararları karşısında savunmasız kalmamak ve büyük toplum tarafından uygulanan politik-ekonomik gücü sınırlamak için çoğu zaman bir önceki egemenle olan anlaşmalarından hareketle talep ederler.¹²⁵

Başka bir ifadeyle özyönetim haklarının altında yatan temel iddia, siyasi topluluk içinde bazı grupların sadece dezavantajlı olması (temsil hakları) ya da siyasi topluluğun sadece kültürel bakımdan farklı olması (çoketniklilik hakları) değildir. Özyönetim haklarının altında yatan temel iddia şudur: Ülkede birden çok siyasi topluluk vardır ve büyük devletin otoritesinin kurucu ulusal toplulukların otoritesi üstünde olduğu varsayılmaz. “Eğer demokrasi halkın yönetimi ise, ulusal azınlıklar

¹²³ I. M. Young, “Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship”, *Ethics*, No: 99, January 1989, s. 251.

¹²⁴ W. Kymlicka, 1998, s. 220.

¹²⁵ *ibid*, s. 66, 186.

her biri kendini yönetme hakkına sahip birden fazla halk olduğunu iddia eder.” Bu vaziyet de büyük siyasi topluluğun otoritesini türevsel, kendi siyasi topluluklarınkini asıl kılar.¹²⁶

Bağımsızlıkla da sonlanabilecek olan özyönetim hakları kendi kaderini tayin ilkesiyle de ilişkilendirilmekte, fakat çokkültürlü yurttaşlık farklılıkları bir arada yaşatma mantığı üzerine kurulduğu için ayrılıkçı hareketler çokkültürlü yurttaşlığın dışında incelenmektedir. Dolayısıyla bu uygulama, ülke içinde özgül politik birimlerin yaratılması, federal devlet veya bölgesel devlet yapılanmalarında görülmektedir.

3.1.3.1. Üniter-Bölgesel-Federal Devlet ve Özyönetim

Özyönetimin ortaya çıkışı üç siyasal hareketin ortaya çıkışı ile ilişkilendirilmektedir. Bunlar: ulusçuluk, belediyeçilik ve bölgeciliktir. Ulusçuluk akımı XVIII. yüzyılda ulus devletlerin kuruluşunu hazırlayan siyasi bir harekettir. Modern merkezi devlet öncesinde ulusal birlik belirli bir aşamaya varmışsa bu durumda ulus devlet üniter bir biçim almıştır. Zira üniter devletin kuruluşunda siyasallaşma eğilimi gösteren bölgesel veya milliyetçi nitelikteki yapılar ortadan kaldırılırken, devletin kuruluşunda ulusal irade/ulusal yarar kavramı temel alınmıştır. Üniter devlette toplum bir bütün olarak tasarlanmış ve örgütlenme bu bütünlük kurgusu üzerine inşa edilmiştir.¹²⁷ Bu devleti oluşturan bütün unsurlar tektir ve hepsi bir bütünün ortak parçalarıdır.¹²⁸ Ancak eğer ulusal birlik sağlanamamış ve krallıklar, prenslikler ya da cumhuriyetler gibi ayrımları belirgin

¹²⁶ ibid, s. 275-276.

¹²⁷ A. Nalbant, 1997, s. 47.

¹²⁸ A. Çeçen, 2009, s. 42.

siyasal varlıkların bütünleşmesi hedeflenmişse, bu durumda ulus devlet federal bir yapılanmaya gitmiştir. Bu yapı, federal devlet kurulmadan önce var olan devletleri eşit yetkilerle bir bütün içinde birleştirmek üzere kurulmuştur. Dolayısıyla burada bir merkezin yerel otoritelere özerklik tanınması değil, değişik merkezlerin bir araya gelmesi söz konusudur.¹²⁹

Ulusçuluk bütün toplumu ulusal yarar ekseninde toplarken; yerel yarar kavramı ortak bir coğrafi alanda yaşayan, ortak yararlara sahip ve dolayısıyla ortak işleri bulunan bir topluluğa tanınan özerkliğin temelidir. Ulusçuluktan önce doğmuş olan ve kökenleri merkezi devlet kurulmadan önce feodaliteye kadar giden belediyeçilikte, topluluğun örgütüne devletten ayrı bir hukuki kişilik tanınmış; yetki ve görevleri ortak, yerel işler ölçütüyle belirlenmiş ve içeriği yerel yarar olan bir özerklik sağlanmıştır.¹³⁰

Bölgecilik ise, tarihi kökleri çok eskilere dayandırılrsa da asıl olarak XIX. yüzyıl sonlarında merkeziyetçiliğe karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bir siyasal hareket olup bir merkez tarafından yönetilen geniş bir örgütlenme içinde özerkliğin tanınması talebidir.¹³¹ Bu talebi yerine getiren bölgesel devletin (diğer kullanımıyla özerklikçi devlet) iki kurucu unsuru vardır: özerklik ve siyasal merkeziyetçilik. Bu merkeziyetçilik, ülkesel ve ulusal birliğin yanı sıra siyasal bölgelerin bir devlet gibi “kendinde varlık” değil, “belirlenmiş varlık” olmaları anlamını taşır. Yani siyasal bölgelerin yetkilerinin kaynağı, kendi dışlarında otorite olan devlettir. Fakat bölgesel devlet siyasal özerklik hakkını ulus altı topluluklara tanıyarak siyasal

¹²⁹ A. Nalbant, 1997, s. 48.

¹³⁰ ibid, s. 49.

¹³¹ ibid, s. 50.

merkeziyetçiliğini yumuşatmıştır. Bu bölgeler kendi hukuki varlıklarının temeli olan hukuki belgelerin (statü) hazırlanmasına katılabilir ve bu statülerle özerk bir kurumsallaşmaya giderek en geniş anlamda kendi kendini idare yetkisi kazanırlar.¹³² Bu anlamda özerk topluluk (bölge) tanımı içinde iki temel ögeyi barındırır: coğrafi-ekonomik öge ve sosyo-politik öge. “Coğrafi-ekonomik öge temeldir: Her bölgenin mutlaka bir alanı, bir nüfusu ve ekonomik ilişki ağı vardır. Sosyo-politik öge ise, bölgesel bilincin geliştirdiği bir dayanışma ve bu dayanışmanın ortaya çıkardığı sosyo-politik kurumlardır.”¹³³

Bölgecilik akımının XIX. yüzyıldaki en önemli kazanımı 1873 tarihli yürürlüğe giremeyen İspanyol I. Cumhuriyet Anayasası’dır. İspanya’nın 1873 Anayasası ve ardından kısa bir süre yürürlükte kalan 1931 Anayasası bölgeciliğin yansıdığı ve anayasal düzeyde düzenlendiği iki önemli belgedir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra bu bölgeselleşme 1947 İtalyan Anayasası’nda, 1970 sonrası Belçika’da anayasa değişikliklerinde, 1975 sonrası Birleşik Krallık’ta reddedilen bölgelere yetki aktarımı tasarısında, 1976 Portekiz ve 1978 İspanyol Anayasalarında ifadesini bulmuştur.¹³⁴

4. Çokkültürlü Yurttaşlığa Yönelik Eleştiriler

Çokkültürlü yurttaşlığa yönelik tartışmaların bir boyutunu liberaller ve cemaatçiler arasındaki birey ve grup merkezli tartışmalar oluşturur. Bu tartışmanın bir tarafında bireyin özerkliği, cemaate önceliği ve özgürce kendi iyi anlayışını takip

¹³² A. Nalbant, “Bölgesel Devlet Yeni Bir Devlet Biçimi mi? (I) Kuramsal Temeller”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, 1996, s. 47.

¹³³ A. Nalbant, 1997, s. 47, 274.

¹³⁴ ibid s. 49-50.

etmesinin önemi; diğer tarafında ise bireylerin belli toplumsal roller ya da ilişkiler ağı içinde yerleşik olduğu ve bireylerin iyi hayat anlayışlarının içinde bulundukları topluluk içinde tanımlandığını ileri süren cemaatçi düşünce vardır.¹³⁵ Evrenselci ve hümanist ilk yaklaşıma göre, tüm insanların farklılıkların ötesinde ortak bir doğası vardır ve bu ortak kimlik nedeni ile tüm insanlar aynı haklara sahip olmalıdırlar. Bu yaklaşımı evrensel olanın zorbalığı olarak değerlendiren özerkçi ve rölativist ikinci yaklaşıma göre ise tam tersine, insan kimliği kültürel olarak farklıdır ve bu nedenle özgül hakların varlığı kabul edilmelidir.¹³⁶

Çokkültürlü yurttaşlık anlayışına getirilen en önemli eleştiri, grup farkına dayalı hakların toplumu bir arada tutan ortak yurttaş kimliği duygusunu zayıflatacağı üzerinedir. Zira bu haklar azınlık gruplarını farklılıklarına odaklanmayı teşvik ederek kültürler arası sınırları belirginleştirir. Çözüm olarak getirilen haklar azınlıkların enerjilerini, mağduriyetlerini gidermek yerine hak elde etmek için bir tür bir yakınma siyasetine yöneltecektir. Bir demokrasi için zorunlu olan karşılıklı fedakarlık ve uzlaşma arayışları zayıflayacak ve bölünmenin bir kaynağı olabilecektir. Keza dünyada etnik ve ulusal kimlik farklılıklarının vurgulanmaları ve politize olmaları halinde, daha geniş bir dayanışmaya engel oluşturduğuna ilişkin bol miktarda kanıt mevcuttur. Bu durum çok uluslu devletleri içkin olarak istikrarsızlaştırırken, ulusal azınlıkları görmezden gelme tehlikesini de içinde barındırmaktadır.¹³⁷

Bir başka eleştirinin sahibi Porter’a göre ise “farklılaşmış yurttaşlık” kavramıyla yurttaşlık anlayışı birbiriyle kesin bir zıtlık içindedir; çünkü yurttaşlık,

¹³⁵ W. Kymlicka, 2006, s. 466-467.

¹³⁶ M. Doytcheva, 2009, s. 44.

¹³⁷ W. Kymlicka, 1998, s. 264-266, 275.

herkesin eşit olduğu genelmi bir yaklaşıma sahipken, farklılaştırılmış yurttaşlık modern öncesine ait kabileci ve özgül bir yaklaşıma sahiptir.¹³⁸

¹³⁸ J. Porter, **The Measure of Canadian Society: Education Equality and Opportunity**, Ottawa, Carleton University Press, 1987, s. 128.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN İSPANYA

I. İSPANYA TARİHİNE GİRİŞ

İspanya'dan ve yarımada halkından bahseden ilk kitaplar Yunan tarihçi ve gezginlerine ait olup Fenikeliler aracılığıyla yarımada'nın medeniyeti hakkında bilgi vermektedir.¹³⁹ Daha öncesi hakkında ise net bilgiler mevcut değildir. Muhtelif pek çok kabileye ev sahipliği yapan bölgenin Atlantik ve Akdeniz'e kıyısı olmasının yanı sıra Asya ve Afrika kıtaları ile Avrupa arasında bir köprü niteliğinde olması ve doğal bir geçiş yolu sağlaması, yarımadayı pek çok istila ve göçe maruz bırakmıştır.¹⁴⁰

II. ROMA HAKİMİYETİ

Fenikeliler, Keltler, Tartasianlar ve Kartacalılar'dan nasibini alan İber Yarımadası'nda muhtelif ve dağınık halde yaşayan kabileler, ilk kez Roma hâkimiyeti döneminde tek bir merkezden yönetilmiş ve bölgenin hukuksal birliği sağlanmıştır. Roma'nın yerel direnişi kırıp bölgeye hakim olması 2 yüzyılı alsa da fethin akabindeki beş yüzyıl boyunca Romalıların gerek maddi gerek ilmi alandaki medeniyet birikimleri yarımada'ya yayılmış ve sakinlerce kabul edilmiştir. Böylece

¹³⁹ L. Bertrand, **İspanya Tarihi**, İstanbul, Kanaat Kitabevi Yayınları, 1940, s. 13.

¹⁴⁰ J. F. O'Callaghan, **A History of Medieval Spain**, New York, Cornell University Press, 1975, s. 26-27.

İber Yarımadası 5. yüzyılda Vizigot hakimiyetine girinceye dek siyasi varlığını Roma İmparatorluğu'nun "Hispanya eyaleti" olarak sürdürmüştür.¹⁴¹

Hristiyanlığın bu dönemde resmi din olarak kabul edilmesinin ardından din meselelerini halletmek için kurulan meclis niteliğindeki 'concilium'lar gelecekte kurulacak olan kilise disiplinine önyak olurken ünlü Toledo conciliumu Katoliklik mezhebini bütün İspanya'ya kabul ettirmiştir.¹⁴² İber Yarımadası'nın Hristiyan psikoposlarının Kilise'ye Roma modelini izleyen bir düzen vermeleri ve Roma'nın devlet, hiyerarşi ve kültür anlayışını özümsemeleri sonucunda İmparatorluk merkezi Roma ile Hispania eyaleti arasında ve kilise ile devlet arasında da herhangi bir kopukluk yaşanmamış, böylece zayıflayan ve Cermen kavimlerin istilalarıyla anayurdunda yıkılan İmparatorluk Hispania'da uzun yıllar daha varlığını sürdürebilmiştir. Öyle ki Suavlar, Alainler ve Vandallar gibi 5. yüzyılda ülkeye yerleşen Vizigotların 6. asırda dahi sabit bir hükümet merkezleri yokken Hristiyanlığı benimsemeleri ile birlikte en parlak devirleri başlamıştır.¹⁴³

III. VİZİGOT HAKİMİYETİ

İlk olarak 414 senesinde İspanya'ya ayak basan Vizigotlar yarımada üzerinde siyasi birliği ancak 589'da Katolikliğin kabulü ile sağlayabilmişlerse de Vizigot aristokrasisi Roma-İspanyol asilzadeleri ve kilise hiyerarşisinden oluşan "üst tabaka" (clase elevada) olarak nitelendirilen imtiyazlı sınıf arasındaki yapısal bölünmeler ve halkın bu imtiyazlardan duyduğu memnuniyetsizlik tam bir siyasal

¹⁴¹ L. Bertrand, 1940, s. 19, 23-24; J. F.O'Callaghan, 1975, s. 27-28; S. Lee, **Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s. 56.

¹⁴² L. Bertrand, 1940, s. 28

¹⁴³ G. Işık, **İspanya: Bir Başka Avrupa**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005, s. 61-62.

birleşmeye imkan vermemiştir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra yaşanan genel ekonomik gerilemeye Vizigotların ilkel alt yapıları nedeniyle ticareti ve ekonomiyi düzenlemekteki başarısızlığı da eklenince, çöküş Vizigotlar için kaçınılmaz olmuştur.¹⁴⁴ Ayrıcalıklı sınıfların vergiden muaf olması sonucunda tüm vergi yükünü sırtlanan orta sınıfın sefaletе düştüğü 6. yüzyılın sonunda, Hristiyanlığın Arius mezhebi ile Katoliklik arasında bir iktidar sorunu yaşanmış ve bunu izleyen isyanlar ve bitmeyen taht kavgaları Arapların zaferleriyle birleşerek Vizigot hakimiyetini sonlandırmıştır.¹⁴⁵ 711 yılında yarımadaaya ayak basan Müslümanların Vizigotların çöküşüyle dağılan birliği tekrar kurmaları 4 yıl sürmüş, kuzey bölgeler hariç yarımada fethedilmiştir.

IV. MÜSLÜMAN HAKİMİYETİ

1. İber Yarımadası'nın Fethi

Araplar yarımadaaya ilk geldiklerinde yarımadada, kuzey bölgelerde Leon, Asturias, Castille, Navarre ve Aragon krallıkları ile Sobrabe ve Ribagorza Beyliklerini bulmuşlardır. Halkın bir bütün oluşturmadığı, iktidarı toprak sahipliğinin belirlediği bu dönemde ada halkı; köylüler, serfler, orta sınıf sayılabilecek küçük toprak sahibi curiollar, çoğunluğu Yahudi olan tüccarlar, aktif ve etkin bir kilise hiyerarşisi ve İspanyol asilzadelerinden oluşan pek çok iktidar odaklı, muhtelif ve dağınık bir yapı arz etmektedir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ W. M. Watt, P. Cachia, **Endülüs Tarihi**, İstanbul, Küre Yayınları, 2012, s. 16-18.

¹⁴⁵ S. M. Imamuddin, **A Political History of Muslim Spain**, Dacca, Najmah Sons, 1969, s. 7-10, 13-15.

¹⁴⁶ L. Bertrand, 1940, s. 10; S. M. Imamuddin, 1969, s. 7-8.

Araplar İber Yarımadası'ndaki yeni topraklarını "Endülüs" olarak isimlendirmişlerdir. Vandal istilacılarının isminden türeyen "Vandalicia"nın bozulmuş hali olduğu düşünülen Endülüs ismi yarımada'nın sadece Müslüman hakimiyeti altındaki kısmı için kullanılmış ve Reconquista'nın ilerlemesiyle ters orantılı olarak terimin atfedildiği coğrafi alan da küçülmüştür. Modern kullanımda Endülüs, XIII-XV. Yüzyıllar arasındaki dönemde Müslümanların tutunmuş olduğu son bölge olan Güneydoğu İspanya bölgesini karşılamaktadır.¹⁴⁷

2. İdari Yapı

Afrika'dan Asya'ya kadar geniş bir toprak sahasına sahip İslam imparatorluğun bir eyaleti olan Endülüs; imparatorluğun başı ve peygamberin dünyevi temsilcisi olan halifenin eyaletteki temsilcisi olan bir emir tarafından yönetilmiş, Endülüs'ün taksim olduğu yetmiş bir vilayet'in her biri bir vali tarafından idare edilmiştir. Merkez, Emevileri ortadan kaldıran Abbasiler'in hükmü altına girdiği halde, İspanya 250 seneyi aşkın bir müddet Emevi ailesinden bir kolun yönetiminde ve 756 senesinden itibaren de bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür.¹⁴⁸

3. Etnik ve Dini Yapı

Cihadın; Müslümanların, rakiplerini "İslam ve kılıç" arasında bir seçim yapmak zorunda bıraktığı anlamına geldiği yaygın ve yanlış kanaat, sadece rakiplerin müşrikler ve puta tapanlar olduğu durumlar için geçerlidir ki; Yahudiler,

¹⁴⁷ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 23.

¹⁴⁸ S. M. Imamuddin, **Muslim Spain 711-1492 A.D.**, Leiden, E.J. Brill, Tuta Sub Aegide Palas, 1981, s. 15, 46.

Hristiyanlar ve diğer ehl-i Kitab halkı için, iç işlerinde özerk olmakla birlikte Müslümanlara cizye ve haraç ödemek karşılığında “himaye edilen grup” olabilme gibi üçüncü bir ihtimal her zaman var olmuştur.¹⁴⁹ Araplar, Berberiler, Müvelledler (sonradan Müslüman olan yerli halk), Mozarebesler (Araplaşmış Hristiyan yerliler), Sakalibeler (Avrupa’nın değişik yerlerinden getirilen kölelerin azat edilenleri), yerliler, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilerden oluşan bu yeni çok etnik kökenli ve çok dinli toplumda, Zımni (dhimmi) olarak bilinen gayrimüslim topluluk İber Yarımadası’nda da cizye adı verilen bir vergi vermek karşılığında dinlerini yaşayıp dillerini konuşmakta serbest bırakılmıştır. Kendi hakimleri tarafından yargılanma imkanına da sahip olan bu toplulukların yönetim biçimine ve reislerine iç düzeni sağlamak şartıyla müdahale edilmeyerek özerklik verilmiş ve can mal ve ırz güvenliği İslam devleti tarafından üstlenilerek yerli halk, Endülüs hakimiyeti boyunca himaye altına alınmıştır.¹⁵⁰

Müslüman olmaları hususunda İber halkına hiçbir baskı yapılmamış¹⁵¹ aksine, din değiştirmeler sonucunda gayrimüslimlerin ödemek zorunda oldukları baş vergisinin azalmasından dolayı meydana gelen gelir kaybı nedeniyle sakinlerin fetihten önceki dinlerinde kalmaları tercih edilmiştir. Seferlerde ele geçirilen taşınabilir ganimetlerin sefere katılanlar arasında taksim edilmesi; taksim edilen haraç ve gelirlerin Müslümanların daimi bir askeri kuvvet olabilmelerini temin ettiğinden, toprakların işletilmek üzere eski yerli çiftçilere bırakılması daha karlı

¹⁴⁹ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 13.

¹⁵⁰ M. R. Menocal, **The Ornament of The World: How Muslims, Jews and Christians Created a Culture of Tolerance in Medieval Spain**, Boston: Little, Brown, 2002, s. 28-30, 72. ; B. Lewis, **The Arabs in History**, New York, Oxford University Press, 2002, s. 57.

¹⁵¹ S. G. Payne, **A History of Spain and Portugal**, Vol. 1, Madison, University of Wisconsin Press, 1973, s. 17.

olduğu için, İber Yarımadası'ndaki bağımlı siyasi birliklere geleneksel İslami usûlden ziyade feodalvari bir biçimde muamele edilmiştir. Özellikle kuzeybatıda hala fiilen dokunulmamış geniş ve bakir bir bölge bulunmasına ve aynı şekilde başka yerlerde de Müslüman hakimiyetinin etkin olmadığı topraklar olmasına rağmen, ülkenin Vizigot hakimiyetinin çöküşüyle birlikte yok olan kurumsal birliği yaklaşık olarak yarımadanın tamamını kapsayan bir yönetim ağı sayesinde, köklü bir şekilde yeniden, Vizigot krallarınıninkine oranla daha büyük, daha sağlam ve daha hızlı bir şekilde yeniden tesis edilmiştir.¹⁵²

Yarımada halkının İslam'ı, Vizigotların Hristiyanlığı kabul ettikleri döneme nazaran daha tereddütsüz hızlı benimsediği ve bu tutumun altında da İslam'ın farklı din mensuplarına (Hristiyan ve Yahudi) gösterdiği hoşgörü¹⁵³ ve tanıdığı özerklik ile Müslümanlığı kabul edenlerin vergilerden muaf tutulması gibi mali imtiyazların yattığı görülmektedir.¹⁵⁴ Bu hoşgörü ortamı, nüvelerini muhtelif kısımlara ayrılarak hem cami hem kilise olarak kullanılan binalarda, hem Pazar hem Cuma günlerinin tatil ilan edilmesinde ve Pazar Yortu günlerini birlikte kutlayan Müslüman-Hristiyan (Mozarebes) birlikteliğinde göstermiştir.¹⁵⁵

¹⁵² W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 13, 21, 48; S. M. Imamuddin, 1981, s. 27; B. Lewis, 2002, s. 132-133.

¹⁵³ Bu hoşgörü ortamını savaşıyan topluluklarının liderleri arasında yapılan anlaşmanın zorunlu bir gereği olarak gören karşıt görüş için bakınız; C. Lowney, **A Vanished World: Muslims, Christians, and Jews in Medieval Spain**, New York, Oxford University Press, 2006, s. 37-38.

¹⁵⁴ S. M. Imamudin, 1981, s. 26-27; B. Lewis, 2002, s. 134.

¹⁵⁵ L. Bertrand, 1940, s. 61.

4. Yahudiler

İberik unsurun bir kolu olan Yahudiler'e gelince, İspanyol Kilisesinin telkin ve nasihat yoluyla Hristiyanlaştırılmalarını emredip cebir ve şiddeti hoşgörmemesine karşın bazı krallar tarafından çeşitli saiklerle şiddet görmüş ve yaşadıkları bölgenin para piyasasına kolayca hakim olmaları, faizle borç vermeleri gibi sebeplerle de varlıklı kesimler tarafından pek kabul görmemiştir. 693'te çıkarılan, Yahudilerin tüccar olarak faaliyetlerini sürdürmelerini fiilen imkansız kılan konsey kararını, vaftizi kabul etmedikleri takdirde göç etmeleri gerektiğine ilişkin ek yasa takip etmiştir.¹⁵⁶ Müslüman akınlarının başlangıcı Yahudilere yönelik hoşgörüsüz politikaların uygulandığı bu döneme rast gelse de, Yahudi cemaatinin Kuzey Afrika'dan gelen Müslüman akınlara karşı direnmemiş ve Endülüs egemenliğindeyken hiç isyan ve göç etmemiş olmaları ve Katolik Krallar döneminde İspanya'da birliğin sağlanmasıyla Hristiyanlaşmadıkları takdirde göç etmeleri şartıyla karşılaştıklarında Müslüman bir ülkeyi tercih etmeleri, Bernard Lewis'in Endülüs'te Yahudiler'e karşı gösterilen hoşgörünün tarihsel bir gerçek olmayıp, 1930'lu yılların akabinde uğranılan mağduriyet sonrası abartılmış bir mit olduğu iddiasını¹⁵⁷ tartışmaya açmaktadır.

5. Hristiyanlar

Endülüs boyunca Müslüman Araplar ile Hristiyan yerli halk arasında bir iletişim ve etkileşimin olmadığını iddia etmek,¹⁵⁸ doğruluk payı olmayan bir

¹⁵⁶ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 17.

¹⁵⁷ I. A. Corfis, **Al-Andalus, Sepharad and Medieval Iberia: Cultural Contact and Diffusion**, The Netherlands, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009, s. iv. (giriş).

¹⁵⁸ C. Lowney, 2006, s. 14, 189.

düşüncedir. Kuşkusuz Endülüs kültürü ve özellikle dini öğeler o dönemde tüm yerli halk ve dini topluluk mensuplarınca paylaşılmamıştır. Fakat XII. yüzyılda İbn Rüşd otoritesinin zirvesinde iken Hristiyan Toledo’yla Müslüman Kurtuba arasında bir “demir perde” de yoktur. Endülüs’de İslam’ı ve İslam egemenliğini reddedip Araplar’a karşı direnişin devam ettiği kuzeye göçen halkın yanı sıra Müslüman coğrafyada yaşayan, din ve inanışlarını muhafaza ederek Müslüman Araplarla ilişkiyi kesmeyen ve dolayısıyla Arap kültürünün taşıyıcılığını yapmış olan geniş bir kitle vardır. Daha sonraları ”Mozarabes” (Araplaşmışlar) olarak anılacak olan bu yerliler, Müslümanlarla birlikte yaşamış, Arapça öğrenmiş, Hristiyan öğreti ve geleneklerine Araplar’ın kültür, sanat ve teknik birikimlerini eklemeyi bilmişlerdir.¹⁵⁹

Bu etkinin izlerini İspanyolca’da da sürmek mümkündür. Bazı modern dilbilimcilerine göre İspanyolca sözlüğünün dörtte birini teşkil ettiği düşünülen İspanyolca’daki Arapça kökenli kelimeler¹⁶⁰ üzerine yapılan bir araştırmada bilhassa dört alandaki kelime zenginliği dikkat çekmektedir: edebiyat, mimarlık, ticaret ve felsefe. Pek çoğu; ölçü-tartı, çarşı, gümrük, seyahat, şiir ve zanaatle ilgili olan bu kelimelerin Arapça kökenli oluşunu belirtmekteki maksat ise, bu kelimelerin ait olduğu yaşam alanlarının farkına varmaktır.¹⁶¹

¹⁵⁹ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 37; G. Işık, 2005, s. 69; B. Lewis, 2002, s. 134.

¹⁶⁰“**Dil-edebiyat, Eğitim, Bilim ve Fikir Hayatı**” [http://www.endulus.net/enduluskultur/dilve edebiyat.htm](http://www.endulus.net/enduluskultur/dilve%20edebiyat.htm) (Erişim tarihi 10.08.2012)

¹⁶¹ W. M. Watt, 2012, s. 56; Dildeki benzerlikler için bkz. A. Castro, **The Structure of Spanish History**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1954.

6. Entelektüel Hayat

Arapların anavatanı Arap Yarımadası'nın çöllerle kaplı olmasının zorunlu bir sonucu olan ve İslam'ın da ruhunda var olan ticarete teşvik ve Müslüman Kuzey Afrika ile olan bağlar Endülüs'teki refahın başat sebebi olmuştur. Buna Roma ve Vizigot dönemlerinden aktarılan zengin maden işçiliği ve mevcut sulu tarımın anavatandan getirilen yeni bitki ve tekniklerle ilerlemesi eklenince, şehirlerin gelişimi için sağlam maddi imkanlar oluşmuş, bu gelişme de şehirlerin edebiyat, müzik, mimari ve diğer entelektüel faaliyetlerin gelişimine imkan vermiştir.¹⁶² Arapların şiir ve belagat hususundaki köklü ve başarılı geçmişleri Arapça'nın kullanımını yaygınlaştırırken dinin yayılmasında da etkili olmuştur.¹⁶³

Bu etkiyi ve popülerliği Hristiyan bir yazarın 854 senesinde kaleme aldığı bir pasajda okumak mümkündür:

“Bizim hristiyan gençlerimiz, zarif edaları, akıcı konuşmaları, gösterişli giysileri ve atlarıyla kafirleri taklit modasına kapılmış, Kildanilerin (Müslümanların) kitaplarını büyük bir hevesle bir solukta okumakta ve okuduklarını kendi aralarında büyük bir heyecanla tartışırken de, kendilerini Arap belagatinin cezbine kaptırmaktalar. Her çeşit belagati kullanabilmekle övünen gençlerimiz Kilise edebiyatının güzelliğinden bihaber, Kilisenin cennetten akan ırmaklarını hor görmekteler. Heyhat! Hristiyanlar kendi hukuklarını bilmiyor, Latinler kendi dillerine

¹⁶² W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 54-56.

¹⁶³ S. M. İmamuddin, 1981, s. 28.

pek az itina gösteriyorlar. Koca Hristiyan aleminde dostunun hal hatrını sormak için ona anlaşılır bir mektup yazabilene binde bir rastlanırken, her çeşit insan Kildani lisanının parlak dönemlerini sayabiliyor. Ve hatta her dizesi aynı kafiyeyle biten olağanüstü güzellikte şiirler yazabilmekte, kafirlerin veznini kafirlerden daha iyi kullanmaktalar.¹⁶⁴

Bununla birlikte, “Binbir Gece Masalları”, “Kelile ve Dimme” gibi doğuya ait halk hikayelerinin daha o dönemde tercüme ettirilmesi yerli nüfusa ait halk edebiyatıyla kaynaşmasını sağlamış ve bu karışım numunesini; “Risaletü’l Gufran” - “İlahi Komedy”, “Hayy Bin Yakzan”-“Robinson Crusoe”, “İbni Sina”-“Emile” eserleri arasındaki benzerliklerde göstermiştir. Aristo’nun çok sayıda eserine yaptığı şerh külliyatıyla tanınan İbn Rüşd¹⁶⁵ ise ününü Aristo felsefesine derinlemesine nüfuz etmiş olması ve Yunan bilimlerine aşinalığı sayesinde eserlerini Aristo’nun üslubuyla yorumlamasına borçludur. Birlikte yaşama ve bunun bir sonucu olan kültürel karışım sayesinde Yunan felsefesi - hem Yunanca kitapların çevirileri hem de Müslüman düşünürlerin Arapça yazılmış özgün eserleri aracılığıyla - Avrupa’ya ulaşabilmiş, Ortaçağ Hristiyanlığının en büyük entelektüel kazanımını, yani Aziz Thomas Aquinas felsefesini harekete geçiren büyük muharrik gücün kılavuzluğunu yapmıştır. İspanya’daki alimlerin İbn Rüşd’ün eserlerini Latince ve İbranice’ye çevirmeleri de yıllar sonra Rönesans’a ilham verecek olan Aristo eserleri ve Yunan felsefesinin Avrupa’ya Endülüslü alimlerin kılavuzluğunda aktarılmasını

¹⁶⁴ Avlar, I. Luminosus, 35, s. 554-556’dan aktaran: T. W. Arnold, **The Preaching of Islam, A History of The Propagation of The Muslim Faith**, London, 1913, s. 108-109.

¹⁶⁵ Avrupa’da Averroes olarak bilinmektedir.

sağlamıştır.¹⁶⁶ Felsefe, ilahiyat, tarih ve edebiyat alanında İbn Tufeyl, İbn Hazm, İbn Rüşd, İbn Hayyan, İbn Haldun gibi medeniyet tarihinde katkısı yadsınamaz Endülüs filozoflarının özgün eserleri ile yazılan şerh ve eleştiriler, Endülüs'te yüksek bir ilim standardı sağlayarak dünya medeniyetine katkı sağlamıştır.

7. Endülüs'ün İspanya'ya Etkisinin Değerlendirilmesi

Bilimsel bilgi örnekleri ve felsefi kavramlardan uygulamalı bilim tekniklerine ve edebiyat ve görsel sanatlarda biçim özelliklerine varıncaya kadar Hristiyan Avrupa'nın Endülüs'e borcunu gösteren uzun bir liste oluşturmak mümkün olsa da, Endülüs özünde yabancı ve bir kesime göre de hayranlık duyulan anda bile korkulması gereken bir düşmandı. Reconquista (yeniden fetih) olarak anılacak olan ve Hristiyan İspanya'yı güçlü kılan ana faktör, Müslümanlar karşısında varoluş mücadelesi verme gerekliliğinin Hristiyan prensliklerini ittifaka sevk etmiş olmasıdır. İspanya ruhunu bu imajın şekillendirdiği Reconquista'da bulmuştur. Bunun nasıl vuku bulduğunun açıklanmasında ise genellikle kabul edilen bir görüş, Vizigotlar dönemi Katolik İspanya'sıyla İsabella ve Ferdinand dönemi İspanyası arasında temel bir devamlılığın olduğu yönündedir. Bu yaklaşım İslam hakimiyeti dönemini, bir bütün olan Katolik İspanya'nın devam etmekte olan hayatında meydana gelmiş bir fetret dönemi olarak değerlendirme eğilimindedir. Fakat karşı teze göre, Vizigot İspanyası ile sonraki dönem Hristiyan İspanya arasında bir devamlılık söz konusu değildir: Müslümanların himayesinde gelişen ve karışık bir kültürde (çoğunlukla Arap) doğup büyüyen Hristiyan İspanya yeni bir şeydir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 132-136, 147, 179; B. Lewis, 2002, s. 139-140.

¹⁶⁷ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 176-177, 185.

8. Müslüman İspanya'nın Sonu

1008 ile 1031 yılları arasında Endülüs zenginliğin, gücün ve kültürel başarıların zirvesinde iken, ülkede düzeni sürdürebilecek bir merkezi otoritenin kalmaması ve birbiri ardına çıkan liderlerin her birinin kendi taraftarlarıyla birlikte merkezde etkin bir hükümet kurmaya çalışması sebebiyle bir iç savaş yaşamıştır. Sıradağlar sebebiyle orta çıkan ulaşım sıkıntıları da her bölgenin bağımsız birer siyasi ünite şeklinde gelişmesine yol açarken, 1031 senesine kadar herhangi bir büyüklükteki otuz şehrin aşağı yukarı bağımsız birer hükümdarı olmuştur. Bu hükümdarların hakimiyeti altındaki kabileler arasındaki asabiyet ve rütbe farklılığından kaynaklanan isyan ve ayaklanmalar da fiili hakimiyetin devamlılığını imkansız kılarak, Endülüs'ün sonunu hazırlamıştır. Bu istikrarsız siyasal ortamın zayıflığını fırsat bilen kuzeydeki prensliklerin akınlarına hız vermesi de modern anlamda kuzey sınırından yoksun olan Endülüs için sonun başlangıcı olmuştur. Yoğunlaşan Hristiyan saldırıları akabinde, 1223'te ölen Muvahhidi halifesinin arkasında hiç evlat bırakmaması neticesinde vuku bulan taht kavgaları Endülüs'te Reconquista'ya¹⁶⁸ karşı direnişi sona erdirmiş ve bu dönemin sonuna doğru, İspanya'daki Müslüman hakimiyeti Gırnata Nasri Krallığı dışında yok olmuştur.¹⁶⁹

9. Cihada Karşı Reconquista

Nasri Krallığı'nın ve dahi Endülüs hakimiyetinin sona erme sebebi iktidar kavgalarının yarattığı istikrarsızlığın yanı sıra; kuzeydeki Hristiyan prensliklerinin birleşerek güçlenmesiyle de yakından alakalıdır. Kuzey krallıklarının bu genişleme

¹⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: L. Şeyban, **Reconquista**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010.

¹⁶⁹ B. Lewis, 2002, s. 137; W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 31, 40, 90-91.

hareketi önceleri bağımsızlık, sonra ise iktidar alanını genişletme uğruna yapılan bir savaş niteliğindeyken, zamanla haçlı ruhuna dönüşerek Hristiyanlık inancıyla fetihler özdeşleştirilmiş ve bu süreç yıllar sonra “reconquista” yani yeniden fetih olarak adlandırılarak anılmıştır.¹⁷⁰

V. İSPANYA KRALLIĞI

1. İspanya Krallığı’nın Oluşumu

13. yüzyıla girerken Portekiz, Leon, Kastilya ve Aragon, İber Yarımadası’nın önde gelen Hristiyan krallıkları olup, ilk kez bu yüzyılda kullanılmaya başlanan İspanyol kavramı; bu dönemde henüz ortak bir monarşiye ve/veya ulusa gönderme yapmaktan ziyade, daha çok dönemin krallıklarının ortak düşmanlarına, yani güneydeki Müslümanlara karşıtlık üzerinden bir Hristiyanlık sıfatı olarak kabul görmüştür.¹⁷¹

15. yüzyılda Ferdinand ve İsabella’nın evlenmesi sonucunda İsabella’nın 1474’te Kastilya tahtına, (II.) Ferdinand’ın ise 1479’da Aragon tahtına oturması sayesinde İber Yarımadası’nın en önemli iki krallığı, Kastilya ve Aragon Krallıklarının birleşmesiyle de bugünkü İspanya’nın temelleri atılmıştır.

2. Katolik Krallar Devri ve Elhamra Kararnamesi

Ferdinand ve İsabella yönetimindeki siyasi birlik, 16. yüzyılda cihanşümul bir güç olma yolunda ilerleyen İspanya için, bünyesindeki potansiyel uyuşmazlıkları

¹⁷⁰ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 157, 178.

¹⁷¹ W. Atkinson, **A History of Spain and Portugal**, Middlesex, Penguin, 1960, s. 46’den aktaran E. Aktoprak, 2010, s. 239.

yok ederek içeride bir bütünlüğü elzem görmüş, yok edilmesi gereken “potansiyel uyuşmazlıklar” ise iktidar tarafından dönemin tutunum ideolojisine uygun bir şekilde din üzerinden tanımlanan ”öteki”; Müslüman, Yahudi ve reformasyonun ardından Protestan olmuştur.¹⁷²

1492 yılında Ferdinand ve İsabella’nın Elhamra sarayında, Yahudilerin vaftizi kabul etmeleri aksi halde İspanya’yı terk etmeleri gerektiğini belirten fermanı, 1502 yılında Gırnata Müslümanlarına sunulan vaftiz ve sürgün seçenekleri izlemiştir. Bu zor şartlara 1478’de, üyelerinin papa tarafından değil de kral ve kraliçe tarafından atanması sonucu “millileştirilmiş” olan İspanya Engizisyon Mahkemesi’nin yargılamaları da eklenince 1609 ve 1614 yılları arasında, verilen ağır cezalar ve çıkarılan sürgün fermanları neticesinde tahminen yarım milyon kişi Kuzey Afrika’ya göç etmiştir.¹⁷³

3. İspanya Krallığı’nın Yapısı

İspanya Krallığı, 1469’da Aragon Kralı Ferdinand ile Kastilya Kraliçesi İsabella’nın evlenerek krallıkların birleşmesiyle ortaya çıksa da, bu birlik merkezi bir devlet birliği olamamıştır. Zira bu iki krallığın bünyesinde barındırdığı farklı bölgelerin her biri 1469’daki birleşmenin ardından gelenek ve göreneklerinin yanı sıra sahip oldukları yasal düzenlemeleri ve idari kurumlarını muhafaza etmeye devam etmiştir. Böylece Habsburg hanedanının iktidarda olduğu İspanya Krallığı,

¹⁷² E. Aktoprak, 2010, s. 241.

¹⁷³ W. M. Watt, P. Cachia, 2012, s. 160-161; B. Lewis, 2002, s. 137.

(İspanya uzun yıllardan beri Katolik Krallar döneminde İspanya kökenli olduğunu ispat eden ve mevcut vatandaşlığından vazgeçmeyi göze alan Yahudilere 2 yıl bekleme süresinin ardından İspanyol vatandaşlığı hakkı vermektedir.) <http://www.ispanyavatandasligi.com/basinda> (Erişim Tarihi 08.12.2012)

15. yüzyıldan 18. yüzyıla dek farklı krallıkların tek bir taca sadakat ilkesi etrafında birleştiği ortak bir krallık olarak hüküm sürmüştür.¹⁷⁴

3.1. Bask Bölgesi

Kastilya Krallığı'na entegre olmasına rağmen kendi yasalarını ve kurumlarını koruyan bölgelerden ilki Bask Bölgeleridir. 8. yüzyıldan itibaren Bask illeri zaman zaman Kastilya Krallığı'nın egemenliğine girse de, hepsi için kesin tarih Navarra, Kastilya ve Aragon Krallıklarının birleştiği 1512 senesi olmuştur.¹⁷⁵ Bu tarihten 18. yüzyıla dek devam etmiş olan ve foral (fueros) sistem olarak adlandırılan bu ayrıcalıklı sistem, yöresel ve siyasi ihtiyaçları karşılamak için bölge halkı temsilcilerinden oluşan yerel meclislerin sahip olduğu geleneksel imtiyazları ve yerel hukuku koruyan kurallar bütünüdür. Askerlikten muaf olma, kendi topraklarında vergi toplama ve gümrük vergisi bağışıklığı, kralın bölgeyi ilgilendiren kararlarını veto yetkisi, kökeni Vizigotlara dayanan foral sistemin sahip olduğu ayrıcalıklar arasında olup 18. yüzyıla dek korunarak sürmüştür.¹⁷⁶

Kastilya Krallığı'na entegre olduktan sonra da devam ettirilen bu sistem Kral 5. Felipe tarafından Basklara Kral tarafından bahsedilen bir ayrıcalıklar sistemi olarak değerlendirilirken; aynı dönem ilk kez Cizvit Papaz Manuel de Laramandi tarafından foral sistemin Basklar ile İspanya Krallığı arasında ikili bir anlaşma

¹⁷⁴J. Fernández-Sebastián, “**España, Monarquía y Nación, Cuatro concepciones de la comunidad política española entre el Antiguo Régimen y la Revolución liberal**”, *Studia Historica, Historia Contemporánea*, Vol. 12 (1994), 45–74'den aktaran X.-M. Nunez, “The Region as Essence of the Fatherland: Regionalist Variants of Spanish Nationalism (1840-1936)”, *European History Quarterly*, Vol 31 (4), 2001, s. 487.

¹⁷⁵ S. G. Payne, **Basque Nationalism**, Reno, Nevada, University of Nevada Press, 1975, s. 15; L. Bertnard, 1940, s. 146.

¹⁷⁶ R. Clark, **The Basques: The Franco Years and Beyond**, Reno, University of Nevada Press, 1979, s. 18-21; S. G. Payne, 1975, s. 17-20.

olduğu ve eğer kral bu anlaşmaya sadık kalmazsa Baskların İspanya Krallığı'ndan ayrılma hakkının doğacağı ileri sürülmüştür.¹⁷⁷ Bu sav 18. yüzyılda ortaya atıldığında yalnızca bölgeselci bir nitelik taşısa da, 19. yüzyılda bölgesel kimliğin ulusal kimliğe dönüşmesinde kullanılan temel dayanaklardan biri olması ve 19. yüzyıldan günümüze dek varlığını sürdürmesi açısından son derece önemlidir.¹⁷⁸

3.2. Katalan Bölgesi

İspanya'nın bir diğer bölgesi olan Katalonya 12. yüzyılda evlilik yoluyla Aragon Krallığı'na bağlanmış, 1469'da Aragon ve Kastilya krallıklarının birleşmesiyle de İspanya Krallığı'nın bir parçası haline gelmiştir. Ortaçağ'da kendi gümrüğüne, parasına, konsoloslarına, parlamento (Cortes) ve yürütme organına (Generalitat) sahip olmuştur.¹⁷⁹ Kral II. Philippe'nin, Venedik'ten ısmarladığı gözlükleri gümrükten kolaylıkla geçirdiği için Katalonya-Saragossa belediye makamına teşekkür etmesi, bu özerk yapının sınırlarını bizler için daha anlaşılır kılacak bir vakadır.¹⁸⁰ Temsil organlarını 18. yüzyıla dek koruyan Katalonya bu özerkliğini tıpkı Bask illeri gibi 18. yüzyılda merkezileşme politikaları uyarınca kaybetmiştir.

¹⁷⁷ Alfanzo de otazu y Llana, El Primer Nacionalismo Vasco, Letamendia, s. 76'dan aktaran A. Özçer, **İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği (1895-1975) I. Cilt**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 28-29.

¹⁷⁸ E. Aktoprak, 2010, s. 342.

¹⁷⁹ P. Vilar, **İspanya İç Savaşı**, Ankara, Dost Kitabevi, 2007, s. 21-22.

¹⁸⁰ L. Bertrand, 1940, s. 120.

3.3. Galiçya Bölgesi

Avrupa'nın en eski krallıklarından biri olan ve tarihi kökeni Keltlere dayanan Galiçya 13. yüzyıla dek Leon Krallığı'nın bir parçası olmuş, Leon'un Kastilya Krallığı'yla birleşmesiyle de 13. yüzyılda Kastilya Krallığı'na entegre olmuştur. Galiçya bölgesi diğer bölgelere nazaran daha sınırlı bir özerkliğe sahip olsa da farklılıklarını muhafaza etmiş, 19. yüzyıla dek bölge bilincini sürdürmüştür.¹⁸¹

3.4. Kastilya Bölgesi

Merkezi iktidar Reconquista döneminde kendi askeri kuvvetlerine sahip olan yerel bölge seçkinlerinin Reconquista sonrasında kendi iktidarına rakip olarak ortaya çıkma olasılığını bertaraf etmek için silahlı kuvvetleri İspanya devletinin ayrı uzmanlaşmış bir kolu olarak vazifeli kılmaya başlamıştır. Çevre bölgelerin özerkliklerinin devam etmesine rağmen¹⁸² İspanya'da bölgeler üzerinde artan bu görece denetim, farklı bölgeleri tek tip bir idari denetim altına sokma niyetinden çok, dönemin benzer tüm imparatorluklarının ortak politikası olan farklı bölgelerdeki yerel iktidarların merkezi iktidara rakip olacak kadar güçlenmesini önleme amacı gütmektedir. Fakat merkezi iktidarın bu politikaları merkezden ekonomik açıdan daha gelişmiş olan Bask ve Katalan bölgeleri yerine, 16. yüzyıldan itibaren Kastilya'nın İspanya Krallığı'nın merkez bölgesi olarak şekillenmesine olanak sağlamıştır.¹⁸³

¹⁸¹“An introduction to Galicia”, http://www.xoan.net/recursos/intro_en.pdf, (Erişim tarihi 10.11.2012)

¹⁸² C. Tilly, 2001, s. 103-104.

¹⁸³ E. Aktoprak, 2010, s. 241-242.

4. İspanya Krallığı'nda Altın ve Gümüş Çağlar

İspanya Altın Çağı olarak anılan 16. yüzyıl, 1492'de Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfetmesiyle başlayan İspanya sömürgeciliğinin sağladığı zenginliğin ve iktidarın zirvede yaşandığı bir dönemdir. Kurulan denizaşırı imparatorluk sayesinde yeni kıtada sağlanan egemenlik, altın ve gümüşün İspanya'ya taşınmasını ve sömürgelerle kurulan ticaret ağı üzerinden hazinenin zenginleşmesini sağlamış ve böylece İspanya 17. yüzyıla dört kıtalı imparatorluk olarak girmiştir.

İspanya Gümüş Çağı olarak anılan 17. yüzyılda ise, İspanya mali krizlerle tanışmıştır, zira 16. yüzyılda elde edilen gelirlerle yatırım yapılmamış, altın ve gümüş rezervleri elde tutulamamış ve ekonominin işlemesi sömürünün devamlılığına bağlanmıştır. Amerika'daki sömürgelerin denetiminin yitirmeye başlanması ve kuraklık 18. yüzyılda İspanya'nın Avrupa'daki üstünlüğünü sona erdirmiştir.¹⁸⁴

5. 18. Yüzyıl

İspanya'da 19. yüzyıla dek merkez ve çevre bölgeler arasındaki ilişki; dolaylı yönetim olarak süregelmiştir. Şöyle ki, monark sınırları dahilindeki bölgelere dolaylı yönetim çerçevesinde geniş bir özerklik sağlamış ve karşılığında sadakat ve düzenli vergi isteyerek devasa bir idari örgüt kurmadan, finanse etmeden ve beslemeden hükümet edebilmiştir.¹⁸⁵ Karşılığında devletin sınırlı bir hizmet sağlaması ve ona tabi halkın da belli yükümlülüklerini yerine getirmesi üzerine kurulan bu anlaşma büyük

¹⁸⁴ S. Lee, 2001, s. 139-144.

¹⁸⁵ C. Tilly, 2001, s. 57.

ölçüde yerel toplumun öz yönetimini gerektirmiştir.¹⁸⁶ Dolayısıyla bu süreçte çevre bölgeler krallığa siyasi açıdan bağımlı fakat ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan özerk bir şekilde kendi bölgesel kimliklerini koruyagelmişlerdir.¹⁸⁷

6. 19. Yüzyıl

6.1. Karlist Savaşlar

Merkezileşme ve ulusal kimlik inşasının birlikte yürütüldüğü İspanya’da 19. yüzyıl, liberal kanat ve muhafazakar kanat arasında devam eden mücadelenin ülkedeki sosyal ve siyasal yapıyı yakından etkilediği bir dönem olmuştur. Bu dönemde liberaller için İspanyol kimliği Fransız Devrimi’nin ilkeleriyle şekillenmiş, merkezinde rasyonellik olan ve İspanya’nın geri kalmasına neden olduğuna inanılan gelenekleri arka plana iten bir ulusal kimliktir ve hedeflenen İspanya; monarşi ve bayrak üzerinden birliği sağlanmış merkezi bir devlet olmuştur. Muhafazakarlar için İspanyol kimliği ise Katolikliği, gelenekleri ve dolaylı yönetimi merkeze alan bir kimliktir ve taraftarlarını; liberal reformlarla iktidarı zedelenen eski rejim seçkinleri, din adamları, vergi yükü artan kırsal kesim ve merkezileşme projesinin sahip oldukları imtiyazlar aleyhine geliştiğini fark eden çevre bölgelerdeki seçkinler olmuştur.¹⁸⁸

Bu taraflar Karlist savaşlar’da ¹⁸⁹ karşı karşıya gelmiş ve bu savaşlar liberal ve muhafazakarların, seçim sonuçlarının önceden belli olduğu, başka bir ifadeyle

¹⁸⁶ A. Giddens, 2008, s. 265.

¹⁸⁷ X.-M. Nunez, 2001, “The Region As Essence...” s. 487, 494.

¹⁸⁸ E. Aktoprak, 2010, s. 249-250.

¹⁸⁹ Kral Carlos taraftarları anlamına gelmektedir.

ikisinin nöbetleşe iktidarına dayanan ve fakat halkın iradesine dayanmayan bir siyasi sistem üzerinde anlaşmalarıyla son bulmuştur. Rivera dönemine kadar süren bu dönemde, İspanya’da halk ile siyasi sistem arasındaki mesafe giderek artmış, “resmi” İspanya ve “gerçek” İspanya ayrımı ortaya çıkmıştır.¹⁹⁰

6.2. Merkezileşme ve Ulus İnşa Süreci

6.2.1. Merkezileşme ve Merkezde Ulusal Kimlik İnşası

16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek dolaylı yönetimin temel idari yapıyı oluşturduğu İspanya’da 19. yüzyıl beraberinde kapitalist ve merkantilist politikaların bir getirisi olarak merkezileşmeyi de getirmiş, İspanyol yönetimi ülkenin tümünü kapsayan standart ve merkezi bir yönetim kurmak için başlattığı baskıları, ülkesel bir pazar sağlamaya yönelik olarak tüm iç sınırları kaldırarak sürdürmüştür.¹⁹¹ Merkezi bir devlet oluşturmak gayesiyle Katalonya, Aragon ve Valensiya’nın tarihsel hakları ve temsil kurumları yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁹² İspanyolca (Kastilya dili) devlet dili kabul edilmiş, ülke çapında tek bir para birimi, tek ölçü ve ağırlık birimi ve tek bir gümrük sistemi geçerli kılınmış ve ortak yasal düzenlemelere duyulan ihtiyaç, ortak ve tek bir hukuk sistemini elzem kılmıştır.¹⁹³ 19. yüzyıla girerken merkezi iktidarın bu merkezileşme politikaları bazı bölgelerde etkin olurken, bölgesel aidiyeti daha

¹⁹⁰ Maria del Mar del Pozo Andres, F. A. Braster, “The Rebirth of The ‘Spanish Race’:The State, Nationalism, and Education in Spain, 1875-1931”, **European History Quarterly**, Vol 29 [1], 1999, s. 77-80.

¹⁹¹ S. Eryıldız, **Yerinden Yönetişim, Özerklik: Basklar, Kürtler, Katalanlar**, İstanbul, Algi Yayın, 2012, s. 85; E. Aktoprak, 2010, s. 39-42.

¹⁹² E. R. Arango, **Spain: Democracy Regained**, Oxford, Boulder, San Francisco, Westview Press, 1995, s. 37.

¹⁹³ M. Keating, **Nations Against The State**, New york: st Martins Press, 1996, s. 29- 30.

güçlü olan ve yüzyıllardır kendi siyasi kurumlarıyla yönetilen bölgelerde başarılı olamamıştır.¹⁹⁴

Zorunlu askerlik uygulamasının İspanya’da geç bir tarihte uygulanmaya başlaması¹⁹⁵, eğitimin Kilise’nin izniyle Katalan ve Bask bölgelerinde görüldüğü gibi yerel dillerde yürütülmesiyle¹⁹⁶ ulusal azınlıklar ile devlet arasında bir bağ ve ortak kültür yaratmanın temel iki aracı İspanya’da bertaraf olmuştur.

6.2.2. Çevrede Ulusal Kimlik İnşası

1492’de Amerika’nın keşfedilmesi ve sömürgeye dayalı uluslararası ticaretin artmasıyla, Bask ve Katalan bölgeleri 16. yüzyıldan itibaren İspanya’nın Avrupa ticaretine açılan kapıları haline gelmiş, kömür, çelik ve demir madenlerine dayalı ekonomisi 19. yüzyılda sanayileşmeyi yaratmıştır.¹⁹⁷ Sanayileşme hem bölge içinde geleneksel yaşam tarzını değiştirmiş, hem de yarattığı geniş orta sınıf ve işçi sınıfı; ulusal ve uluslararası ticarete kapasitelerinin sınırlı oluşu, merkeze olan ekonomik katkılarının aynı oranda bölgeye dönmemesi ve merkezi iktidarın karar alma sürecine dahil olamamaları sebebiyle yeni bir ideolojik arayışa yönelmiştir.¹⁹⁸

Bu arayış döneminde, Fransız devriminin özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri merkez bölgeler kadar çevre bölgelerde de yankı bulmuş ve bu yankı merkezi

¹⁹⁴ X.-M. Nunez, 2001, “The Region As Essence...”, s. 489-490.

¹⁹⁵ E. Storm, “The Problems Of The Spanish Nation-Building Process Around 1900”, **National Identities**, Vol. 6: 2, 2004, s. 12.

¹⁹⁶ J. A. Junco, “The Formation of Spanish Identity and Its Adaption to the Age of Nations”, **History & Memory**, Vol.14 (1/2), Fall, 2002, s. 25-26.

¹⁹⁷ M. Keating, “Rethinking The Region, Culture, Institutions and Economic Development in Catalonia and Galicia”, **European Urban and Regional Studies**, Vol. 8 (3), 2001, s. 221.

¹⁹⁸ M. Andres, F. A. Braster, 1999, s. 78; E. Aktoprak, 2010, s. 340-343; R. Clark, 1979, s. 22.

iktidarın merkezileşme ve ulus inşa süreçlerinden duyulan rahatsızlıkla birleşmiştir. Merkezi iktidarın ortak dile, tarihe ya da siyasi kurumlara yaptığı vurgu neticesinde pek çok çevre bölge de kendi diline, tarihine ve geçmişte kalan geleneksel siyasi kurumlarına bağlanmış; böylece bir kesim yasama, yürütme ve yargı tekeli dışında kendilerinin de kendi bölgesel kimliklerini ulusal kimlik olarak inşa edebilmeleri için gerekli malzemeye sahip olduklarının ayırdına varmıştır. Bu milliyetçilik esiniyle gelişen ulusal egemenlik fikri ayrılıkçı hareketleri beslemiş, siyasi kurumlara verilen önem de geçmişte sahip olunan özerk ve bağımsız siyasi kurumlar üzerinden geleceği inşa etmek adına daha fazla önem kazanmıştır.¹⁹⁹

6.2.2.1. Bask Ülkesi

Bask bölgeleri 19. yüzyılda yaşanan iki Karlist savaşa da yakından müdahil olmuş, ilkinin sonucunda (1833-1839) yerel meclisler kapatılmış, ikincisinin sonunda da (1873-1876) foral sistem kaldırılmıştır.²⁰⁰ 19. yüzyılda verilen Karlist savaşlar ve foral sisteme yeniden sahip olmak için başlayan foralizm hareketiyle Bask halkında başlayan siyasi bilinçlenme, kendisi de bir Bask olan, Bask Özerk Topluluğunun resmi marşının, ulusal bayrağının, ulusal bayramının yaratıcısı Sabino Arana tarafından şekillendirilerek Bask milliyetçiliğinin temeli atılmıştır.²⁰¹ Bu aşamadan sonra, Nairn'in ifadesiyle milliyetçiliğin yeni orta sınıf kökenli entelijensiyasının kitleleri tarihe davet etmesi ve davetiyenin de onların anlayabileceği bir dilde yazılmış olması gerekiyordu.²⁰² Bu bağlamda 1918'de Bask

¹⁹⁹ E. Aktoprak, 2010, s. 51-54; X.-M. Nunez, 2001, "The Region As Essence...", s. 491-509.

²⁰⁰ R. Clark, 1979, s. 25-31.

²⁰¹ D. Conversi, **The Basques, The Catalans and Spain; Alternative Routes to Nationalist Mobilisation**, London, Hurst&Company, 1997, s. 46-47, 50-53.

²⁰² B. Anderson, 2009, s. 96.

İncelemeleri Cemiyeti ve Bask Dili Akademisi kurularak Bask dilinin kullanımının yaygınlaşması ve Baskça'nın tüm Bask yörelerinde standart bir hale gelmesi hedeflenmiştir.²⁰³

6.2.2.2. Katalonya

Ortaçağ'da kendi gümrüğüne, parasına, konsoloslarına, parlamento (Cortes) ve yürütme organına (Generalitat) sahip olan ve temsil organlarını 18. yüzyıla dek koruyan Katalonya, bu özerkliğini 18. yüzyılda merkezileşme politikaları uyarınca kaybetmiştir. Bu merkezileşme politikaları dahilinde, halkın çoğunluğunun her zaman konuşmuş olduğu ve bir "Rönesans"a esin kaynağı olacak kadar parlak bir edebi geçmişe sahip olan Katalanca'nın kullanımına yönelik yasaklar ise 19. yüzyılda gelişmeye başlayan ve Katalan Rönesansı (Renaixença) olarak adlandırılacak olan dil ve tarih merkezli bir kültürel yenilenme hareketini doğurmuş, bu akım da bağımsızlıkçı geleneğe sahip Katalan tarih belleğini diri tutarak, 19. yüzyılda bölgesel kimliğin ulusal kimliğe dönüşmesini kolaylaştırmıştır.²⁰⁴

6.2.2.3. Galiçya

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Galiçyalı kimliğinin, Galego ve Kelt kökenli unsurlar gibi Kastilya'dan ayırt edici öğelerle, milliyetçi bir perspektifle kurgulanmaya başlanmasıyla Galiçya'da Galiçyalılık bilinci artmıştır. Galiçya'nın Kelt kökenlerini keşfi, Kelt kültürünün anavatanı olan İrlanda'ya ilgi duyulmasına neden olmuş ve bu dönemde; özellikle İrlanda'nın Britanya hükümetine karşı

²⁰³ D. Conversi, 2000, s. 65,70-71; R. Clark, 1979, s. 46.

²⁰⁴ P. Vilar, 2007, s. 21-22.

verdiği mücadele ile başka bir devletin kültürü ve baskısı altında bulunan İrlanda ile Galiçya arasında paralellikler kurulmuştur.²⁰⁵

VI. 20. YÜZYIL

İspanyol kimliği, merkezi devlet tarafından 19. yüzyıl boyunca kralın portresinin okullara asılması, ulusal bayrağın her gün göndere çekilmesi ve ulusal marşın okunması, Amerika'nın keşfinin her yıl kutlanması, her gün öğrencilere on beş dakika Don Kişot okunması ve ulusal bir simge olan Cervantes gibi öğelerin ön plana çıkarılmasıyla benimsetilmeye çalışılsa da,²⁰⁶ İspanya 1930'lara tek bir ülkeden çok eşitsiz tarihsel gelişimlerin izini taşıyan bir dizi ülke ve bölge toplamı olarak girmiş, İspanya'nın ulusal kabul edilen üç kurumundan (monarşi, kilise ve ordu) hiçbirisi ülkenin ulusallığını sağlayamamıştır.²⁰⁷

İspanya 20. yüzyıla, toplumda etkin olan ve ön plana çıkan ortaçağ bağınazlığından kurtulamamış karanlık Katolik kilisesi, kilisenin ardında ikinci bir siyasi güç olan ordu ve gelişmemiş cılız bir burjuvazi ile ulusal birliğini tamamlayamamış bir devlet olarak girmiştir.²⁰⁸

²⁰⁵ K. A. Mckevitt, "Mythologizing Identity and History: A Look at The Celtic Past Of Galicia", **Journal of Interdisciplinary Celtic Studies**, Vol. 6, 2006, s. 661' den aktaran E. Aktoprak, 2010, s. 281.

²⁰⁶ M. Andres, F. A. Braster, 1999, s. 82-85.

²⁰⁷ R. Fraser, **İspanya'nın Kanı: İç Savaş Deneyimi (1936-1939)**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Belge Yayınları, 1981, s. 26, 29.

²⁰⁸ H. B. Dilan, **Siyasi Tarih 1914-1939**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998, s. 223.

1. Ekonomik Gerileme

İspanya 20. yüzyılda kapitalizmin hüküm sürdüğü Avrupa'nın aksine, nüfusunun büyük çoğunluğu toprağa bağımlı olan geri kalmış bir tarım ülkesidir. Bölgelerdeki eşitsiz gelişim, bölgeler ve sınıflar arasındaki toplumsal ve kültürel eşitsizliği de perçinlemiş,²⁰⁹ ekonomik koşulların kötülüğü, yoksulluk, hatta açlık, 19. yüzyıl İspanya'sında ayaklanma olgusunu siyasi ve toplumsal hayatın bir parçası olan gündelik olaylara dönüştürmüştür.²¹⁰

Birinci Dünya Savaşı başladığında savaş boyunca tarafsızlığını ilan eden İspanya'da kısa bir dönem (dört yıl), ekonomik kaynakların tam kapasite ile çalışması sonucu ekonomik açıdan bir refah dönemi yaşanmıştır. Özellikle gemicilik ve maden sanayisi ekonomik olarak canlanmış, bu da maden kaynaklarına sahip Bask bölgelerini ve Fransız ordularına mal ihraç eden Katalonya bölgesini güçlendirmiştir.²¹¹ Fakat beş yıl içinde fiyatların iki kat artması ve savaşın ardından ekonomik gelişmenin durmasıyla grevler, işsizlik ve yoksulluk sokak çatışmalarına dönüşmüştür. 1902 ve 1923 arasında 33 adet kabinenin yönetimden düşmüş, yaşanan siyasi ve ekonomik krizle ülkenin sosyal dengeleri alt üst olmuştur.²¹²

²⁰⁹ R. Fraser, 1981, s. 29.

²¹⁰ G. Işık, 2005, s. 155.

²¹¹ L. Cohen, R. Ronze, E. Folinais, **1919'dan 1937 Yılına Kadar Dünya Tarihi**, İstanbul, Kanaat Yayınları, 1939, s. 511-512.

²¹² A. Özçer, 1999, "İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği I. Cilt", s. 82; R. Carr, **Modern Spain 1875-1980**, Oxford, Oxford University Press, 1980, s. 82.

2. Rivera Dönemi

13 Eylül 1923'te askeri kuvvetler İspanya yönetimine el koymuş, General Primo de Rivera'nın başında bulunduğu ayaklanma tek silah patlamadan, Kral Alfanso'nun onayıyla meşrulaşmıştır.²¹³

De Rivera Eylül 1923'te çıkardığı bir kararnameyle ulusal bütünlüğü tehlikeye düşürebilecek her türlü eylemi yasadışı ilan etmiş, bu bağlamda Katalonya'nın kurmuş olduğu bölgesel nitelikli idarenin feshinden sonra, İspanyol bayrağı hariç tüm bayrakları yasaklamış, çevre bölgelerde konuşulan azınlık dillerinin resmi olarak kullanımını yasaklamış ve İspanyolcayı tek resmi dil ilan etmiştir. Ülkenin savaş durumunda olduğu kabul edilirken, Cortes (Meclis) feshedilmiş, anayasal garantiler de askıya alınmıştır.²¹⁴ 23 Eylül'den itibaren 6.5 yıl sürecek olan bu rejimin adı “diktatörlük”tür.²¹⁵

Diktatörlük döneminde 1929 yılına kadar ekonomide bir canlanma, sanayileşmede hızlı bir gelişme ve istihdamda belirgin bir artış olduğu ve kamuoyunun desteği olmasa da rızasıyla ülkenin gereksinim duyduğu istikrar ve sosyal barış ortamının sağlandığı söylenebilirse de,²¹⁶ Rivera iktidarıyla birlikte kamplaşma da giderek netleşmiştir. Bu dönemde çevre bölgelerdeki ulusa

²¹³ L. Bertnard, 1940, s. 232.

²¹⁴ R. Clark, 1979, s. 49.

²¹⁵ S. Payne, 1973, s. 618.

²¹⁶ A. Özçer, 1999, “İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği I. Cilt”, s. 94.

kimliklerin temsiline getirilen sınırlamalar milliyetçi hareketlere kitlesel desteği; 1929 yılından itibaren ekonomik kriz ise işçi hareketlerinin etkinliğini artırmıştır.²¹⁷

1925 yılında diktatörlüğün kamuoyunda saygınlık kazanmak için Milletler Cemiyeti Güvenlik Konseyi ne yaptığı üyelik başvurusunun reddedilmesini takiben, 1929 yılında pesetanın büyük oranda değer kaybetmesiyle baş gösteren ekonomik bunalım rejime karşı giderek bir güvensizlik ortamı oluşmasına neden olmuş;²¹⁸ Rivera dönemi sona geldiğinde, muhalefetin cumhuriyet arzusu da artmıştır. Hemen hemen her şehirde grevlerin ve gösterilerin yapıldığı İspanya’da Rivera’nın istifasından sonra yapılan yerel seçimlerden cumhuriyetçiler zaferle çıkınca, seçimler monarşinin varlığını sürdürmesi için bir referandum olarak kabul edilmiş ve İspanya da 1931’de Cumhuriyet ilan edilmiştir.²¹⁹

3. Cumhuriyet Dönemi

3.1. Yeni Anayasa

Hükümetin tarafından iktidara gelir gelmez hazırlanan 1931 Anayasası’yla birlikte kilise ile devlet ayrılığı kabul edilmiş, ifade ve toplanma özgürlüğü tanınmış, yurttaşların dinsel özgürlüğü ilan edilmiş, boşanma yasal olarak onaylanmış, Kilise’nin dinsel cemaatler ve okullar üzerindeki etkisi kırılarak İspanyol Devleti ile Katolik doktrin arasındaki ideolojik özdeşliğe son verilmiştir.²²⁰

²¹⁷ E. Aktoprak, 2010, s. 266.

²¹⁸ A. Özçer, 1999, “İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği I. Cilt”, s. 96.

²¹⁹ R. Fraser, 1981, s. 32-33.

²²⁰ P. Vilar, 2007, s. 33.

İspanya’da Katolik Kilisesi; eğitim ve ibadet gibi alanlardaki ağırlığı, toplumun sanayi toplumu olmaması, genel olarak geleneksel ve dindar bir yapıya sahip olması gibi nedenlerle toplumsal; geniş topraklara sahip olması nedeniyle ekonomik ve monarşist; gelenekselci kesimlerle yaptığı ittifaklar ve desteklediği partiler nedeniyle de siyasal yaşamda yüzyıllardır önemli bir yere sahip olagelmıştır.²²¹ Kilisenin var olan toplumsal yapıyı korumaya yönelik ideolojik araçları üretiyor olması ve toplumun içinde bulunduğu yoksulluk ve sefaletle tam bir tezat teşkil eden zenginliği, İspanya’da özellikle sol kesimin yoğun tepkisine yol açmıştır.²²² Cumhuriyet yönetiminin; anayasanın, eğitimin, mahkemelerin, evlenme ve boşanmaların laikleştirilmesi gibi kararlar alması ve 1936’daki seçimlerden solcuların galip çıkmasıyla birlikte dinsel kuruluşlara şiddetli saldırılar gerçekleşmiş, yüzden fazla kilise ve manastır ateşe verilmiştir.²²³ Bu uygulamalar Kilise’yi İspanya’nın Avrupa karşısındaki “gecikmişliğinin” sorumlusu olarak gören İspanyol orta burjuvazisince desteklenirken; Katolikliği “İspanyolluğun” temellerinden biri ve tarihsel bir gurur kaynağı olarak gören sağ kesim tarafından tepkiyle karşılanmış ve bir ahlak savaşını başlatmıştır.²²⁴

3.2. Tarım Reformu

1930 yılında nüfusunun hala büyük çoğunluğunu tarımla uğraşanların teşkil ettiği İspanya’da, cumhuriyetin reform girişimlerinden biri de tarıma yönelik olmuştur. Bu dönemde memurlar, askerler, aydınlar, büyük toprak sahipleri ve

²²¹ S. Esen, “İspanya’da Diktatörlükten Demokrasiye Geçiş Süreci: 1975-1982”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 36(4), Aralık, 2003, s. 122.

²²² G. Işık, 2005, s. 181.

²²³ H. Yılmaz, **Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002, s. 208.

²²⁴ P. Vilar, 2007, s. 33.

kentsoylularından oluşan orta tabaka bir milyon kişi iken, ülkedeki toplam işçi sayısı on bir milyondur. 1931 yılında İspanya’da iki milyon tarım işçisinin hiç toprağı bulunmazken, elli bin büyük toprak sahibi İspanyol toprağının yarısına sahiptir.²²⁵ Ülkenin en güçlü sınıfı olan toprak sahiplerinin topraklarının kamulaştırmasını öngören 1932 tarihli Tarım Yasası’nın, hedeflediğini başaramaması, hem mülk sahiplerinin hem de tarım işçilerinin muhalefetini artırmıştır. 1929 Buhranı’nın dünyada yarattığı ekonomik bunalımın İspanya’daki ekonomik yetersizliklerle birleşmesinin ardından özellikle tarım kesiminde çalışan işçilerin içinde yaşadıkları sefalet ile çalıştıkları toprakların sahiplerinin yaşam koşulları arasındaki dengesizlik, kırsal kesimde kanlı çatışmalar yaşanmasına sebep olmuştur.²²⁶

3.3. İspanya’da Ordu

Sıklaşan ayaklanmalar ve büyüyen olaylar nedeniyle ortaya çıkan kaos 10 ocak 1933’de sıkıyönetim ilanına neden olmuştur. Her 11 askere 1 subay, 1266 askere de bir aktif generalin düştüğü İspanya Ordusu,²²⁷ dışarıdaki kolonilerin yitirilmesi üzerine İspanya’ya geri dönmüş ve meşruiyet ihtiyacını İspanya bekçiliğiyle karşılamıştır. Böylece İspanyol siyasetinin önemli bir aktörü olan ordu hem sosyalist, anarşist gruplara hem de ulusal azınlıklara karşı ulusal bütünlüğün koruyucusu olarak görev yapmaya başlamıştır.²²⁸ Yüz yirmi iki yılda elli iki askeri darbe teşebbüsünün yapıldığı ve bunlardan on birinin de başarılı olduğu göz önüne

²²⁵ P. Broue, E. Temime, **İspanya İç Savaşı**, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1976, s. 17-18.

²²⁶ P. Vilar, 2007, s. 13.

²²⁷ R. Fraser, 1981, s. 762.

²²⁸ E. R. Arango, 1995, s. 45.

alındığında, İspanya’da ordunun müdahaleciliğinin sürekliliği dikkat çeken bir husus haline gelmiştir.²²⁹

3.4. İspanya’da Ulusal Azınlıklar

İspanya’da azınlıklar ve özerklikler sorunu da İspanya’nın ihtiyaç duyduğu istikrar ortamının sağlanmasını engellemiş ve devamlı bir mücadele havasının doğması için elverişli zeminin hazırlanmasını hızlandırmıştır.²³⁰ Bu yıllarda gelişen sağ İspanyol milliyetçiliği; Katolikliğin İspanya’nın özü kabul edilmesi, monarşi tarihinin mistifikasyonu, Kastilya’nın İspanya’nın kalbi olarak görülmesi ve korporatif nitelikli bir devlet inşası temelinde yükselirken,²³¹ 1923’ten itibaren baskı altında tutulan çevredeki ulusal kimlikler cumhuriyetle birlikte canlanmıştır. 1932’de Katalonya’nın özerklik statüsü kazanması ve Katalonya’da milliyetçi hareketin yerel burjuvazinin elinden sosyalistlerin eline geçmesi İspanyol sağını son derece rahatsız etmiş ve sağ kanadın cumhuriyetçilik, sosyalizm ve ayrılıkçılığı tek bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır.²³²

3.5. Radikal Örgütler

Bu dönemde muhafazakar kesimi İtalya ve Almanya’da yaşanan siyasi gelişmelerin etkisi altında tüm sağcı grupların birleşmesiyle oluşan CEDA (Confederacion Espanola de Derechas Autonomas - İspanya Özerk Sağ Konfederasyonu) ve General Rivera’nın oğlu Jose Antoni Primo de Rivera

²²⁹ P. Vilar, 2007, s. 35-36.

²³⁰ **İhtilaller ve Darbeler Tarihi II**, Cem Yayınevi, İstanbul, Çev. ve Der. Sabiha Bozdağlı, 1978, s. 306.

²³¹ A. Özçer, 1999, “İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği I. Cilt”, s. 118.

²³² E. Aktoprak, 2010, s. 260-261.

tarafından Falanjist milisler temsil ederken, diğer tarafta Avrupa’da ender görülen merkezi bir anarko-sendikalist güç olan CNT’nin (Ulusal Emek Konfederasyonu) bir buçuk milyon üye sayısına ulaşmasıyla 1936’da başlayacak iç savaşın cepheleri şekillenmeye başlamıştır.²³³

Bu dönemde siyasi cinayetlerin yoğunlaşması, suikastlar, ayaklanmalar, çarpışmalar ve yağmalamalar ülkeyi ve yönetimini çok zor bir duruma sokmuştur.²³⁴ Bu tip olaylar ülkede her gün yaşanan sıradan hadiseler haline gelmiş, günden güne artan şiddet olayları yaklaşan iç savaşın sinyallerini vermeye başlamıştır.²³⁵ Bu durumun komplocu askerler için bulunmaz bir zemin teşkil etmesiyle de, iktidar kısa bir süre sonra ülkenin kontrolünü kaybetmiştir.

3.6. İspanya İç Savaşı

3.6.1. Darbe

1936 Temmuzunda General Mola, General Franco, General Sanjurjo, General Quepio de Llano önderliğinde şu gerekçelerle ayaklanmıştır;

- Cumhuriyet artık siyasal meşruiyeti olmayan bir rejim haline gelmiştir.
- Bölgelere özerklik verilmesi suretiyle İspanya’nın bütünlüğü tehlikeye düşürülmüştür.
- Ülkede meydana gelen karışıklıklar, demokrasinin otorite eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

²³³ P. Vilar, 2007, s. 15-20, 42.

²³⁴ A. Paz, **Halk Silahlanınca**, İstanbul, Kaos Yayınları, 1996, s. 267.

²³⁵ P. Broue, E. Temime, 1976, s. 63.

- Cumhuriyet döneminin mevzuatı İspanya'nın özünü oluşturan Katolikliği zedelemektedir.²³⁶

Fas'taki generallerin hükümete karşı ayaklanmasıyla başlayan darbe, bazı yerlerde başarıya ulaşırken, bazı yerlerde halkın ve hükümete sadık silahlı güçlerin direnişiyle karşılaşmış ve böylece İspanyol İç Savaşı başlamıştır. 19 Temmuz günü hükümet güçlerinin bütün işçilere silah dağıtmasıyla, 1936'ya girerken safları kesinleştiren taraflar arasında yıkıcı bir mücadele başlamış ve böylece fiilen başlayan iç savaşta ordu da dahil olmak üzere İspanya ikiye bölünmüştür.²³⁷

3.6.2. İç Savaş Süreci

Tarihçi Hugh Thomas İspanyanın birkaç gün içinde çizdiği tabloyu şöyle anlatmıştır:

“İspanya'yı bir fırtına bulutu kaplamıştı. Bu felaketli loşlukta, asırlar ve nesillerdir birikmiş kinler, anlaşmazlıklar, kavgalar doğal bir afet gibi kaynıyordu. Teller kesilmiş veya bozulmuş, haberleşme güç veya imkansız hale gelmişti. Bir şehrin diğerinden haberi yoktu ve her şehir kendi kavgasını, kendi kaderini yaşıyordu. Şimdi bahis konusu olan sadece iki İspanya değil, fakat belki iki bin İspanya idi.”²³⁸

²³⁶ A. Özçer, 1999, “İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği I. Cilt” s. 119-120.

²³⁷ E. Aktoprak, 2010, s. 262.

²³⁸ İhtilaller ve Darbeler Tarihi II, 1978, s. 319.

Dünya kamuoyu İspanyol cumhuriyetini “faşizm”e karşı özgürlüğün mücadelesi olarak görenler ile Franco’da cisimleşmiş olan din, aile, vatan gibi geleneksel değerlerin “Moskova”nın tehditleriyle karşı karşıya görenler arasında bölünmüşken;²³⁹ İspanya’nın ikiye bölünmüşlüğü “kızıl” İspanya ve “kara” İspanya olarak da tasvir edilmiş, bir yanda sermayeyi ve “eski rejimi” savunan Tanrının hizmetkarları diğer yanda ise devrim örgütleyen Tanrı düşmanları resmedilmiştir.²⁴⁰ Milliyetçiler ve Cumhuriyetçiler arasında yaşanan savaşta Milliyetçiler Marksistlere ve ayrılıkçılara karşı İspanya’nın birliğini korumak için savaşıırken; Cumhuriyetçiler Milliyetçilere ve kiliseye karşı, laik ve liberal değerleri korumak için savaşmıştır.²⁴¹

Bir hükümet darbesi olarak başlayan ve dört gün sonra gerçek anlamda iç savaş halini alan manzara üç yıla yakın bir süre devam etmiş, darbeciler üç gün içinde Madrid’i ele geçirmeyi planlarken, beklentilerinin çok ötesinde bir yenilgiye uğramakla kalmamış, aynı zamanda büyük bir gayretle önlemeye çalıştıkları işçi devrimini tetiklemişlerdir.²⁴² Franco’ya destek için İtalya ve Almanya’nın yardımıyla savaşın seyri Milliyetçiler lehine değişmiş, Sovyetler Birliği’nin halkçı cepheye destek vermesine rağmen, kilisenin orduya destek vermesiyle Milliyetçiler giderek daha da ön plana çıkmıştır. Mart 1939’da Milliyetçilerin Madrid’e girmesiyle Franco iktidarı ele geçirmiştir.

²³⁹ P. Vilar, 2007, s. 105.

²⁴⁰ ibid, 30-31.

²⁴¹ R. Carr, 1980, s. 135-137, 147-149.

²⁴² P. Broue, E. Temime, 1976, s. 82.

3.6.3. İspanya İç Savaşı'nın Sonuçları

İspanya İç Savaşı, modern tarihin en kanlı iç savaşlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Toplam ölü sayısı kimi kaynaklara göre altı yüz bini, kimi kaynaklara göre de bir milyonu aşmıştır. Bunun yanında dört milyon İspanyol da yabancı ülkelere göç etmiş ve siyasi iltica da bulunmuştur. Savaş boyunca altı bin beş yüz papaz ve din adamı Cumhuriyetçiler tarafından öldürülmüştür.²⁴³ Bu dönemde yaşanan insan kaybı ve bilhassa ulusal azınlık bölgelerinde uygulanan baskı rejimi İspanyol yönetimini ötekileştirirken; Franco'nun izniyle Alman hava birlikleri tarafından bombalanarak yüzlerce sivilin katledildiği Gernika (Guernica) bu dönemde yaşanan acıların sembolü olarak mitleşip özellikle ulusal azınlıkların tarihinde yerini almıştır.²⁴⁴

Savaşın bitimiyle birlikte 1940 yılında resmi kayıtlara göre İspanyol hapisanelerinde savaş öncesinin iki yüz mislinde yaklaşık iki yüz on üç bin mahkumun bulunduğu belirlenmiş, İspanyol ekonomisinin savaşı izleyen ilk on iki yıl içerisinde her yıl sekiz yüz yetmiş beş bin kişilik iş gücü kaybına uğradığı ve iç savaş sonunda maddi varlığının yaklaşık üçte ikisini kaybettiği hesaplanmıştır.²⁴⁵

İspanya İç Savaşı'nda 19. yüzyıldan beri çekişmekte olan siyasal programlar, olgunlaşmakta olan ideolojiler ve son yüzyılın bütün siyasal doktrinleri çarpışmıştır. Gelenekselcilerle ilericiler, monarşistlerle cumhuriyetçiler, kilise taraftarlarıyla laikler, demokratlarla otoriter yönetim yandaşları karşı karşıya gelmiş, halk iki kutba

²⁴³ A. Özçer, 1999, "İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği I. Cilt", s. 121.

²⁴⁴ E. Aktoprak, 2010, s. 359.

²⁴⁵ R. Fraser, 1981, s. 685.

ayrılmıştır.²⁴⁶ Üç yıl süren iç savaş aslında, geniş bir ölçekte ve periyodik olarak nesiller boyu sürmüş olan keskin çatışmaların bir özetidir.²⁴⁷ Almanya ve İtalya'nın Milliyetçi cepheye, Sovyetler Birliği'nin de Halkçı cepheye silah ve para yardımıyla bulunarak aktif şekilde müdahil olmasıyla iç savaş, başkalarının yaşayacakları şeylere hem laboratuvar, hem de gösteri olarak “temsil “ vaziyetiyle hizmet etmiştir.²⁴⁸

4. Franco Dönemi

Franco iktidara geldiğinde, belirlediği “tek, büyük ve özgür İspanya” hedefine ulaşmak için ülkenin son yıllarda yaşadığı maddi ve manevi krizleri aşması gerektiğine inanmış ve maddi krizi aşmanın yolunu sanayileşmede, manevi krizi aşmanın yolunu ise farklılıkları ortadan kaldırarak tek ve homojen bir İspanyol ulusu yaratma fikrinde bulmuştur. Bu hedefleri gerçekleştirmek için kullanılan araçlarsa baskı, şiddet, tehdit ve sansür olmuştur.²⁴⁹

Franco dönemiyle Cortes (meclis) kapatılmış, Falange (ulusal hareket) dışındaki siyasal partiler, devlet güdümündeki sendika dışındaki sendikalar, grev ve lokavt yasaklanmış, böylece demokrasinin temel kurumları teker teker ortadan kaldırılmıştır. Hem devlet ve hem hükümet başkanı, aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkumandanı ve ülkedeki tek meşru siyasal partinin (Movimiento Nacional) lideri sıfatına sahip olan Franco yasama, yürütme ve yargı organlarının

²⁴⁶ S. Esen, 2003, s. 103.

²⁴⁷ G. A. Tuna, “İspanya Yönetim Sistemi”, s. 102, http://isay.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/ispanya.pdf (Erişim tarihi 02.06.2012)

²⁴⁸ P. Vilar, 2007, s. 39.

²⁴⁹ E. Aktoprak, 2010, s. 283.

kontrolünü eline almıştır. Çağdaş demokrasilerde anayasaların önemli bir bölümünü oluşturan temel hak ve özgürlükler Franco rejiminde yasalarla düzenlenmiş ve bu hak ve özgürlüklerin sınırları; “devlet ilkeleri”, İspanya’nın manevi, ulusal ve toplumsal birliği ve vatana, devlet başkanına yani Franco’ya sadakat görevi gibi yükümlülüklerle çizilmiştir. Yargı bağımsızlığının da söz konusu olmadığı bu dönemde temel hak ve özgürlüklerin önündeki temel engellerden biri de, askeri mahkemeler, iş mahkemeleri, siyasi içerikli suçlara bakan kamu düzeni mahkemesi gibi özel ve olağan yargılamanın dışında tutulan mahkemelerin kurulması ve çok geniş yetkilerle donatılması olmuştur.²⁵⁰

4.1. Franco Döneminde İspanyol Kimliği ve Ulusal Azınlıklar

Franco döneminde Kastilya’nın İspanyol ulusunun etnik merkezi olarak kabul edildiği, İspanyolca’nın da tek resmi dil olarak tanındığı merkeziyetçi bir üst kimlik inşa edilmeye çalışılmış, bu bağlamda bölgelerdeki ulusal semboller yasaklanmış ve etnik, kültürel ve İspanyolca’dan farklı bir dil konuşan azınlıklara yönelik bir kültürel asimilasyon politikası uygulamaya konulmuştur.²⁵¹ Azınlık dillerinin kamusal alanda kullanımı yasaklanmış, bütün sokak ve mekan isimleri İspanyolcalastırılmış ve azınlık dillerinde kitap basımı izne tabi kılınmıştır. Bu koşullarda çevre bölgelerdeki ulusal kimlikler ve bu kimliklerin her türlü ifade ediliş biçimi de yasaklanmıştır. Bu yasak kapsamında Galego 1937’de, Katalanca 1939’da, Baskça 1939’da yasaklanmış ve tüm diyalektler de (kastedilen azınlık dilleridir)

²⁵⁰ S. Esen, 2003, s. 104-105.

²⁵¹ D. Muro, A. Quiroga, “Spanish Nationalism: Ethnic Or Civic?”, **Ethnicities**, Vol. 5(1),2005, s. 18-19; X.-M. Nunez, “What is Spanish Nationalism Today? From Legitimacy Crisis to Unfilled Renovation (1975-2000)”, **Ethnic and Radical Studies**, 24 (5), 2001, s. 720-721.

kamusal alanda kullanımının yasaklanması suretiyle 1941’de yasak kapsamına dahil edilmiştir.²⁵²

Fakat uygulanan baskı politikası Franco’nun arzuladığı tek ve homojen İspanyol kimliğini ortaya çıkarmak yerine İspanyol kimliğinin Francoculukla özdeşleşmesine neden olmuş, çevre bölgelerle beraber Franco karşıtı tüm muhalefet İspanyol tanımından uzaklaşmıştır. Ayrılıkçı hareketlerin yok edilmesi ve tek tip bir ulusun oluşması için uygulanan baskı ve yasaklar amacın aksine çevre bölgelerdeki ulusal kimliğin canlanmasını tetiklemiş, Bask ve Katalan bölgelerindeki dil ve geleneksel kurumlar üstündeki bu yasaklar, bu kurumlara daha çok bağlanmayı getirmiş; baskıcı bir rejim altında yetişen bölge gençlerinin rol modelleri de bu ortamda şekillenmiştir. Franco’nun Bask halkına karşı izlediği yoğun baskı politikaları nedeniyle, ETA’nın (Euskadi Ta Askatasuna - Bask Ülkesi ve Özgürlük) Franco’nun çocuğu olduğu savına literatürde sıkça rastlanmaktadır. Çevre bölgelerde ulusal kimliklerin canlanması; Katalonya ve Galiçya’da silahlı mücadele yerine siyasi örgütlenmelerin tercih edilmesiyle, Franco sonrası yeni rejime yumuşak bir siyasi mücadele üzerinden entegre olmasını sağlarken, Bask bölgesinde silahlı mücadele yanlısı ETA’nın kurulmasıyla Franco rejimine verilen mücadele boyut değiştirmiştir. Şiddet eylemlerinin artmasına güvenlik güçlerinin daha çok tepki vermesiyle oluşan şiddet sarmalı ETA’ya varlığını devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu meşruiyet kaynağını sağlarken, Franco’nun ETA’yla mücadelede ETA militanı ve sivil Bask ayrımına gitmemesi Bask halkının ve hatta İspanya

²⁵² E. Aktoprak, 2010, s. 287.

genelindeki Franco karşıtı muhalefetin ETA'yı desteklemesini beraberinde getirmiştir.²⁵³

4.2. Franco Rejiminin Son Yılları

Franco iktidarının dışa kapalı ve baskıcı politikaları, 1960'lerden itibaren gelişen ekonomik dönüşüm, yaşanan baskı, sansür ve yasak ortamının tepkiyi artırması, 1968 Olayları, İkinci Dünya Savaşı'ndan faşizmin mağlup çıkması gibi etkenlerle yumuşamış ve rejimin son yıllarında demokratik açılımları zaruri hale getirmiştir. 1975'de Franco'nun ölümüyle başlayan ve demokrasiye geçiş süreci olarak adlandırılan dönemin temelleri de aslında 1960'lı yıllardan itibaren atılmaya başlamıştır.²⁵⁴

Franco rejimini İspanyol siyaset bilimcisi Carlos Elordi şu cümlelerle özetlemiştir:

“Benim için savaş 3 yıl değil, 40 yıl sürdü. Bu savaştan zaferle çıkan bir ordunun başındaki general, bu ülkede 1975 yılına kadar iş başında kaldı. Kullandığı yöntem şiddetti. Franco'ya karşı gelmek demek yaşamla oynamak demekti. Bu Franco'nun ölümüne dek böyle sürdü... Yalnız şu var ki, İspanyol gerçeği Frankizme rağmen değişti. Toplumda bir dönüşüm gerçekleşti. Eğer bu dönüşüm gerçekleşmeseydi, İspanya'da kansız bir şekilde demokrasiye geçiş mümkün

²⁵³ E. Aktoprak, 2010, s. 293-294, 363-365.

²⁵⁴ S. Esen, 2003, s. 108-109; S. Eryıldız, 2012, s. 80; E. Aktoprak, 2010, s. 283, 294

olmayacaktı. İspanya’da demokrasiye geçişin arkasında yıllar süren bu dönüşüm vardı. Bu anlamda iç savaş, uzun bir süreç sonunda 1977’de İspanya’da demokratik bir rejim kurulana dek sürdü.”²⁵⁵

²⁵⁵ N. Cerrahoğlu, **Bir Kanlı Gül İspanya**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1987, s. 161-162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1978 ANAYASASI'NDAN GÜNÜMÜZE “YENİ” İSPANYA

I. DEMOKRASIYE GEÇİŞ SÜRECİ

Rejim değişikliğinde barışçıl ve uzlaşmaya dayalı geçişin bir örneğini temsil eden İspanya'nın²⁵⁶ otoriter ve tektipçi bir rejimden bölgesel özerklikler tanıyan, çoğulcu, parlamenter bir demokrasiye doğru yaşamış olduğu bu dönüşüm, hemen hemen bütün kesimlerin işbirliği ve uzlaşmasıyla gerçekleşmesi sebebiyle, XX. yüzyılın önemli siyasal gelişmelerinden biri olmuştur. Demokratik alanda yaşanan bu dönüşümün en önemli eseri ve teminatı olan 1978 Anayasası'nı ve onun getirdiği çokkültürlü yurttaşlık anlayışını tam olarak kavrayabilmek için de anayasa öncesi hazırlık sürecine değinmek gerekmektedir.

İspanya'nın öncelikli hedefi kültürel demokrasinin hedeflendiği her devlette olduğu gibi etnik ve kültürel farklılıkların meşruiyetinin toplum tarafından onaylanacağı bir ortamın ve mekanizmaların oluşturulması olmuştur.²⁵⁷ O dönemde birçok siyasi partinin sürgünde bulunması demokrasi açısından bir siyasi meşruiyet sorununu beraberinde getirmiş, bu sebeple kral Don Juan Carlos'un öncelikli hedefi

²⁵⁶N. Barneo, “**Myths of Moderation: Confrontation and Conflict During Democratic Transitions**”, (Transitions to Democracy, Ed. Lisa Anderson), New York, Columbia University Press, 1999, s. 308; S. del Campo, J. M. Camacho, “**Six Aspects Of The Spanish State, Leviathan Transformed**”, (Seven National States in The New Country, Ed. Theodore Caplow), Montreal, McGill-Queen's University Press, 2001, s. 70.

²⁵⁷ F. Üstel, 1999, s. 26.

geniş kapsamlı bir af ilan edilmesi ve yasaklanmış tüm siyasi partilerin yasallaştırılması olmuştur.²⁵⁸

Hedeflenen demokratik katılımı sağlayabilmek için 1976'da çıkarılan Siyasi Reform Yasası'na yönelik bir halkoyu yapılmış, halkoyuna katılım oranının %77, evet oyunun ise %94.4 olması, İspanya'da demokratikleşme sürecine halkın verdiği onayın resmi ifadesi olarak kabul edilmiştir. Bu yasayı; grev hakkı, sendikaların yasallaşması ve Komünist Parti'nin yasal bir parti haline gelmesi izlemiştir. Bu siyasi normalleşme süreci, Franco rejiminde dışlanan ve yasaklanan partilerin tekrar yasallaştırılıp sisteme dahil edilmesinin akabinde yapılan demokratik bir genel seçimle devam etmiştir. Kral Juan Carlos'un yeni seçilen temsilciler meclisinin açılışında yaptığı konuşmada, 1977 seçimlerinden çıkan parlamentoya "İspanyol halkının bütün özelliklerini kapsayacak ve tarihsel ve güncel haklarını güvence altına alacak" yeni bir anayasa yapma görevi vermesi ile dünyada bir ilk gerçekleşmiş, genel seçimlerden çıkan bir parlamentoya ve senatoya "kuruculuk" niteliği kazandırılarak anayasa hazırlık süreci başlatılmıştır.

II. ANAYASA HAZIRLIK SÜRECİ

1977 yılında siyasi parti temsilcilerinden oluşan yedi kişilik bir alt komisyon tarafından hazırlanan anayasa taslağı, otuz altı parlamentlerden oluşan Anayasa İşler Komisyonu'na geldiğinde binin üstünde değişiklik teklifi almıştır. Bu tekliflerin görüşülüp uzlaşılmasından sonra, taslak önce Kongre'nin, ardından da Senato'nun önüne gelmiştir. Bu evrede binin üstünde değişiklik teklifi daha alan anayasa taslağı,

²⁵⁸ A. Özçer, **Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s. 93.

yapılan uzun müzakereler neticesinde son halini alarak oylamaya sunulmuş ve her iki mecliste de kabul edilmiştir. Bu bağlamda, halkın çatışan unsurların uzlaşması ve ülkeye gerçek bir demokratik rejimin hakim olması yönündeki arzusu, parlamentodaki zıt görüşlü siyasi partileri uzlaşmaya yöneltten önemli faktörlerden biri olmuştur.²⁵⁹ 1977 Temmuz’unda başlayan anayasa süreci on yedi ay gibi kısa bir sürede sonuçlanmış, 6 Aralık 1978’de halk oylamasına sunulmuş, Anayasa İspanya genelinde %83,87 oyla kabul edilmiştir.

III. 1978 İSPANYA ANAYASASI

İspanya’nın 6 Aralık 1978 tarihinde yapılan halk oylamasıyla kabul edilen Anayasası, General Franco’nun ölümünün ardından başlayan demokrasiye geçiş (Transición Democrática) dönemini taçlandıran bir uzlaşma metnidir. İspanya’da “mutabakat anayasası” olarak da anılan bu anayasasının en temel özelliklerinden biri, azami ölçüde toplumsal uzlaşıya, başka bir deyişle geniş bir mutabakata (cconsensus) dayanması olmuştur.²⁶⁰

1. Temel Hak ve Özgürlükler

1978 Anayasası,²⁶¹ İspanya’nın siyasi çoğulculuğu savunan, özgürlük, adalet, eşitlik ilkelerine sahip sosyal ve demokratik bir hukuk devleti olduğunun belirtilmesiyle başlar. Başlangıç hükümlerinde halk iradesinin bir ifadesi olarak hukukun üstünlüğünü teminat altına alan Anayasa, 10. madde ile 11-29. maddeler

²⁵⁹ ibid, s. 104.

²⁶⁰ ibid, s. 91, 128.

²⁶¹ “İspanya Anayasası”

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14%C4%B0SPANYA%20533-584.pdf> (Erişim Tarihi 12.12.2012)

arasında düzenlenen temel hak ve özgürlüklerin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ve İspanya tarafından onanmış uluslararası anlaşmalara uygun şekilde yorumlanacağını belirterek temel hak ve özgürlükleri hem ulusal hem de uluslararası güvence altına almıştır. Bu güvence, temel hak ve özgürlükler alanında temel ilkelerin sayılması, istisnai durumların ise değiştirilmesi daha kolay olan yasalara bırakılmasıyla perçinlenmiştir.

Yasalar önünde eşitliği ve ayrımcılık yasağını içeren 14. madde ayrımcılık yasağının alanını; doğum, ırk, cinsiyet, din, düşünce veya kişisel veya toplumsal durum veya koşuldan kaynaklanan herhangi bir nedene kadar genişleterek çok kültürlü bir demokratik yapının temellerini atmıştır.

Kötü ve aşağılayıcı muameleyi yasaklayan 15. madde ile savaş hali dışında ölüm cezası kaldırılarak yaşam hakkı ve bedensel bütünlük teminat altına alınmıştır. Barışçıl ve silahsız toplanma özgürlüğünü tanıyan 21. maddeyi, dernek kurma özgürlüğünü içeren 22. madde izlerken, sansür yasağını ve düşünce ve ifade özgürlüğü 20. maddede düzenlenmiştir. 20. maddenin birinci fıkrası herkesin düşüncelerini fikirlerini veya görüşlerini söz, yazı veya başka herhangi bir iletişim aracılığıyla ifade ve yayma hakkını güvencelerken; ikinci fıkrası da bu hakların kullanımının ön denetime tabi tutulamayacağını belirtmektedir.

Şiddet, şiddete övgü ve şiddete özendirme içermeyen her türlü söylemi serbest kılan Anayasanın ifade özgürlüğüne getirdiği sınırlama, başkalarının hak ve özgürlüğünün ihlal edilmemesi olmuştur. Ayrılıkçılığı ifade ve örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde tutan ve hukuki kurallara bağlayan, toplumsal uzlaşya

dayandığını gördüğümüz bu yapılanma periferik milliyetçilerin entegrasyonunu sağlayan minimal ortak nokta olma özelliği taşımaktadır.²⁶²

2. Devletin Kuruluşu, Nitelikleri ve Ulusal Azınlıkların Tanınması

1978 Anayasası uyarınca 17 özerk bölge²⁶³ ve 2 özerk şehirden²⁶⁴ oluşan İspanya Devleti parlamenter bir anayasal monarşi olup İspanya Anayasa Mahkemesi hem üniter devletin hem de federatif devletin çeşitli özelliklerini içinde barındıran bu yeni devlet düzenini Özerk Topluluklar Devleti (Etat Des Autonomies) olarak adlandırmıştır.

İspanyol rejimi özgürlük ve adalet kavramları çerçevesinde yeniden inşa edilirken, farklılıkların bir arada yaşayabilmesi ilkesi üzerinden idari yapı da yeniden biçimlendirilmiştir.²⁶⁵ 17 Özerk bölgeye ayrılan İspanya’da bu 17 özerk bölge kendi içinde tarihsel bölge ve tarihsel milliyet olarak ikiye ayrılmış; Endülüs, Navarra, Aragon, Kanarya Adaları ve Valensiya statülerinde kendilerini tarihsel bölge olarak tanımlarken, daha 1930’larda özerklik elde etmiş olan Katalonya, Bask ve Galiçya bölgeleri tarihsel milliyet olarak tanınmış ve diğer bölgelere nazaran daha geniş özerk yetkilerle donatılmıştır. Anayasada millet olarak tanımlanmak isteyen bu bölgelerle merkez; milliyet kavramında uzlaşmış ve bu karar metne şu ifadeyle yansımıştır:

²⁶² ibid, s. 193.

²⁶³ Bask, Katalonya, Galiçya, Endülüs, Aragon, Asturias, Balear Adaları, Kanarya Adaları, Cantabria, Kastilya La-Mancha, Kastilya ve Leon, Extremadura, La Rioja, Madrid, Murcia Bölgesi, Navara Foral Topluluğu, Valensiya.

²⁶⁴ Celuta ve Melille

²⁶⁵ E. Aktoprak, 2010, s 302.

“Madde 2: Anayasa, İspanyol milletinin vazgeçilmez birliği, bütün İspanyolların ortak ve bölünmez vatanı temeline dayanır ve onu oluşturan milliyetlerin ve bölgelerin özerklik hakkını ve aralarındaki dayanışmayı tanır ve güvence altına alır.”

Bölge ve milliyetlerin özerklik hakkının tanındığı bu maddede ulus ve milliyet ayrımı yapılmış ve bu fark anayasada açıklanmamış olsa da, parlamentodaki tartışmalarda milliyet, egemenlik yetkisine sahip olmayan kültürel ve dilsel cemaat olarak tanımlanmıştır.²⁶⁶ Meinecke’nin deyişiyle kendi kaderini tayin hakkına değil ama kendi kültürünü koruma ve geliştirme hakkına sahip “kültürel milliyetler”²⁶⁷ ifadesiyle de tanımlanan bu kesim için anayasada geçen milliyet kavramı; ayrılıkçı akımların “ulus”u ile merkezîyetçi akımların “ulusal birlik”/“tek ulus” temaları arasında uzlaşmanın ortaya çıkardığı bir ifadedir. Keza kurucu mecliste milliyet kavramı kendini ulus olarak niteleyen topluluklar için; bölge kavramı ise kendini ulus olarak nitelemeyen topluluklar için önerilmiştir. Bask, Katalonya ve Galiçya’ya ilişkin olarak kullanılan milliyet kavramı ve bu farkın getirdiği ayrıcalıklarla, II. Cumhuriyet döneminde özerklik statüleri yaşama geçmişken ya da geçmek üzereyken Franco tarafından özerkliklerinin ellerinden alınan bu bölgelerin statüsünün güvence altına alınması hedeflenmiştir.²⁶⁸

Anayasanın 2. maddesi bir yandan İspanyol ulusunun parçalanmaz birliğini ve üniter devletin tekliği ilkesini öngörürken, diğer yandan bu ulusal bütünlüğün

²⁶⁶ X.-M. Nunez, 2001, “What is Spanish Nationalism...”, s. 723.

²⁶⁷ M. H. De Minon, **Les Sources Étrangères De La Constitution**, Pouvoirs-8, L’Espagne Democratique, 1979, PUF, s. 97 ’den aktaran: A. Nalbant, 1997, s. 274.

²⁶⁸ F. Moderne, P. Bon, **Les Autonomies régionales dans la Constituon Espagnole**, Paris, 1997, s. 42’den aktaran A. Nalbant, 1997, s. 272, 274.

içerisinde milliyetlere ve bölgelere özerklik tanıyan bir formül bulmuştur.²⁶⁹ Miguel Herrero de Minon'un da belirttiği gibi 1978 Anayasası'nın bulduğu bu formül ile İtalyan bölgeselleşmesi Fransız üniter devlet geleneği ve İspanya'nın tarihsel-anayasal gelenekleri birleştirilmiştir. Böylece İspanya kendi tarihinden tanıdığı “çok ülkelilik” ve “ulusların ulusu” kavramlarına modern bir içerik kazandırarak bir nevi ülke içinde çifte vatandaşlık temin edip, klasik ulus kuramını yeniden tanımlamıştır.²⁷⁰

1978 Anayasasının 1. maddesinin 2. fıkrasına göre, “Bütün devlet yetkilerinin çıktığı ulusal egemenliğin kaynağı İspanyol ulusudur.” Tek ulus ve ulusal egemenlik ilkesini benimseyen anayasa, bu ilkeyle siyasal iktidarın meşruiyetin kaynağı olarak İspanyol ulusunu göstermektedir ki, Anayasa'da İspanyol devletinde egemenliğin kaynağı olarak İspanyol ulusunun gösterilmesi aynı zamanda Anayasa'nın İspanyol halklarının kendi kaderini tayin hakkını dışladığının da bir ifadesidir.²⁷¹ Bu çerçevede ele alınan ve anayasal bir güvenceye sahip olan siyasi çoğulculuk ilkesi, 1. maddede yasal sistemin temel değerleri arasında belirtilmekle birlikte somut ifadesini 2. ve 3. maddede bulmaktadır.

3. madde: “Devletin resmi dili Kastilyanca'dır. Tüm İspanyolların bu dili bilme ödevi ve kullanma hakkı vardır.

Diğer İspanyol dilleri de, kendi yasalarına göre ilgili Özerk Topluluklarda resmi dildir.”

²⁶⁹ X.-M. Nunez, 2001, “What is Spanish Nationalism ...”, s. 723.

²⁷⁰ Miguel Herrero De Minon, **Les Sources Étrangères De La Constitution**, Pouvoirs-8, L'Espagne Democratique, 1979, PUF, s. 97'den aktaran A. Nalbant, 1997, s. 273.

²⁷¹ A. Nalbant, 1997, s. 18; F. Üstel, 1999, s. 18.

Bu madde, İspanyolca'yı yani Kastilya dilini resmi dil olarak tanımakla beraber, diğer İspanyol dillerinin de Özerk bölgelerde ikinci resmi dil olarak tanınmasını mümkün kılmıştır. Galego, Baskça, Katalanca, Valencia ve Majorca dillerinde uygulama bulan bu madde, İspanya'daki bu dilsel çeşitliliğin saygı duyulması ve korunması gereken bir kültürel miras olduğunun belirtilmesiyle sonlanmıştır.

Benzer şekilde 4. maddenin ikinci fıkrası da, özerk toplulukların kendilerine özgü bayrak ve flamalarını İspanyol bayrağıyla birlikte kullanabileceklerini kaydeder. Bu üç maddenin 2. maddedeki milliyet/bölge farkı gözetilmeden okunması halinde ise, anayasa yapıcının tarihsel milliyetler için kimlik değeri yüksek olan bu hakları tanınmasıyla, periferik milliyetlerin tam entegrasyonunu ve çokkültürlü yurttaşlığı hedeflediği ve büyük ölçüde sağladığı kanısına varmak mümkündür.²⁷²

3. Yeni Yurttaşlık Algısı

1975 sonrasında ve anayasa hazırlık aşamasında yeni sağ İspanya'yı çok kültürlü tek bir ulus olarak tanımlarken, sol kesimin tercih ettiği tanım ulusların ulusu olmuştur. Her iki tanımın da ortak tarih üzerinden anlamlandırılmaya çalışılması, İspanya'nın Roma döneminden itibaren farklı halkların mozaiği olmuş bir bütün olarak tanımlanması ve bu halkların ortak mekan üzerinden tarihsel bir kaderi paylaştıkları vurgusunda kesişse de, sağ geçmişin mirasıyla "ulus", sol ise dönemin etkisiyle "yurttaşlık" kavramı üzerinden İspanyolluğu yeniden tanımlamıştır. Fakat farklı anlamlandırılmalarına rağmen, bu üst İspanyol kimliğinin özü artık bir araya getirilemez farklılıklara sahip olmayıp bilakis İspanya'da farklı

²⁷² A. Özçer, 2006, s. 138-139.

kimlikleri kendi çatısı altında birleştiren bir İspanyol yurttaşlığı olarak şekillenmiştir.²⁷³

Anayasanın birinci maddesinde belirtildiği üzere, ulusal egemenliğin İspanya yurttaşlarına tanınması 1978 Anayasası'nın egemenliği İspanyol ulusuna değil de İspanya halkının tamamına dayandırmasıyla, çok ulusluluk - demokrasi - üniter devlet ekseninde gerçekleşen bir yurttaşlık inşa edilmiştir.²⁷⁴

Çok sayıda etnik topluluğun bulunduğu devletlerde farklılıkların “yönetimi”, otoriter rejimlerden liberal demokratik rejimlere kadar çok sayıda ve farklı sosyo politik kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İspanya’da farklılıkların yönetimi, giriş bölümünde yer aldığı üzere, tüm İspanyollar ve İspanya halklarına kültür ve geleneklerini, kurumlarını, insan haklarını kullanmalarına ilişkin verilen devlet güvencesi ve 3. maddede yer alan dillerin statüsüne ilişkin hükümler vasıtasıyla, siyasal demokrasinin kültürel demokrasiyle buluşması sonucunda sağlanmıştır. Ulus kavramının sosyal çeşitlilikten birlik ve bütünlük imgesi yaratmayı hedefleyen bir simgeleştirme işlemiyle yakından ilgili olmasına rağmen,²⁷⁵ Anayasanın giriş bölümü, 2. ve 3. maddesi ile eşitlik aynılığı indirgenmemiş, ulusal azınlıklar ulusun tekliği ve bölünmezliği ilkesine, yurttaşlık ve özerklik vasıtasıyla eklemlenerek, çokkültürlü yurttaşlık İspanyol anayasasında tanınmıştır.

²⁷³ X.-M. Nunez, 2001, “What is Spanish Nationalism ...”, s. 729-736’den aktaran E. Aktoprak, 2010, s. 305-307.

²⁷⁴ F. Üstel, 1999, s. 17.

²⁷⁵ ibid, s. 18, 46, 54.

4. Özerklik Yapılanması

4.1. Özerklik Hakkı

1978 Anayasası'nın 2. maddesiyle tanınan ve güvence altına alınan özerklik, 143-158. maddelerden oluşan üçüncü kısımda ele alınmaktadır. Belediyeler, iller ve Özerk Topluluklar olarak yapılandırılan teşkilat Anayasa Mahkemesi'nin 28 Temmuz 1981 tarihli kararında şu ifadelerle açıklanmıştır: “Anayasa değişik düzeylere yerleşmiş varlıklar arasında kamu gücünü dikey olarak bölüştürmüştür. Bunlar temelde, egemenliği kullanan devlet, siyasal özerklikleri olan Özerk Topluluklar ve idari özerklikle donatılan iller ve belediyelerdir.”²⁷⁶

Anayasanın 143. maddesine göre Özerk Topluluk kurmak belirli yerel yönetimlere tanınan bir özerklik hakkıdır. Anayasanın 2. maddesinin tanıdığı özerklik hakkının kullanılmasında ortak tarihsel, kültürel ve ekonomik karakteristiğe sahip komşu iller, adasal topraklar ve tarihsel bölgesel bir varlığı temsil eden iller, bu başlıktaki ve kendi statülerine uygun olarak kendi yönetimlerini ve özerk topluluk oluşturmaya kabul edebilirler. Anayasa İspanya'daki özerk topluluk sayısını 17 ile sınırlandırmayarak esnek bir yapılanma kurmuştur. Bu konuya getirilen tek sınırlama Özerk Toplulukların konfederasyon oluşturmayacağını belirten Anayasanın 145. maddesi olup bu yasakla devletin gelecekteki birlik ve bütünlüğünün teminat altına alınması hedeflenmiştir.

Anayasanın 146. ve 147. maddelerinde belirtildiği üzere her topluluğun kurumsal normu niteliğinde olan ve “statü” adı verilen metnin anayasaya aykırı

²⁷⁶ F. Bon, P. Moderne, Y. Rodriguez, **La Justice Constitutionnelle En Espagne**, Economica, Paris 1984, s. 175.'den aktaran A. Nalbant, 1997, s. 278.

olmamak kaydıyla hazırlanıp parlamentoda onaylanmasıyla, özerklik hakkının kullanılmasındaki usul yerine getirilmiş olur. “... statüler her Özerk Topluluğun temel kurumsal normudur ve devlet, kendi hukuk düzeninin bütünleyici parçası olarak onları tanır ve güvenceler...”²⁷⁷

Merkezi devlet tarafından tanınan Özerklik Statüleri, merkezi devletin onayıyla yasa niteliğini almakta ve organik yasa niteliği taşıyan bu statüler hiyerarşik olarak diğer kanunlardan üstün olmaktadır.²⁷⁸ Bu özerklik statülerinde gidilecek herhangi bir değişiklik Cortes’in (meclis) onayına bağlı olmakta ve ²⁷⁹ Özerk Toplulukların özerkliği statüleri onaylandığı andan itibaren başlamaktadır.

Statüler olağan yasalara göre güçlendirilmiş hukuksal değere sahip olmakla beraber anayasal değere sahip normlar değildir. Anayasanın altında, bölgesel ve ulusal yasaların üstünde sui generis bir yasama işlemidir. Hem bir İspanyol organik yasası olması hem de Özerk Toplulukların kurumsal normu ve hukuk düzeninin başlangıç noktası olması itibarıyla statüler iki karakterli bir yapıya sahiptir. Anayasanın üstünlüğü ilkesi statüler için de geçerli olup Anayasa Mahkemesi’ne anayasaya uygunluk denetimi için başvuru yolu açıktır.²⁸⁰

4.2. Özerklik Hakkının Kapsamı

Özerklik, bu hakkın tanındığı hukuki varlık için, kendi organlarıyla kendini ilgilendiren işlerin genel ve soyut hukuk normlarıyla düzenlenmesine ve yönetimine

²⁷⁷ İspanya Anayasası, m.147.

²⁷⁸ İspanya Anayasası, m.81.

²⁷⁹ İspanya Anayasası, 151. madde, 2.fıkra, dördüncü bend.

²⁸⁰ A. Nalbant, 1997, s. 277.

katılma hakkıdır. İspanyol Anayasa Mahkemesi, özerkliği İspanyol Anayasasının “temel yapısal ilke”lerinden birisi olarak nitelemiş ve özerkliği somut olarak uygulanabilir olmaktan çıkaran (özüne dokunan) bir işlemin anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. Fakat bir başka kararda “özerk”i egemen olmayan olarak tanımlayan Anayasa Mahkemesi’ne göre özerklik egemenlik değildir; çünkü sınırlı bir yetkidir ve ulusal birlik ilkesinin çerçevesinde bir anlam ifade eder.²⁸¹

Bu bağlamda Özerk Topluluklara tanınan siyasal özerklik, yasama özerkliği ve yürütme özerkliğidir. Yasama özerkliği, özerk toplulukların merkezin kendilerine yaptıkları yetki devri kapsamında yasama işlemleri yapabilme iktidarındır. Yürütme özerkliği, anayasada istisna olarak sayılan durumların haricinde özerk toplulukların çıkardığı yasaların yürütülmesi ve düzenleyici işlem ile bireysel işlem yapma yetkisini içermektedir. Yargı özerkliği ise Özerk Topluluklarda söz konusu olmayıp yargı erki tüm ülkede tektir.

4.3. Merkezi Devlet ve Özerk Topluluklar Arasında Yetki Dağılımı

Anayasa yapıcı özerk toplulukların münhasır yetkisine giren konuları 148. maddede, merkezi devletin münhasır yetkisine giren konuları ise 149. maddede maddeler halinde sıralamıştır.

Anayasanın 148 ve 149. maddeleri incelendiğinde, İspanyol Anayasasının yetki paylaşımı alanında üç tip yetki alanı belirlediği görülmektedir.²⁸² a) geleneksel egemenlik anlayışı doğrultusunda devletin varlık nedeni olan ve münhasır ulusal

²⁸¹ F. Bon, P. Moderne, Y.Rodriguez, **La Justice Constitutionnelle En Espagne**, Economica, Paris 1984, s. 174 vd.’dan aktaran A. Nalbant, 1997, s. 277-278.

²⁸² A. Nalbant, 1997, s. 289.

yasama yetkisi; b) devletin genel yönlendirme yetkileri kapsamında üstün ve ilkesel normları devletin koyduğu, ancak Özerk Toplulukların da bu ilkeler doğrultusunda tamamlayıcı normlar koyabileceği ortak yarışmacı yasama yetkisi; c) Özerk Toplulukların münhasır yasama yetkisi, ki bu alanda devlet de tamamlayıcı normlar koyabilmekte fakat normlar çatıştığında Özerk Topluluk normları üstün tutulmaktadır. Kurallar kademesi yönünden ulusal yasalarla eşit olan bölgesel yasalar, bağlı oldukları statüye ve anayasaya uygun olmak zorundadır. Fakat yarışmacı ortak alan söz konusu olduğunda, bölgesel yasalar için ulusal parlamentonun çerçeve yasalarına uyma zorunluluğu doğmaktadır.

Esnek bir yetki paylaşımı öngören anayasa yapıcı Özerk Topluluklar ve merkez arasında ortaya çıkabilecek yetki anlaşmazlıklarını öngörerek Anayasanın 148. maddenin 3. fıkrasıyla, Özerklik Statülerinde üstlenilmeyen konularda, anlaşmazlık halinde ve yetkinin açıkça Özerk Topluluklara bırakılmadığı konularda, devlet hukukunun öncelikli ve Özerk Toplulukların hukukunun tamamlayıcısı olduğunu hüküm altına almıştır.

4.4. Özerk Toplulukların Organları

Anayasanın 152. maddesi uyarınca her bölgenin bir yasama meclisi, bir başkanı ve bir yüksek mahkemesi vardır. Yargı erki tüm ülkede tektir. İdari örgütlenme her Özerk Topluluğun kendisine aittir. Özerk Topluluklarda yürütme yetkisi Özerk Topluluğun başkanına ve hükümet kuruluna ait olup hükümet kurulu ve başkan genel oylarla seçilen yasama meclisine karşı sorumludur. Hükümet kurulu ve meclis organları vasıtasıyla Özerk Topluluklara gerekli gördükleri hallerde

anayasaya aykırılık başvurusunda bulunma yetkisi de Anayasanın 164. maddesinde tanınmıştır.

4.5. Özerk Toplulukların Temsili

Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli bir yapıya sahip olan İspanya’da özerk bölgeler doğrudan Senato da temsil edilmektedir. Genel, serbest, eşit, doğrudan ve gizli oyla her ilden dörder, büyük adalardan üçer, küçük adalardan ve özerk şehirlerden birer, her Özerk Topluluktan birer ve her bir milyonluk nüfusları için yine Özerk Topluluklardan birer senatör seçilmesi öngörülmüştür. Bu haliyle Özerk Topluluklar toplam kırk dokuz bölgesel temsilcisiyle Senato’da temsil edilmektedir. Özerk Toplulukların kalkınması, yerel ve bölgesel politikalar konusunda önemli fonksiyonları olan Senato, bu yetkilerinin yanı sıra hükümet faaliyetlerinin denetimiyle de görevlidir. Bu görevini de sorular, önergeler, oturumlar, özel inceleme komiteleri gibi vasıtalarla yerine getirmektedir.²⁸³ Hükümet ülke genelinde yapılan genel seçimlerle oluşan Temsilciler Meclisi’ne karşı sorumlu olup Anayasanın 87. maddesine göre Özerk Toplulukların parlamentolarının da Temsilciler Meclisi ve Senato’daki siyasi parti grupları gibi, Temsilciler Meclisi divanına yasa önerisinde bulunma yetkisi vardır.

²⁸³“ Nations Encyclopedia”,

<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13054.html> (Erişim tarihi 15.12.2011)

4.6. Özerk Toplulukların Denetimi

İspanyol hukuk düzeninde Özerk Topluluklar ve devlet arasında doğrudan bir hiyerarşi ilişkisi yoktur. Fakat Özerk Topluluklar üzerinde devlet anayasa gereği belirli bir denetim uygulayabilmektedir.

Hükümet denetimi ve hukukilik denetimi olarak iki şekilde uygulanan bu denetimde hukukilik denetimi; Sayıştay denetimiyle, Özerk Toplulukların yasal düzenlemelerinin anayasa yargısının, idari işlemlerinin de idari yargının denetimine tabi olmasıyla ve Özerk Toplulukların temel haklara zarar verecek nitelikteki idari işlemlerine karşı Anayasa Mahkemesi'ne kişisel başvuru yapılmasıyla gerçekleşir. Bir diğer hukukilik denetimi ise, hükümetin 150. maddenin 2. bendi uyarınca devrettiği veya delege ettiği yetkilerinin kullanımında gerçekleşir. Hükümet tarafından atanan temsilcinin (Hükümet Komiseri) vize yetkisi olmasa da, Özerk Toplulukların anayasanın ve diğer yasaların kendine yüklediği görevleri yerine getirmemesi halinde, Anayasanın 155. maddesinde öngörülen istisnai müdahale yetkisinde söz konusu olan hükümet denetimi mümkündür. Bu denetimde başkanın uyarılmasına rağmen aynı durum sürerse, Senato'nun mutlak çoğunluğunun onayı alındıktan sonra, hükümet, önlemlerin yürütülmesi için Özerk Topluluğun bütün otoritelerine talimat verebilmektedir.

IV. 1978 ANAYASASI IŞIĞINDA İSPANYA

1. Bask Özerk Topluluğu

1.1. Bask Özerklik Statüsü

1978 Anayasası'yla Bask bölgesine tanınan özerklik, 1979 yılında yürürlüğe giren Bask Özerklik Statüsü'yle şekillenmiştir. Tarihsel topluluklar arasında en geniş özerklik yetkilerine sahip olan statünün başlıca maddeleri: Bask halkının bir milliyet olarak ifade edildiği 1. madde, Baskça'nın İspanyolca gibi Bask Özerk Topluluğu'nun resmi dili olduğunun belirtildiği 6. madde ve topluluğun devraldığı yetki alanlarının sayıldığı 10. ve 23. maddeler arasındaki hükümlerdir. Eğitimin Özerk Topluluğun denetimine bırakıldığını belirten 16. madde, Özerk Topluluğun doğrudan Özerk Hükümete bağlı bir polis gücüne sahip olabileceğini ifade eden 17. madde ve kamu çıkarını ilgilendirdiği düşünülen konularda Özerk Topluluğun çekince koyma hakkının düzenlendiği 20. madde de önemli hükümler arasında yer almaktadır.²⁸⁴

1978 Anayasası'nın kabulüyle 1936'dan beri devam eden, Baskça'nın eğitim dili olarak kullanılmasının önündeki engeller kalkmış, Baskça hukuken yasaklı bir dilden resmi olarak tanınan bir dil haline gelmiş ve Bask Özerk Topluluğunun, gelişmesi ve yaygınlaşması için en çok önem verdiği konu olmuştur. Bugün bölgede geçerli olan eğitim sisteminin temelini oluşturan 1982 tarihli Bask Dilinin Normalizasyonu Yasası ile İspanyolca ve Baskça müfredat oranlarına göre seçenekli eğitim modelleri oluşturulmuştur. Dile dayalı dört model üzerinden eğitim veren

²⁸⁴ “The Statute of Autonomy of The Basque Country”

(http://www.basques.euskadi.net/t32448/en/contenidos/informacion/estatuto_guernica/en_455/adjunto_s/estatu_i.pdf) (Erişim tarihi 18.08.2012)

Bask eğitim sistemiyle dilsel bazda ve demokratik şartlarda çokkültürlülüğü yaşatma imkanı sağlanmıştır. İlk ve orta öğretimde öğrencilere seçme hakkı tanınan bu dört model şu şekildedir:

Model A:Tüm öğrenim İspanyolca'dır. Baskça ayrı bir müfredat konusudur.

Model B: Hem İspanyolca hem Baskça yarı yarıya kullanılmaktadır.

Model D: Tüm öğrenim Baskça'dır. İspanyolca ayrı bir müfredat konusudur.²⁸⁵

Bu tarz bir eğitim kendini yalnızca Bask hisseden Basklar, kendini yalnızca İspanyol hisseden Basklar ve kendini hem Bask hem de İspanyol hisseden Basklara, aynı toprakta yaşayan birden çok kimlik ve tek bir kişide birden çok kimlik sunması ve gerçekleştirmesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır.²⁸⁶

Eğitim müfredatı dilinin yanı sıra duruşmaların da iki dilde yürütüldüğü Bask Özerk Topluluğu'nda, resmi makamlarda iki dilin de kullanımının serbest olması sebebiyle kamu görevi iş başvurusunda hem Baskça hem de İspanyolca bilme şartı aranmakta ve ana dilde eğitim veren okullar ve ana dilde yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşları hükümet tarafından finanse edilerek desteklenmektedir.

²⁸⁵ A. L. Serrano, "İspanya'da Toplumsal Barışa Yönelik Eğitim Mevzuatı ve Uygulamaları", (Eğitim, Çatışma ve Toplumsal Barış, Türkiye'den ve Dünyadan Örnekler, Ed. Kenan Çayır), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2010, s. 78.

²⁸⁶ ibid, s. 77.

1.2. Anti Terörist Pakt

Kısaca Ajuria Enea Paktı olarak bilinen Euskadi'nin Normalizasyonu ve Pasifikasyonu Anlaşması, 1987 yılının sonunda, ETA'nın siyasi kolu olarak bilinen HB hariç, tüm Bask bölgesi siyasi partileri tarafından imzalanan, ETA'nın kınanması ve siyasi sorunların siyasi temsilciler aracılığıyla çözülmesi gerektiği odaklı bir anlaşmadır. ETA eylemlerinin yarattığı sosyoekonomik istikrarsızlığa bir son vermek ve terörle mücadeleyi demokratik bir temele oturtmak hedefiyle imzalanan bu anti terörist paktta, Özerklik Statüsü'nün halk tarafından kabul edildiği ve eğer bu statüde bir değişikliğe gidilmek isteniyorsa, değişiklik yolunun da yine var olan statü dahilinde mümkün olduğu belirtilmiş ve siyasi amaçlar için yasal yolların açık olduğu söylenerek, şiddeti siyasi bir araç olarak kullanmanın gereksizliği ifade edilmiştir.

Ajuria Paktı'nın bazı önemli maddeleri şunlardır:²⁸⁷

“3. Terörizmle mücadelede esas olan, demokratik hukuk devleti ilkelerine saygı gösterilmesidir. Her eylem yasal sınırlar çerçevesinde ve insan haklarına saygı temelinde gerçekleştirilecektir.

4. Terörizmden vazgeçerek, mücadelelerini demokratik çerçevede sürdürmek isteyenlerin topluma yeniden kazandırılmaları için ‘pişmanlık’ mekanizmaları açık tutulacaktır.

²⁸⁷ A. Özçer, **İspanya Tarihinde Bask Milliyetçiliği (1976-1999) II. Cilt**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999, s. 243-245.

5. Bask halkını ilgilendiren siyasi sorunlarsa, sadece halkın serbest iradesini temsil eden siyasi partiler tarafından çözümlenecektir.

6. Hoşgörüden yana olan bütün Bask halkı, şiddet kullananları toplumdan dışlamak üzere, çevrelerinde bir kuşatma oluşturmaya davet edilmektedir.”

Bask sorununun demokratik yollarla çözülmesi isteğinin Bask halkını temsil eden siyasal partiler tarafından dile getirilmiş olması, terörle mücadelede çok önemli bir adım atmış, ETA'ya karşı başta Bask Bölgesi olmak üzere ülke çapında ortak ve demokratik bir mücadele başlatmıştır.

1.3. ETA

Yeni dönemin yeni iç ve dış dinamiklerin etkisiyle yeniden şekillenen Bask ulusal kimlik algısında bölgesel düzeyde değişim sağlayan en önemli unsur 1978 Anayasası, Özerklik Statüsü ile Franco sonrasında yeniden inşa edilen yasal zemin ve bu yasal zemin üzerinden Bask Özerk Topluluğu'na devredilen yetkilerdir. Anayasanın tanıdığı Bask Özerklik Statüsü'nün sağladığı olanaklar sayesinde foral sistemdeki yetkiler tanınmış; eğitimden turizme, ekonomiden kültüre, özel kuruluşlardan kamu kuruluşlarına kadar pek çok alanda Bask halkı artık kendi kimliğini daha rahat ifade edebilme olanağına kavuşmuştur. Franco döneminin yasak rejiminin ortadan kalkması ve Bask kimliğinin her alanda kendini ifade edebilmesi radikallere verilen desteği törpülerken, merkezi hükümetin olumlu

açılımları da, ETA'nın Bask halkı tarafından desteklenme potansiyelini giderek düşürmüştür.²⁸⁸

1986 sonrasında İspanya'nın AB üyesi olmasıyla birlikte bölge ulusüstü bir düzeyde ekonomik, sosyal ve siyasal yeni olanaklara kavuşmuş; bu konjoktürde silahlı mücadele İspanya'nın iç sorunu olmaktan çıkarak, birliğin ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarını bozan bir unsur olarak kabul görmeye başlamıştır. Neoliberal sistem artık Avrupa'da bu tarz bir çatışma sürecinin devamlılığını istememiş, bu bağlamda çözüm sürecinde en büyük destek özellikle Avrupa Birliği'nden gelmiştir. ETA'nın terör örgütü listesine alınması ve Uluslararası Af Örgütü başta olmak üzere insan hakları örgütlerinin, insan hakları ihlalleri yüzünden silah bırakmaya davet etmesiyle örgüt uluslararası ortamda uzun süredir eylemlerini devam ettirdiği meşru zemini bulamamakta, bu koşulların şekillendirdiği toplumsal yapıda ETA meşruiyet kaybına uğramaktadır.²⁸⁹

Franco'nun askeri diktatörlüğüne karşı savaştığı gibi, genç İspanyol demokrasisine karşı da aynı şiddetle savaşan ETA'nın,²⁹⁰ 1990'lardan beri özellikle Bask halkı tarafından sokaklarda protesto edilerek kınanması, ETA'nın yaşadığı zemin kaybını perçinleyen önemli bir etmendir. Basklar, İspanyollar, milliyetçiler, ayrılıkçılar, farklı kesimlerden insanlar sokaklarda “basta ya” (yeter artık) ve “Basklara evet ETA'ya hayır” pankartlarıyla kitlesel gösteriler düzenleyerek ETA'yı defalarca protesto etmiştir. Elleri aldıkları temiz elleri simgeleyen pankartlarla

²⁸⁸ E. Aktoprak, 2010, s. 400.

²⁸⁹ ibid, s. 384, 400.

²⁹⁰ S. Ben-Ami, “Basque Nationalism Between Archaism and Modernity”, **Journal of Contemporary History**, Vol. 26, No: 3/4, 1991, s. 508.

sessiz yürüyüşler yapan kitleler toplumsal örgütlenme alanında da kendini göstermiş, böylece teröre karşı sağlanan ulusal dayanışma demokratik toplumun bütününe yayılmıştır.²⁹¹

Merkezi hükümetin terör karşıtı politikalarını yoğunlaştırması, ETA'nın tabanını oluşturan sivil toplum kuruluşlarının yargı kısılcasına alınması, örgüte uluslararası desteğin azalması ve protestolar ETA'yı adeta kalıcı ateşkese itmiş, 2005'te Cortes'in hükümete ETA'nın silah bırakması halinde barış müzakerelerine başlama izni vermesiyle de ateşkes ilan edilmiştir. 2006'da örgütün hükümetin öne sürdüğü şartları kabul ederek kalıcı ateşkes ilan etmesine rağmen, ETA'nın Barajas Havaalanı'nda bir arabaya koyduğu bombaların patlaması barış sürecini baltalamış, diyalogu sona erdirmiştir.

1.4. Batasuna Davası

İlımlılar ve radikaller olmak üzere iki kola sahip olan milliyetçi Bask siyasi parti yapılanmasında, 1978'den beri bölgenin birinci partisi olan PNV ılımlı kanadı, HB ise radikal milliyetçi kanadı temsil etmektedir. Her iki parti de bağımsızlığı nihai hedef olarak görse de, HB ETA'nın siyasi kolu olarak kabul edilmektedir. Bask Halkına kendi kaderini tayin hakkı verilmediğinde tek alternatifin şiddet olduğunun belirtildiği bir video yayınıni seçim kampanyasında kullanması ve ETA'nın şiddet eylemlerini kınamaması sebebiyle, 2003 Mart'ında Anayasa Mahkemesi tarafından ETA'nın etkisi altında hareket ettiği kararıyla oybirliğiyle kapatılmıştır.

²⁹¹ A. Özçer, 2006, s. 336.

Partiler Yasası'nın 12. maddesinin kapatılan partinin yerine yenisinin kurulmasının ya da daha önce kurulmuş bir partinin kapatılan partinin yerine faaliyete geçmesinin yasaya karşı bir hile olarak değerlendirmesi neticesinde kapatılan HB'nin yerine yeni bir parti kurulamamış, halefi olan iki parti de (Herri batasuna ve Euskal Herritarrok) Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin aldığı kapatma kararı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. ve 11. maddelerine dayanarak; kapatma yaptırımının örgütlenme özgürlüğünün ihlali anlamına geldiği, kapatma yaptırımının meşru bir amaç taşımadığı, gerekli olmadığı ve ölçülülük ilkesiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınmış fakat Mahkeme 2009 Haziran'ında İspanya lehine sonuçlandırdığı kararında, İspanya'nın bu partileri kapatmasının, 11. madde bağlamında örgütlenme özgürlüğüne yönelik ve meşru amaç taşıyan bir uygulama olduğunu ifade etmiştir.²⁹²

Bu kararıyla, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi demokrasiye aykırılığı bilfiil şiddetle sınırlı tutmamış, bir partinin şiddeti kınamamasını demokrasiye aykırı bularak parti kapatmanın bir ölçütü kabul etmiştir.²⁹³

1.5. GAL Davası

1983 yılında ETA'yla mücadele etmek için devlet himayesinde kurulmuş bir karşı terör örgütü olan ve toplam 27 kişinin ölümünden sorumlu tutulan GAL'in (Grupos Antiterroristas de Liberacion; Antiterörist Kurtuluş Grupları) başlıca hedefi

²⁹²“**European Court of Human Rights, Fifth Section, Case of Herri Batasuna and Batasuna V. Spain**” (Application Nos 25803/04 And 25817/04) Judgment Strasbourg 30 June 2009, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93475> s. 29-32. (12.10.2012)

²⁹³ <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93475> s. 32-35 (12.10.2012)

ETA'yı etkisiz kılmak ve ETA'yı destekleyen Fransa'yı vazgeçirmek olmuştur. 1987 yılında örgütün devletle olan bağlantısının gün yüzüne çıkmasıyla başlayan yargılama süreci, dönemin iç işleri bakanı ile güvenlik bakanının onar yıl hapis cezası almasıyla neticelenmiştir. GAL dosyası Bask halkının İspanya devletine olan güvensizliğini pekiştirse de, devletin kendi hatasıyla yüzleşmesi ve sorumlu bakanlarının yargılanarak cezaya çarptırılmaları, İspanya demokrasisi için son derece önemli bir adım olmuştur.

2. Katalonya Özerk Topluluğu

Katalonya, 1978 Anayasası'nın ardından Özerklik Statüsü ilk onaylanan Özerk Topluluktur. 2005'de Katalan Parlamentosu tarafından hazırlanan ve Katalonya'nın bir millet olarak tanınmasını, özerklik yetkilerinin genişlemesini talep eden ve giriş bölümünde kendi kaderini tayin hakkına atıf yapan yeni özerklik statüsü önerisine getirilen itirazlar ve tepkiler neticesinde ilgili maddelerde değişikliğe gidilmiş ve İspanya Başbakanı ile Katalan milliyetçi CİU (Uyum ve Birlik Partisi) liderinin bir araya gelerek statüye son halini verecek bir anlaşmaya varmalarıyla 2005 yılında yeni bir statü imzalanmıştır. Yeni statünün son haliyle 1. maddedeki millet kavramı hukuki bağlayıcılığı olmayan giriş bölümüne aktarılmış, onun yerine yine milliyet kavramına yer verilmiştir. Ayrıca kendi kaderini belirleme hakkına yapılan atıf ve çeşitli alanlarda merkezden yapılmak istenen yetki devirleri de metinden çıkarılmış, statü değiştirilmiş haliyle 2006'da Cortes'de onaylanmış, Katalonya'da yapılan referandum sonucuyla da yürürlüğe girmiştir. Katalan Statüsü Temsilciler

Meclisi'nden çıkan metniyle merkezci ve milliyetçi iradenin 2006 yılında buluştuğu ortak noktayı göstermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır.²⁹⁴

Statü'nün 1. maddesinde Katalonya bir milliyet olarak tanımlanmakta ve 3. maddeyle Katalonya için öncelikli dilin Katalanca olduğu belirtilirken, ardından Kastilya diliyle birlikte Katalanca'nın da bölgenin resmi dili olduğu karara bağlanmaktadır.²⁹⁵ Bunun yanı sıra, ilk ve orta öğretim öğrencilerine istedikleri dilde eğitim alma serbestisi, fakat Katalanca müfredatı seçerlerse İspanyolca'yı, İspanyolca müfredatı seçerlerse Katalanca'yı zorunlu ders olarak alma zorunluluğu getirilmiştir. Bu yolla tüm çocukların ilkokulu bitirdiklerinde iki resmi dili de konuşuyor olmaları hedeflenmekte, bu durum da Katalanların çoğunu çift dilli kılmaktadır.²⁹⁶

Katalanca konuşan herkesin Katalan sayıldığı Katalonya'da Bask bölgesine nazaran daha kapsayıcı bir milliyetçilik anlayışının hakim olduğunu söylemek mümkündür. Katalanların ayrı bir ulus olarak tanınma istekleri Katalan milliyetçilerinin öncelikli talebidir.²⁹⁷ 1983'den itibaren dört radyo istasyonu ve iki televizyon kanalına sahip olan Katalonya'da kamu kurum ve kuruluşlarında kullanılan temel dil Katalanca'dır. Yasalar hem İspanyolca hem de Katalanca basılmakta olup yurttaşlar gerek mahkemelerde gerek diğer kamu kuruluşlarında

²⁹⁴ A. Özçer, 2006, s. 516-519.

²⁹⁵ “**The Statute of Autonomy of Catalonia**” (Katalonya özerklik statüsü /2006)
http://www.parlament.cat/porteso/estatut/estatut_angles_100506.pdf (Erişim tarihi 12.08.2012)

²⁹⁶ M. Keating, 1996, s. 137-138.

²⁹⁷ M. Keating, 2001, s. 222; D. Conversi, “Language or Race? The Choise of Core Values in The Development of Catalan and Basque Nationalisms”, **Ethnic and Racial Studies**, Volume 13 (1), January 1990, s. 63-64.

İspanyolca ve Katalanca'dan birini konuşmakta serbest olduğu için kamu görevlilerinde her iki dili de bilme şartı aranmaktadır.²⁹⁸

2.1. Katalonya Parlamentosu Egemenlik Deklarasyonu

Katalonya Parlamentosu 24.01.2013 tarihinde bir parlamento kararıyla mevcut yasal çerçeveler dahilinde kendi kaderini belirleme hakkının kullanılacağını ifade eden bir egemenlik bildirisi yayınlamıştır. 85 kabul, 41 red oyuyla benimsenen bildirinin hukuki bir yaptırımı olmasa da, Anayasanın tanıdığı ifade özgürlüğü içinde, çoğunluğun paylaştığı bir kararı temsil ediyor olması ve Katalanların yol haritasını çizmesi açısından önemlidir. İspanya hükümeti tarafından Anayasa Mahkemesi'ne götürülen egemenlik bildirisinin bazı önemli maddeleri şunlardır:²⁹⁹

“Katalonya Parlamentosu, halkın çoğunluğu tarafından demokratik olarak ortaya koyulan talep gereğince, vatandaşlarının ortak politik geleceklerine karar verebilmeleri için karar hakkı yürütme sürecini, aşağıda belirtilen ilkeler uyarınca başlatmaya karar vermiştir:

-Egemenlik: Katalonya halkı, demokratik meşruiyetten kaynaklı siyasi ve hukuki egemenliğe sahiptir.

-Demokratik meşruiyet: Karar hakkı gerçekleştirme süreci ilkeli ve demokratik olacaktır; Katalan toplumuyla mütalaa ve diyalog yoluyla; özellikle seçeneklerin çeşitliliğini ve hepsine saygı duyulmasını garanti edecektir. Karar hakkının temel

²⁹⁸ M. Keating, 1996, s. 136.

²⁹⁹ “**Katalonya Parlamentosu Egemenlik Deklarasyonu'nu onayladı**”

<http://www.vilaweb.cat/noticia/4077773/20130126/katalunya-parlamentosu-egemenlik-deklarasyonunu-onaylad.html> (Erişim Tarihi 19.03.2013)

garantisi olacak olan sonuç beyanının, halkın çoğunluğunun iradesinin bir ifadesi olması hedeflenmektedir...

-Avrupalılık: Başta kültürel, sosyal ve ekonomik gelişim, Avrupa'nın diğer halklarıyla dayanışma, refah ülkesi olma taahhüdü, demokrasi ve vatandaşların temel hakları olmak üzere, Avrupa Birliği'nin temel ilkeleri teşvik edilecek ve savunulacaktır...

-Diyalog: İspanya Devleti, Avrupa kurumları ve uluslararası kuruluşlarla tam diyalog kurulacak ve müzakere edilecektir..."

3. Galiçya Özerk Topluluğu

Galiçya Özerklik Statüsü'nün 1981'de onaylanmasıyla Özerk Topluluklar arasındaki yerini alan Galiçya, Bask Ülkesi ve Katalonya ile birlikte en geniş özerklik yetkisine sahip bölgelerden biridir. Diğer Özerk Topluluklarda olduğu gibi yerel bir parlamentoya ve bir hükümete sahip olan Galiçya, kendine ait bir televizyon ve bir radyo kanalıyla Galiçya kültürünü ve kimliğini korumaya devam etmektedir.

Galiçya'nın muhafazakar toplum biçimi ve Bask ve Katalonya bölgeleri gibi gelişmiş bir ekonomiye sahip olmayışı, bölgede radikal olmayan bir Galiçyalı kimliğini hakim kılmış, ılımlı talepleri Galiçya'yı diğer tarihsel milliyetlerden farklı kılmıştır.³⁰⁰

³⁰⁰ M. Keating, 2001, s. 228.

V. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ

İspanya'nın Avrupa Birliği üyeliğiyle İspanya'nın yanı sıra bölgeler de AB pazarının ve siyasetinin konusu olmuştur. Roma Antlaşması'nın giriş bölümünde de belirtildiği üzere; üye ülkelerin ekonomik bütünleşmelerinin başarıya ulaşması için bölgeler arasındaki ekonomik gelişme farklarının giderilmesi gerekmektedir. Yasal düzenlemeler ve gelişmelerle Avrupa Birliği politikalarının aktörleri haline gelen bölgeler, böylece kendilerini ifade ve temsil edebilecekleri yeni bir siyasi platforma kavuşmuşlardır.

AB içinde AB Bölgeler Komitesi (Committee of the Regions), AB Karma Komisyonu (Mixed Commission for the European Union) ve Özerk Topluluklar için Genel Komisyon (General Commission for Autonomous Communities) ile temsil edilen bölgelere AB üyeliğiyle tanınan başlıca haklar şunlardır.³⁰¹

- Bölgeler AB politikalarında söz hakkına sahiptir.
- Bölgeler iç siyasette kendilerini ilgilendiren konularda AB'ye başvurma hakkına sahiptir.
- Bölgeler AB içindeki diğer bölgeler ile ilişki kurabilir.
- Bölgelere AB içindeki ülkelerin parlamentolarında söz hakkı tanınmıştır.

³⁰¹ A. K. Bourne, **The European Union and The Accommodation of Basque Difference in Spain**, Manchester, New York, Manchester University Press, 2008, s. 48, 52, 79.

Avrupa Birliği Parlamentosu'nda İspanya'yı, biri İspanya hükümetini, diğeri özerk bölgeleri olmak üzere iki kişi temsil etmektedir. Bugün İspanya'nın on yedi özerk bölgesinden on dördünün Brüksel'de danışma büroları mevcut olup AB kurumlarına yaptıkları başvurularda bölgesel dillerini kullanabilmektedirler. Bütün bu gelişmeler neticesinde günümüzde artık Avrupa ailesinin bir parçası olmak çevre bölgelerde ulusal kimliğin temel belirleyicilerinden ve hedeflerinden biri haline gelmiştir.³⁰² Bu nedenledir ki 1990'lardan itibaren Bask bölgesinde ve Katalonya'da kendi kaderini tayin hakkı, İspanya'yla sınırlı bir egemenlik paylaşma yerine, federalizm ya da doğrudan Avrupa'yla entegrasyon yönünde değişmektedir.³⁰³

³⁰² M. Keating, "European Integration and The Nationalities Question", **Politics Society**, 2004, 32 (3), s. 369-372.

³⁰³ ibid s. 369-370; M. Keating, "The Minority Nations of Spain and European Integration: A New Framework for Autonomy?", **Journal of Spanish Cultural Studies**, 2000, 1:1, s. 39.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIĞIN İSPANYA'DA KÜLTÜREL KİMLİK SORUNUNA ÇÖZÜM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

I. KÜLTÜREL KİMLİĞİN ÖNEMİ VE TANINMA POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

İngilizce'deki karşılığı *identitiy*, Fransızca'da ki karşılığı *identite* olan kimlik, en yalın anlamıyla aynılığı/benzerliği ifade eden bir kavramdır.³⁰⁴ Kimlik sorununun ortaya çıkışı insanın ne olduğu ya da olmadığı, kendisini ne olarak tanımladığı ya da kendisini diğerlerinden ayırt eden özelliklerin neler olduğu sorularına dayanır.³⁰⁵ Kişinin kendine “ben kimim” ya da bir başkasının “sen kimsin” diye sorması üzerine verilen cevap kişinin kimliğidir, zira bu cevap bize kim olduğumuzu, özdeşleşimlerimizi öğretir. Kimliğimizin sağladığı çerçeve bize neyin değerli ya da değersiz veya neyin desteklenilesi ya da karşı olunası olduğuna karar vermemizi sağlar.³⁰⁶

Bu bağlamda herhangi bir bireyin sahip olduğu kimliklerin listesi potansiyel olarak sonsuza kadar uzanabilir, dolayısıyla aidiyetler de sonsuza kadar uzanabilir. Bütün bu aidiyet çeşitliliği içerisinde aidiyetlerden hangisinin öne çıkarılacağı, hangisiyle daha çok özdeşim kurulacağı, birey veya topluluk için hangi kimliğin diğerlerine daha merkezi bir role sahip olacağı, sayısız bireysel ve toplumsal etkene

³⁰⁴ C. Vatandaş, 2004, s. 15.

³⁰⁵ S. Aydın, **Kimlik Sorunu Ulusallık ve “Türk Kimliği”**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999, s. 13; C. Vatandaş, 2004, s. 10.

³⁰⁶ C. Taylor, **Sources of The Self: The Making of The Modern Identity**, Cambridge, Harvard University Press, 2001, s. 27.

bağlıdır. Bu da aidiyet/kimlik dünyasında gerçekleşen sıralamaların olanca biçimiyle değişken olduğunu gösterir.³⁰⁷

Kimlik sorununu toplumsal boyuta taşıyan olgu ise kişinin tanımlanmasında ağırlıklı olarak onun yaş, cinsiyet gibi kişisel özelliklerinin değil, hem öznel hem de nesnel anlamda gruba ilişkin aidiyetlerinin rol oynamaya başlamasıdır.³⁰⁸ Kimliğin, bünyesinde belirli şeylerin paylaşıldığı ve bu ortak noktalar temelinde başka kişi gruplarından farklılaştığı bir kişi grubuna aidiyetle karakterize edilmesi, dikkatleri kişi ya da gruplar arasındaki “ilişki”ye yöneltir.³⁰⁹ Din, ırk, ulus, etnisite, cinsiyet, sınıf ve ideolojiler bu bağlamda birer kolektif kimlik temsilidir ve söz konusu temsiller, ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki ayrımın cisimleşmiş hâllerini oluşturur.³¹⁰

Belirli bir kültürün kişileştirilmesi anlamına gelen kültürel kimliğin ya da belirli bir etnik/kültürel grubun diğer gruplardan farklarını ortaya koyma talebini ve bir süreci yansıtan kolektif kimliğin,³¹¹ geçmiş ve gelecek olmak üzere iki boyutu vardır. Kültürel kimliklerin geçmiş boyutu, mensuplarına ortak tarihsel deneyimler ve bu deneyimler ışığında paylaşılan kültürel kurallar sağlar. Bunun yanı sıra kültürel kimlik, geçmişe olduğu kadar geleceğe de ait bir olgudur, çünkü tarihsel olan her şey gibi sürekli dönüşüme maruz kalır. Mekan, zaman, tarih ve kültürün ötesine geçerek

³⁰⁷ C. Vatandaş, 2004, s. 18.

³⁰⁸ A. J. Weigert, J. S. Teitge, D. W. Teitge, **Society and Identity Toward a Sociological Psychology**, Cambridge, New York vd., Cambridge University Press, 1986’den aktaran S. Aydın, 1999, s. 13-14.

³⁰⁹ ibid s. 14-15.

³¹⁰ G. Balakrishnan, “**Kimlik Çağı mı?**”, Çev. Gürol Koca, New Left Review [Türkiye Seçkisi], Everest Yayınları, 2003, s. 384-5’den aktaran M. Altunoğlu, **Kimliğin Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye’de Kimlik Tartışmaları**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 48.

³¹¹ C. Vatandaş, 2004, s. 24.

bizi konumlandırır.³¹² Kimliğin bir öz değil de dinamik bir sürece, değişime atfen tanımlanmasını mümkün kılan asli unsur ise onun “diyalojik” niteliği, ötekinin varlığı esasında etkileşime dayalıdır.³¹³ Değişim çoğu zaman aniden gerçekleşmediği için fark edilmez, bu nedenle kültür, kimlik, aidiyetler belirli zaman aralıklarında sabit görülebilirler, fakat kimliğin diyalojik niteliği onu değiştirir, dönüştürür ve yeniden üretir.³¹⁴ Dolayısıyla gruplar arası iletişim, tarafları birbirleri hakkında bilgi sağlayarak yakınlaştırmamanın yanı sıra, grup mensuplarını bir “ilişki” içinde diğerlerine göre konumlandırmayı sağlayacak bir kimlikle donatır.³¹⁵

İnsan kimliği diyalojik olarak oluşuyorsa o zaman kimliğimizin kamuca tanınması, kimliklerimizin diğer yurttaşlarla paylaştığımız yönleri hakkında kamunun önünde fikir alış verişinde bulunmak için bize olanak tanıyan bir politikanın varlığını gerektirir. Zira bireysel kimlikleri tanıyan bir toplum, müzakereci, demokratik bir toplum olacaktır.³¹⁶

Modern devletin “demokratik bir cumhuriyete dönüşmesinde” katalizör rolü oynayan ulus devlet, modern toplumun çürüten birlik bağlarının yerine daha kapsayıcı ve kişileri siyasi anlamda aktif birer yurttaşla dönüştüren bir ortak payda oluşturmuş; o ana kadar birbirine yabancı olan kişiler arasında dayanışmacı bir ilişki kurmuştur.³¹⁷ Fakat homojen olmaması, toplumun azınlık-çoğunluk olarak şekillenmesi, dil, takvim, resmi tatil günleri gibi konularda kaçınılmaz olarak çoğunluğun desteklenmesi ve buna bazen baskı ve asimilasyonun da eklenmesiyle

³¹² S. Hall, “**Kültürel Kimlik ve Diaspora**”, (Kimlik: Topluluk, Kültür, Farklılık, Ed. Jonathan Rutherford), İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998, s. 174, 177.

³¹³ M. Altunoğlu, 2009, s. 53.

³¹⁴ C. Vatandaş, 2004, s. 33.

³¹⁵ M. A. Hogg, “**Social Identity and Psychology of Groups**”, (Handbook of Self and Identity, Ed. Mark R. Leary, June Price Tangney), New York, The Guilford Press, 2005, s. 462.

³¹⁶ C. Taylor, 2010, s. 29.

³¹⁷ J. Habermas, 2002, “Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak..., s. 19, 23.

azınlık-çoğunluk-devlet arasında çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmayı gidermek için, eşit tanınma siyaseti, iyi niyetli ihmal, anayasal vatandaşlık, çok kültürlü yurttaşlık gündeme gelen çözümler arasındadır.

1. Eşit Tanınma Siyaseti

Kültürel kimliğin tanınması, içerdiği hakların çeşitlendirilmesi ve hukuksal düzenlemelere yansıtılmasına yönelik yapılan çalışmalar arasında ilk akla gelen isim olan Charles Taylor, her şeyden önce tanınma siyasetini bir ihtiyaç olarak görür. Taylor’a göre bireylerin konumlarının ve haklarının, mensubu oldukları hiyerarşik sınıfa göre tanımlandığı modern öncesi döneme ait olan ve içkin olarak eşitsizlikle bağlantılı olan şeref kavramının yerini, bugün evrenselci ve eşitlikçi bir anlamda kullanılan modern haysiyet kavramı almıştır. Herkeste ortak olduğu kabul edilmesi gereken haysiyet kavramı demokratik toplumlarda eşit konumda tanınma politikasını beraberinde getirmiş ve giderek kültürlerin ve cinslerin eşit konumda tanınması talebine dönüşmüştür. Şereften haysiyete geçişle tüm yurttaşların eşit haysiyette olduğunu vurgulayan bir evrenselcilik politikası ortaya çıkmış; bu politikanın içeriğini de halkların eşitliği ve “birinci sınıf”- “ikinci sınıf” yurttaş ayırımından ne pahasına olursa olsun kaçınılması gerekliliği oluşturmuştur. Zira tanınmanın reddi, reddedilenler kadar reddedenlere de büyük zararlar verebilecek ve bir tür baskıya dönüşebilecektir.³¹⁸

N. Fraser’a göre yorum ve iletişim biçimlerine kök salmış kültürel adaletsizliklerin başında, kültürel baskınlık (bir başka kültürle ilgili yorum biçimlerine tabi tutulmak), tanınmama (kişinin kendi kültüründeki yetkili

³¹⁸ C. Taylor, “**Tanınma Politikası**”, (Çokkültürcülük Tanınma Politikası, Haz. Amy Gutmann), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 48, 57-60.

makamların iletişim pratiklerinde görünmez kılınması) ve saygısızlık (kamusal kültürel temsil süreçlerinde ya da gündelik ilişkilerde aşağılanma) gelir. Çözümü yabancılaştırılmış grupların saygı gösterilmeyen kimliklerini ve kültürel ürünlerini yeniden değerlendirmeye yönelik kültürel ya da simgesel bir değişimde veya kültürel çeşitliliğin olumlu bir biçimde yeniden değerlendirilmesinde gören Fraser’a göre tanınma siyasetinin hedefi, kendilerini başka gruplara oranla daha saygıya değer gören, onurlandıran etki sahibi kılan tanınma ilişkileri içindeki statü gruplarına grup farklılıklarını kabul ettirmektir.³¹⁹

2. İyi Niyetli İhmal

ABD’de uygulamaya dökülen bu yaklaşım, grupların değil bireylerin esas alındığı ve hükümetin bireylerin kültürleri karşısında “renk körü” olduğu, başka bir ifadeyle hükümetin her kültürel gruba karşı tarafsız olduğu bir anlayıştır.³²⁰ Etnik grupların üyeleri ayrımcılık ve önyargı karşısında korunmanın yanı sıra başkalarının haklarıyla tutarlı olduğu sürece etnik kimliklerini de korumakta özgürdürler. Ancak onların bu çabaları tümüyle özeldir ve devletle etnik kökenin bu ayrılığı etnik grupların yasal ya da idari herhangi bir biçimde tanınmasına mani olur.³²¹ Bu yaklaşıma göre fırsat eşitliğinin sağlanması, çoğulculuğun gerçekleşmesi için yeterlidir. Çoğulculuk gerçekleştiğinde ise kimliğin etno-kültürel herhangi bir gruba

³¹⁹ W. Kymlicka, 2006, s. 461.

³²⁰ N. Glazer, “**Individual Rights Against Group Rights**”, (The Rights of Minority Cultures, Ed. Will Kymlicka), Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 123-125.

³²¹ W. Kymlicka, 1998, s. 29.

atfen tanımlanmasına gerek duyulmaz ve böylece tüm kültürel kimliklerden farklı ve yeni bir Amerikan kimliği oluşur.³²²

3. Anayasal Vatandaşlık

Anayasal vatandaşlık anlayışı, ana hatlarıyla siyasal bağlılığın liberal demokratik bir anayasanın normlarına ve değerlerine olması gerektiği düşüncesidir.³²³ Bu anlayışa göre ulus bilinci, ortak bir soy düşüncesinden, paylaşılan bir tarih ya da dilbilgisel açıdan ortak bir yazıdan ziyade ortak bir siyasi iradeye ve kamusal iletişime dayanmalıdır.³²⁴ “Bütün vatandaşların ülkelerindeki siyasi kültürle aynı ölçüde özdeşleşebilmeleri halinde, milli-kültür mesabesine yükselmiş olan çoğunluk-kültürü genel siyasi kültürle olan tarihi beraberliğini bozmak zorunda kalacaktır. Siyasi kültürün çoğunluk kültüründen kopuş süreci başarıya ulaştığı ölçüde, vatandaşlar arası tesanüt daha soyut esaslara dayanan ‘anayasal-vatandaşlığa’ dönüşecektir.”³²⁵

Habermas’ın ABD ile örneklendirdiği savına Kymlicka karşı çıkar, zira yazara göre siyasal hayatın ister sınırların çizilmesi ve güçlerin dağıtılması ister okullar, mahkemeler ve devlet kurumlarının diline karar verilmesi, isterse resmi tatil günlerinin belirlenmesinde olsun, kaçınılmaz olarak ulusal boyutları vardır.³²⁶

Kymlicka’ya göre gerçek anlamda bir ulus üyeliği kavrayışının, tikel bir kültürle bütünleşmek yerine yalnızca demokrasi ve hakların politik ilkelerini kabul

³²² M. Walzer, “What Does It Mean to Be An “American”?”, **Social Research**, Vol 71: No 3: Fall, 2004, s. 637; M. Walzer, “**Pluralism: A Political Perspective**”, (The Rights of Minority Cultures, Ed. Will Kymlicka), Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 153-154.

³²³ J.-W. Müller, **Constitutional Patriotism**, Princeton, Oxford, Princeton University Press, 2007, s. 1.

³²⁴ J. Habermas, 2002, “Öteki Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak ...”, s. 40-41.

³²⁵ J. Habermas, 2002, “Küreselleşme...”, s. 95.

³²⁶ W. Kymlicka, 1998, s. 293.

etmeye dayanması gerektiği fikri ve ulus üyeliğine ilişkin bu kültürel olmayan kavrayışın, ABD'deki "yurttaş temeline dayalı" ya da "anayasal" milliyetçiliği, liberal olmayan "etnik" milliyetçilikten ayıran şey olduğunun düşünülmesi hatalıdır. Zira yazara göre yurttaş milliyetçiliği ile etnik milliyetçilik arasında karşıtlığın sık rastlanan bu yanlış yorumlanışın bir nedeni Amerikan tarihinin yanlış bilinmesidir. Devrim zamanında Amerikalıların ezici bir çoğunluğunun ayaklandıkları ulusla, yani İngilizlerle aynı dili, edebiyatı ve dini paylaşıyor olması, ayrı bir milliyet duygusu geliştirmek için Amerikalıların isyanlarını haklılaştıracak özgürlük, eşitlik ve demokrasi gibi belli politik ilkeleri öne çıkarmasına yol açmıştır. Bundan Amerikan milliyetinin kültürel olmaktan çok ideolojik olduğu sonucuna varılması hatalıdır, zira İngilizler kadar Amerikalılar da milliyetlerini ortak bir kültüre katılım açısından algılamış, sonraki nesillerde de ABD'ye göç edenler yalnızca demokratik ilkelere bağlılık taahhüdünde bulunmamış, aynı zamanda yeni toplumlarının dilini ve tarihini de öğrenmişlerdir. Yurttaşların dil gibi özgün etnik-kültürel ya da tarihsel özniteliklerden bağımsız olması gerektiği savı ile ortak bir dilin demokrasi için vazgeçilmez olması çelişkisinde görüldüğü üzere, kültürel hiçbir boyutu olmayan bir yurttaş milliyetçiliği görüşü akla yatkın değildir.³²⁷

4. Azınlık Hakları

Latince "minor"; küçük, az kelimesinden oluşan azınlık kavramı, kavram dünyasına din olgusuyla giriş yapmış, hakkındaki ilk düzenlemeler, bünyelerinde bulun Katoliklerle Protestanlar arasındaki inanç özgürlüğünü sağlamaya yönelik

³²⁷ W. Kymlicka, 1998, 56-57

devletlerarası anlaşmalar olmuştur.³²⁸ Ulus devletin doğması ve sınırların netleşmesiyle, azınlık kavramı kapsamını etnik köken ve dil olarak genişletmiştir. Zira dünya üzerinde iki yüze yakın bağımsız devlet bulunmasına rağmen, altı yüz yaşayan dil grubunun ve beş bin etnik grubun varlığı göstermektedir ki, çok az ülke dil ve etnik köken açısından homojenliği sağlayabilmiştir.

Azınlık kavramının, üzerinde herkes tarafından mutabık olunmuş ortak bir tanımı yoktur. Fakat Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu (adı 1999’da “İnsan Haklarının Korunması Alt Komisyonu” olarak değiştirilmiştir) raportörü Francesco Capotorti’nin 1978’de önerdiği tanım, genel bir çerçeve mahiyetinde olup tezimizde de esas alınmıştır. F. Capotorti’ye göre azınlık: “Devleti oluşturan toplumun geri kalan kesimine nazaran sayı olarak aşağıda bulunan, hakim pozisyona sahip olmayan, mensupları söz konusu devletin vatandaşı olan ancak etnik, din yahut dil özellikleri ile toplumun diğer kesiminden ayrılan ve aralarında en azından zımni olarak kendi kültürlerinin geleneklerinin dil ve dinlerinin korunmasına yönelik dayanışma duygusu bulunan bir gruptur”.³²⁹

Yapısı gereği herhangi bir gruba çoğunluktan farklı olduğu için verilen, bir nevi farklı olma hakkı olan başlıca azınlık hakları;³³⁰ azınlığın fiziki varlığının ve kültürel kimliğinin korunması, azınlık dilinin geliştirilmesi (anadilde eğitim), din ve inanç özgürlüklerinin korunması, ortak yurttaşlık haklarından ayrımcığa uğramadan

³²⁸ A. F. Arsava, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, 1993, s. 1, 41.

³²⁹ F. Capotorti, **Die Rechte der Angehörigen von Minderheiten**, s. 118’den aktaran A. F. Arsava, 1993, s. 43.

³³⁰ M. Doytcheva, 2009, s. 81-84.

faydalanma, siyasi katılım hakkı, kendini doğrudan ilgilendiren kararların alınmasına katılım gibi haklardır. Örneklerde de görüleceği üzere, önceleri sadece negatif hak mahiyetinde olan bu haklar zamanla ulus devletlerin ve uluslararası örgütlerin tanınmasıyla, birçoğu devletin aktif olarak olanak tanınmasını ve fiziki ortam sağlamasını gerektiren pozitif hakları da kapsar hale gelerek kapsamını genişletmiştir.

1990-1995 arası dönemde, azınlıkların korunmasına ve devletlerin ulusal azınlıklara karşı yükümlülüklerini uluslararası alanda genişletmeye yönelik Avrupa'da standartlar oluşturulmaya çalışılmış ve bu çerçevede de iki karşıt görüş ortaya çıkmıştır. Almanya, Avusturya, Kanada gibi sınırları dışındaki azınlıklarla etnik ve kültürel ilişkileri bulunan akraba devletler tarafından ortaya konulan ilk yaklaşım; ulusal azınlık taleplerine tek uygun ve gerekli siyasal yanıtın, ulusal azınlık haklarının toptan tanınması ve ulusal azınlıklara kültürel, eğitimsel ve dinsel ilişkilerinde özerkliğin ve çoğunlukta oldukları bölgelerde kendilerini yönetebilme hakkının uluslararası alanda tanınması gerekliliğidir. Bu yaklaşımın tam karşısında yer alan ve Fransa, Yunanistan, Bulgaristan gibi devletler tarafından savunulan yaklaşıma göre ise, asıl sorun ulusal azınlık topluluklarının sorunu değil, önemli sayılarda ulusal azınlık nüfusuna sahip olan devletlerin ülkesel bütünlüğünün ve siyasi istikrarının devam etmesi sorunudur. Bu görüşe göre, ulusal azınlık hakları egemen devlet haklarına hizmet etmeli ve olası sorunlar devletlerin iç siyasetlerinin bir konusu olarak kabul edilmelidir.³³¹ Fakat yaşanan gelişmeler neticesinde uluslararası örgütlerin metinlerinden de anlaşılacağı üzere, azınlık hakları yerel

³³¹ J. J. Preece, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, İstanbul, Don Kişot Yayınları, 2001, s. 149-151.

sorunlar olmaktan çıkarak ayrı bir hak kategorisi olarak uluslararası hukukta incelenmeye başlanmıştır.

4.1. Uluslararası Norm Oluşturma Çalışmaları

Dünyadaki kültürel çoğulculuğun öncü aktörlerinden olan uluslararası örgütler, 1960'lı yıllardan itibaren azınlıkların haklarını düzenleyen bir dizi bildirge ve sözleşmeye imza atmışlardır. Bu alanda kaydedilen gelişmeleri şu paktlarla özetlemek mümkündür.³³²

1948 Birleşmiş Milletler - İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi:

Bildirgede azınlık haklarından söz edilmemiştir. (Tüm bireylerin insan haklarına sahip olmasıyla azınlıkların ayrıca korunma ihtiyacının ortadan kalkacağı düşünülmüştür.)

1954 Avrupa Konseyi - Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Sözleşmede azınlık haklarından söz edilmemiştir. (Tüm bireylerin insan haklarına sahip olmasıyla, azınlıkların ayrıca korunma ihtiyacının ortadan kalkacağı düşünülmüştür.)

1966 Birleşmiş Milletler - Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

m. 27: “Etnik, dinsel yahut dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer mensuplarıyla birlikte toplu olarak, kendi kültürlerinden yararlanmak, kendi dinlerinin yerine getirmek ve

³³² M. Doytcheva, 2009, s. 70-71.

uygulamak yahut kendi dillerini kullanmak hakkında yoksun bırakılmayacaklardır.”³³³

1990 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı - Kopenhag Dökümanı

m.30: “Taraf devletler ulusal azınlık sorunlarının sadece demokratik hukuk devleti esasına dayanan bir ortamda ve bağımsız yargı organları nezdinde tatminkar bir biçimde çözümlenebileceğini kabul etmektedirler.Bu çerçevede insan haklarına ve temel özgürlüklere tam olarak saygı gösterilmesi, tüm vatandaşların eşit haklara ve eşit statüye sahip olmaları, azınlıkların meşru çıkar ve isteklerini özgürce dile getirmeleri, siyasal çoğulculuğu, toplumsal hoşgörüyü ve yönetimin yetkilerinin kötüye kullanılmasına karşın etkin yasal düzenlemelerin alınması konusunda güvence vermektedirler.”

m.32: “Bir ulusal azınlığa mensup olmak, kişinin kendi kararına bağlıdır ve bu kararından dolayı herhangi bir zarara uğramaması gerekir”

m.32.1: “Ulusal azınlık mensupları, ana dillerini özel hayatlarında ve kamu yaşamında özgürce kullanabilirler.”³³⁴

1992 Birleşmiş Milletler - Ulusal veya Etnik, Dini ya da Dilsel Azınlıklara Mensup Bireylerin Hakları Bildirgesi

m.4.2: “Devletler, azınlıklara mensup kişilerin kendi özgün niteliklerini/(karakteristiklerini) ifade etmelerini ve ulusal hukuku ihlal eden ve uluslararası standartlara aykırı düşen özel/(spesifik) uygulamalar hariç, kendi kültür,

³³³ M. S. Gemalmaz, **İnsan Hakları Belgeleri Cilt IV Birleşmiş Milletler Birinci Bölüm**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2004, s. 88.

³³⁴ P. Tacar, **Kültürel Haklar: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye için Bir Model Önerisi**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996, s. 48,49.

dil, din, gelenek ve göreneklerini geliştirmelerini mümkün kılan uygun/(elverişli) şartları yaratmak üzere önlemler alacaktır.”³³⁵

1992 Avrupa Konseyi - Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi

Sözleşmenin giriş bölümünde belirtilen amacı şu maddelerle özetlemek mümkündür:

- Dil farklılığı kültür mirasının önemli bir ögesidir.
- Bir dile saygı göstermek, dil ayrımcılığı politikası yapıldığı anlamına gelmez, zira resmi dillerin bilinmesi de zaruridir.
- Bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması ve desteklenmesi, Avrupa devletlerinin ulusal birlikleri ve toprak bütünlükleri çerçevesinde yürütülür.³³⁶

Sözleşme (göçmenlerin dilleri dışında) özel hayatta bölgesel bir dili ya da bir azınlık dilini kullanma hakkının zaman aşımına uğramaz olduğunu kabul eder. Okul müfredatının tamamının yerel bir dille hazırlanabilmesine, mahkemelerde, kamu hizmetlerinde, ekonomik ve toplumsal hayatta kendi dilini kullanabilme, kendi dilinde gazete çıkarabilme, (devlete ait kanallar da dahil olmak üzere) devlet tarafından desteklenen televizyon programları, radyo programları yayınlanmasına, gazeteler yayınlanmasına imkan tanır.³³⁷

1993 Avrupa Konseyi - Ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Sözleşme

³³⁵ M. S. Gemalmaz, 2004, s. 232.

³³⁶ ibid, s. 61.

³³⁷ M. Doytcheva, 2009, s. 71.

m.5.2: “Taraflar bütünleşmeyi sağlama konusundaki genel politikaları içinde alınan önlemlere zarar vermeksizin, ulusal azınlıklara mensup kişilerin istekleri dışında özümsemelerinden sarfınazar etmeyi ve bu kişileri anılan özümlemeye yönelik tüm eylemlere karşı korumayı üstlenirler.”³³⁸

Uluslararası metinlerde azınlık kavramı tanımlanmamış, çoğunlukla da “azınlığa mensup kişiler” ifadesi kullanılmıştır. Uluslararası metinlerdeki bu bireysel hak vurgusunun yanı sıra, azınlık hakları konusuna ‘grup’ düzeyinde yaklaşımlar da görmek mümkündür.³³⁹ Anlaşmalar normatif bakımdan şüpheli olsalar ve kesin çözümler içermeseler de azınlıkların korunmasına yönelik ortak standartlar oluşturma çabasında olmaları ve bu girişimlerin azınlık haklarına ve ulus devletlerdeki uygulamalara yön veriyor olması bakımından önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler Kişi ve Siyasal Haklara ilişkin Sözleşmeyi 1977’de imzalayan İspanya, Ulusal azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi’ni 1 Şubat 1998’de, Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı’nı ise 1 Ağustos 2001’de onaylamıştır.

5. Kültürel Haklar

Çoklu bir kimlik tasarlamak, milli kimliğin tarihsel kökenlerini yeniden gözden geçirmeyi gerektirir ki, bu göçmen kökenlerini yücelten ve özellikle de daha önce kesintisiz bir milli kuruluş dönemi yaşamamış olan yeni dünya ülkelerinde daha kolaydır.³⁴⁰ Örneğin ABD, bir ulus devlet değil, bir “uluslar ulusu”dur. Bölgesel

³³⁸ P. Tacar, 1996, s. 65.

³³⁹ B. Algan, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, Yayınlanmış Doktora Tezi, s. 75-76.

³⁴⁰ M. Doytcheva, 2009, s. 41.

olarak konumlanmış güçlü azınlıkların olmayışı, ABD’yi Kanada’nın muhatap olduğu Québec’vari bir sorunla karşı karşıya bırakmamıştır.³⁴¹ Fakat durum, Avrupa gibi tarihe kök salmış eski milletler ve ulusal azınlıklar mevzu bahis olduğunda çetrefilleşmektedir.

Toprak azınlıklarına sahip olan ülkelerde, devletin yurttaşlarına eşit saygı göstererek muamele etmesi gerektiği sorunundan önce hangi yurttaşların hangi devletler tarafından yönetileceğini belirleme sorunu vardır. Örneğin İspanya Katalonya’yı yönetmek için meşru otoritesini nasıl edinmiştir? İki ulus partner olmaya hangi şartlarda karar vermiştir? Dolayısıyla bu durumda azınlıkların yönetiminde sorun, devletin nasıl adil olarak davranabileceği değil, devletin onları yönetme hakkını sınırlayan şeylerin ne olduğuna dönüşmektedir.³⁴²

Bu çerçevede azınlıklara yönelik iki yaklaşım söz konusudur. İlki: cemaatçi ve farklılıkçı yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre evrenselci zihniyet, eşitlikçi taahhüdlerini yerine getirmekte başarısız olmuş, daha azına sahip olana da daha çoğuna sahip olana da aynısını vermek sosyal eşitsizliklerle mücadele etmek yerine bu eşitsizliği büyötmüştür. Bu nedenle bu yaklaşım, farklı sosyo-költürel grupların farklı şekillerde muamele edilmesini sağlayacak olan farklılaşmış azınlık haklarını savunur. Bu önermeler Kanada, Amerika ve Avustralya’da yankı bulmasına rağmen, Avrupa perspektifine uzak düşmüştür. Avrupa’da ise bu konuda yeni bir tür insan hakları olarak görölen költürel haklar yaklaşımı ele alınmıştır. Bu bireyci perspektifte evrenselcilik ve eşitlik bir kenara bırakılmaz, tersine insan haklarının “az gelişmiş bir

³⁴¹ M. Walzer, “Yorum”, Çev. Cem Akış, (Çokköltürcölük: Tanınma Politikası, Ed. Amy Gutman), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 119.

³⁴² W. Kymlicka, 1998, s. 187,189.

kategorisi” olarak derinleştirilir.³⁴³ Kültür, bir toplumdaki insanların davranışlarının giderek belirli biçimlere bürünmesi ve değişik alanlarda bir bütün meydana getirmesiyle oluşur.³⁴⁴ Dolayısıyla her toplumun kendi kültürünü yaratması gibi, bu kültüre sahip çıkması da doğaldır.³⁴⁵ Bu durumda kültürel haklar, bu hakların sahiplerine, tüm yönleriyle kültürlerini yaşayabilme ve sürdürebilme imkanı tanıyan haklardır.

Kültürel haklar öğretide kapsam ve boyutlarına göre genel kültürel haklar ve özel kültürel haklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre; düşünme, konuşma, yazma, yayın, eğitim ve kültürel örgütlenme hakları temel kültürel haklar sayılmakta ve genel kültürel hakları oluşurmaktadır. Özel kültürel haklar ise, kültür ile doğrudan ilgili olan özel haklardır. Bu hakların en başında kültürü isteme hakkı gelir ki, bu hak yurttaşa kendi kültürel gereksinimlerinin giderilmesini devletten isteme yetkisi verir. Yurttaşlar devletlerinden kültür isteyebildikleri gibi, kültürel etkinliklere de katılmayı da isteyebilirler. Bu durum literatürde katılma hakkı olarak yer almaktadır. Bu hakları; gelişme hakkı, kültürel özerklik hakkı ve korunma hakkı takip eder. Fakat kültürel hakların 20. yüzyılda yeni yeni ortaya çıkan bir hak grubu olması itibariyle toplumsal ve kültürel gelişmelerle beraber içeriğini genişletmesi de mümkün görünmektedir.³⁴⁶

³⁴³ M. Doytcheva, 2009, s. 83.

³⁴⁴ H. Adamson, **The Nature of Culture, Man Culture, and Society**, Ed. H. Schapire, New York, Oxford Unİversity Press, 1971, s 208-209’den aktaran A. Çeçen, 1995, s. 180.

³⁴⁵ A. Çeçen, 1995, s. 180.

³⁴⁶ ibid s. 203, 210-213

6. Çokkültürlü Yurttaşlık

McLean ve Mcmillan’a göre; kültürel açıdan tarafsız olma, renk körü gibi uygulamalar etnisite ve kültürü özel alana hapsederek azınlıkları egemen kültürlerin bir parçası haline getirmektedir.³⁴⁷ Bu konuda liberal ve cemaatçilik karşıtı bir teorisi olduğunu beyan eden, çokkültürlü yurttaşlığın önde gelen düşünürlerinden Kanadalı felsefeci Kymlicka’nın çokkültürlülük politikalarına atfettiği görev, elde edilmiş siyasi hakları ve yurttaşlık haklarını koruyarak kültürel farklılıklara daha önemli, daha geniş bir yer açmaktır. Kymlicka’ya göre demokratik bir toplumda bu politikalar “azınlık hakları” politikaları biçimini almalıdır. Böylece azınlıkta kalan grupların üyelerine özel haklar tanıyarak onların farklılıklarını geliştirmelerinin koşulları sağlanmış ve özel kimliklere saygı garanti altına alınmış olur.³⁴⁸

Azınlıkların siyasal cemaatler bünyesine katılmalarının çok çeşitli yolları vardır; daha önceleri özyönetimli olan toplumların ülkelerin işgale uğraması ve sömürgeleştirilmesinden tutun, bireylerin ve ailelerin gönüllü göçüne kadar.³⁴⁹ Bu hususta, ulusal azınlıklar ile göçmenler arasındaki fark bilhassa özyönetim hakkı mevzu bahis olduğunda önemlidir. Çünkü göçmenler kendi köklerini kendileri kesmişler, başka bir ifadeyle köklerinden kopmaya karar vermekle, orjinal ulusal aidiyetleriyle birlikte var olan bazı haklarını gönüllü olarak askıya almışlardır, çünkü göç etmeme gibi bir seçeneğe sahip olmuşlardır. Fakat ulusal azınlıklarda durum farklıdır. Toprak azınlıkları çoğu zaman daha büyük bir devletin işgali ya da

³⁴⁷ “**Multiculturalism**”, (The Concise Oxford Dictionary of Politics, Ed. I. McLean, A. McMillan), Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 351.

³⁴⁸ M. Doytcheva, 2009, s. 51.

³⁴⁹ W. Kymlicka, 1998, s. 37.

ilhakı yoluyla, rızaları alınmadan birleşmişlerdir.³⁵⁰ Fakat her iki durumda da çokkültürcülük, azınlık mensuplarının kültürel kimliklerinin özel alana hapsolmak yerine; sadece bireyler olarak değil, “tanınmış” gruplar olarak kamuda yer almaya egemen kültürler kadar hakları olduğu savunan bir yaklaşıma sahiptir.³⁵¹ Bu bağlamda, azınlık dillerinin kamu hizmetlerinde, resmi eğitimde, devlet televizyon ve radyolarında kullanılması, müfredat programlarında azınlıkların tarihine yer verilmesi, dernek, vakıf, kurslar yoluyla mali ve kültürel destekleme programlarının yapılması bu yaklaşıma örnek teşkil eden uygulamalardır.

II. İSPANYA’DA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK

İspanya’da etnik ve dilsel farklılık oluşturan unsurlar: Basklar, Katalanlar, Galiçyalılar, Aragonlar, Asturyanlar, Aranesler, Romanlar ve göçmenlerdir. Bask Katalan ve Galiçya toplulukların diğer topluluklardan farklı olarak, kültürel-siyasal kimlik temelli talep, ifade ve yapılanmalarında, çoğunluktan farklı dile ve farklı bir sosyo-kültürel kimliğe sahip olmalarının yanı sıra, bölgesel sınırlarıyla örtüşen bir nüfusa ve uzun yıllara dayanan özyönetim deneyimine sahip olmalarının etkisi olmuştur.

Şartlar değiştikçe etnik kimliklerin öneminin, içeriğinin ve ifadesinin de değişmesi, etnisitenin oluşturulan bir olgu olduğunu gösterse de, etnisitenin; insanların etnik kökene, kültüre ve dile ilişkin bir sosyal temeli de vardır ve etnik farklılıklar “sadece kültürel” olmayıp politik ve ekonomik yapı bağlamlarında da örgütlenirler. Çünkü etnik gruplar, kültürel unsurlarının oluşturduğu sınırların yanı

³⁵⁰ ibid, s. 111, 157.

³⁵¹ I. McLean, A. McMillan, 2009, s. 351.

sıra, güç ve refah yapıları içinde de belirleyicidirler.³⁵² Bask ve Katalonya bölgelerinin ağır sanayiye sahip olmasının yanı sıra, Avrupa ve okyanusa açılan liman kentlerinin varlığı ve merkezden daha önce modernleşmesi, bu bölgelerle merkez arasında ekonomik gelişmişlik farkını artırmıştır. Bu durum da kimlik hareketlerini pekiştirmiş ve hatta bugünün ayrılıkçı siyasetinin temel etmenlerinden biri olmuştur.

Bunun yanı sıra, etnik kimliklere asimilasyon politikaların uygulanmasıyla baskı, etnik kimliği güçlendirmiş ve etnik kimlik bir kimlikten fazlası; devletin kültüre ve kimliğe olan müdahalesine verilen radikal bir tepki halini almıştır.³⁵³ Zira sosyo-ekonomik etmenlerin, toplumsal eşitsizliğin, kültürel farklılıkla birleşmesi toplumsal istikrar için bir tehlike doğursa da, siyasallaşmış milli bilinç –yani kültürel farklılıktan kendine ait bir devlet talebine geçiş-, çoğu zaman milletlerin etkileşim içinde olduğu devletin davranışlarının bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Söz hakkının olmadığı yerde çoğu zaman sadakat de olmamakta ve bu da sonuçta çıkışı çekici ve akılcı bir seçenek kılmaktadır. Gellnerin imgesiyle: Ruritanyalıları yaratan Megolamanyalıların gayri-liberallikleridir.³⁵⁴ Kültürel kimlik - kişisel kimlik ilişkisini vurgulayan Tok’a göre modern dünyada kişinin tanınması, kimlik bağlamı olarak beliren kültürünün tanınmasıyla yakından ilgilidir.³⁵⁵ Eğer bir kültür genel

³⁵² S. Fenton, **Etnisite: Irkçılık Sınıf ve Kültür**. Çev. Nihat Şad, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2001, s. 30-31, 34-35.

³⁵³ D. Conversi, 1997, s. 78.

³⁵⁴ J. A. Hall, **“Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları”**, (21. Yüzyılda Milliyetçilik, Der. Umut Özkırımlı), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 23.

³⁵⁵ N. Tok, **Kültür Kimlik ve Siyaset: Kültüre İlişkin Meseleler için Kimlik Temelli Bir Yaklaşım**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 134.

olarak saygı görmüyorsa, mensuplarının haysiyetleri ve özsaygıları da tehdit altında demektir.³⁵⁶

İspanya’da üç asır boyunca tek bir kültürel kimlik (Kastilya kimliği), İspanya halkının tamamına ortak kimlik olarak sunulmuş, bu yönelim de Kastilyanca’nın resmi dil ilan edilmesi, Katolikliğin resmi mezhep olarak tanınması ve Kastilya siyasal kurumlarının tüm ülkede yapılandırılmasıyla pekiştirilmeye çalışılmıştır.³⁵⁷ Modern dönemde ise, Franco ve Rivera zamanının yurttaşlık anlayışı; homojen ve siyasi birlik temelli bir ulus yaklaşımına ve hak ve özgürlük dili yerine yükümlülük diline sahip olmuştur. Bu dönemde Kastilya etnik kimliği dışındaki etnik kimlikler görmezden gelinmiş, azınlıklara ait kimlik temelli kültürel ve siyasal hareketler uzun süre yasaklanmıştır.

1. 1978 Anayasası’nın Çokkültürlü Yurttaşlık Perspektifinden İrdelenmesi

1978 Anayasası’yla oluşturulan İspanya özerk topluluklar modeli Franco rejimi sonrasında toplumun çeşitli kesimlerinin ulusçu, bölgeci ve demokratik istemlerine büyük ölçüde yanıt oluşturabilen, ülkenin kendi koşullarından kaynaklanan özgün bir model olmuştur.³⁵⁸ İspanya’da kültürel ve siyasal haklar toplumdan gelen talepler eşliğinde sağlanmış, otuz altı yıl süren diktatörlüğün ardından şiddete dayanmayan bir değişimle demokrasiye geçilmiştir.

³⁵⁶ A. Margalit, J. Raz, “National Self-Determination”, *Journal of Philosophy*, 87/9, 1990, s. 447-449’dan aktaran Kymlicka, 1998, s. 148; N. Tok, 2003, s. 134

³⁵⁷ J. G. Beramendi, “**Identity Ethnicity and State in Spain: 19th and 20th Centuries**”, (Identity and Territorial Autonomy in Plural Societies, Ed. William Safran, Ramón Máiz), London, Frank Cass Publishers, 2000, s. 80.

³⁵⁸ S. Esen, 2003, s. 290.

Dünyanın en özgürlükçü ve demokratik anayasalardan biri olan 1978 Anayasası geniş bir mutabakatla kabul edilmiştir. Bu haliyle İspanya Anayasası, kültürel (etnik, dinsel, vb.) farklılık taleplerinin radikal stratejilere dönüşmesini engelleyen ve bu taleplerin “ortak bir payda, ortak bir kimlik kodu” üzerinde yaşama geçirilmesini sağlayan bir etik kod görevi görmüştür.³⁵⁹ Çünkü anayasalar Thomas Paine’nin belirttiği gibi, “yalnızca metinsel bir varlığı olan bir şey değildir; sürekli referans verilen, yeniden üretilebilen bir olgudur da”. Dolayısıyla anayasalar yalnızca ontolojik varlığı olan bir metin ya da devlet biçimini belirleyen soyut kurallardan ibaret değildir; anayasalardan konuşmak aynı zamanda devlet-birey ilişkisini belirleyen normlardan, felsefi ilkelerden ve etik referanslardan da konuşmak demektir.³⁶⁰

İspanya Anayasası’nda ifade bulan çokkültürlü yurttaşlık hakları, bir yandan çoğunluğun sahip olduğu ve yararlandığı haklardan ayrımcılık olmaksızın azınlıkların da yararlanmasını sağlamaya yönelmiş diğer yandan da azınlıkların kendine özgü niteliklerini olası bir çoğunluk müdahalesine karşı koruyabilme güvencelerini temin etmeyi hedeflemiştir.³⁶¹

1.1. İspanya’da Çoquetniklilik Hakları

Çokkültürlü yurttaşlık haklarının ilk kategorisi olan ve çoğunluktan farklı sosyo-kültürel kimliklere sahip olması sebebiyle, kamusal alanda dezavantajlı konuma düşen grupların mağduriyetlerinin giderilmesini hedefleyen çoquetniklilik

³⁵⁹ J. Habermas, “*Between Facts and Norms*”, Cambridge, MIT Press, 1996, Bölüm 9’dan aktaran F. Keyman, “*Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık*”, (Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara, Ed. Ayşe Kadioğlu), İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 239.

³⁶⁰ *ibid*, s. 236.

³⁶¹ M. S. Gemalmaz, *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş*, İstanbul, Beta Basım, 2001, s. 256.

hakları, İspanya’da 1978 Anayasası’nda ve onun ışığında yapılan yasal düzenlemelerde geniş yer bulmuştur. Kamali’nin de belirttiği üzere, kültürel çeşitliliği sorun ve potansiyel olarak arzu edilmez bir durum haline getiren, belirli bir kültürün tek meşru ve geçerli kültür olarak tanınmasıdır.³⁶² Bu sorun İspanya’da, İspanyol ulusunun birden fazla milliyetten oluştuğunun ifade edilmesi ve resmi dil olarak kabul edilen İspanyolca’nın yanında, özerk topluluklara, kendi dillerini ikinci resmi dil olarak kabul etmelerine izin verilmesiyle aşılmıştır. Böylece İspanya’da, azınlık dilinde resmi eğitim vermeye başlanmış, azınlık dilinin kamu kurumlarında kullanılması ve kamu hizmetlerinin azınlık dilinde verilmesi yasal düzenlemelere kavuşturulmuştur. Bunun yanı sıra etno-kültürel dernekler, vakıflar, televizyon, radyo ve yayın kuruluşları da kamusal yardımlarla desteklenmiştir.

1.2. İspanya’da Özel Temsil Hakları

Çokkültürlü yurttaşlık haklarının ikinci kategorisi olan ve yine çoğunluktan farklı bir sosyo-kültürel kimliğe sahip olan grupların politik süreçte etkili temsilini sağlamayı hedefleyen temsil hakları İspanya’da Senato bünyesinde sağlanmaktadır. Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli bir yapıya sahip olan İspanya’da özerk bölgeler doğrudan Senato’da temsil edilmektedir. Genel, serbest, eşit, doğrudan ve gizli oyla her ilden dörder, büyük adalardan üçer, küçük adalardan ve özerk şehirlerden birer, her özerk topluluktan birer ve her bir milyonluk nüfusları için yine özerk topluluklardan birer senatör seçilmesi öngörülmüştür. Bu haliyle Özerk Topluluklar toplam kırk dokuz bölgesel temsilcisiyle Senato’da temsil edilmektedir. Bunun yanı sıra Özerk Toplulukların parlamentolarının Temsilciler

³⁶² M. Kamali, “Distorted Integration: Problems of Monolithic Order”, **Innovation**, Vol. 12, No: 1, 1999, s. 92.

Meclisi ve Senato'daki siyasi parti grupları gibi Temsilciler Meclisi Divanı'na yasa önerisinde bulunma yetkisi vardır.

Kymlicka özel temsil haklarını özyönetimin uygulandığı sistemlerde zaruri görmektedir. Zira yazara göre: “Bir azınlığın özyönetim hakkı, eğer belli bir dışsal organ azınlığa danışmadan ve onun rızasını almadan tek taraflı olarak güçlerini yeniden düzenleyebilir ya da geri alabilir konumda olursa, son derece zayıflayacaktır. Bundan dolayı, ulusal azınlığın güçlerini yorumlayabilir ya da değiştirebilir konumdaki her organda (örn. Yüksek Mahkeme’de) garantili temsil hakkının olması özyönetimin doğal bir sonucu gibi görünmektedir.”³⁶³

1.3. İspanya’da Özyönetim Hakkı

Çokkültürlü yurttaşlık haklarının son kategorisi olan ve çoğunluktan farklı bir sosyo-kültürel kimliğe sahip gruplara ülke içinde kendi siyasi yapılanmasını belirleme hakkı tanıyan özyönetim hakkı, İspanya’da 1978 Anayasası’yla tanınmış ve grupların siyasi yapılanmaları 1983’de tamamlanmıştır.

İspanya’da 1978 Anayasası’yla özerk topluluklar modelinin benimsenmesinin altında yatan temel itki; İspanyollardan (Kastilyalılardan) farklı bir dile ve farklı bir kültüre sahip olan Bask, Katalan ve Galiçya bölgelerinin, yüzyıllara dayanan özyönetim geçmişleri temelinde yükselen siyasal kimlik talepleri olmuştur. İspanya’da ulus devlet kurulurken, İspanya İmparatorluğu’nun bakiyesi olan bir farklılık politikası zaten mevcuttur. Özellikle Bask, Katalonya ve Galiçya özerk toplulukları, 16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek siyasi açıdan İspanya’ya bağlı ve fakat sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan özerk olmuşlardır. Bu konjoktürde farklı

³⁶³ W. Kymlicka, 1998, s. 69.

grupları birleştirmeye ve bütünüleştirmeye hizmet eden kurum“kral” olmuştur. Krallık makamı İşpanya’da 19. yüzyılın sonlarına dek, siyasi birlik ve ortak menfaatler çerçevesi içinde, etnik grupların kimliklerinin ve varlıklarının teminatı olan bir kurum olagelmıştir. Bu çerçeveden bakıldığında, bugünün İşpanya siyasetine hakim olan resmi dil, eğitim dilini ve müfredatını belirleme, vergi toplama gibi hak taleplerinin yanı sıra İşpanyollardan farklı ve siyasallaşan bir kimlik aidiyetinin temelleri, ekonomik, sosyal ve kültürel özerkliğe sahip olunan 16. ve 19. yüzyıl arasında atılmıştır.

Bugün, merkez tarafından bölgesel merkezlere bazı yetkilerin devredilmesi yoluyla gerçekteşen özyönetim uygulaması, İşpanya’da bu grupların anayasada yer alan yetki paylaşımı çerçevesinde hazırladıkları statülerinin, İşpanya Parlamentosu’nda onaylanarak yürürlüğe girmesiyle 1979 yılından itibaren başlamıştır. Kendi yasama ve yürütme organlarına sahip olan bölgeler, yetkilerini kullanırken mali açıdan da özerk kılınmışlardır. Bunun yanı sıra özerk topluluk meclisleri, kendilerini ilgilendiren konularda yasaların anayasaya aykırılığı iddiasıyla mahkemeye başvurma yetkisine de sahiptir.

SONUÇ

16. ve 19. yüzyıllar arasında geleneksel devletten modern devlete yönelik dönüşümün yaşandığı, modernleşme olarak anılan sürecin sürükleyici iki gücü, önceki bölümlerde de değinildiği üzere kapitalizm ve merkezileşme olmuştur. Ortak pazara, ortak hukuk kurallarına, ortak bir eğitime ve ortak bir iletişim diline duyulan ihtiyaç, ortak bir kültür yaratmış ve bu ortak kültürün çekirdeğini de toplumda egemen durumda olan kültür oluşturmuştur. Böylece tek bir kültür tasavvuru egemen kültür tasavvuruyla özdeşleşmiş ve ulus devletin temel dinamiği oluşmuştur.

İspanya’da ise, ulus devlet kurulurken İspanya İmparatorluğu’nun bakiyesi olan bir farklılık politikası zaten mevcuttur. Bask, Katalonya ve Galiçya özerk toplulukları merkezden farklı bir dile, nüfuslarıyla örtüşen bir toprak sahasına, belirgin farklılıkta bir kültüre sahip olan, başka bir ifadeyle İspanyol toplumuna paralel topluluklardır. 16. yüzyıldan 19. yüzyıla dek siyasi açıdan İspanya’ya bağlı ve fakat sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan özerk olmuşlardır. Bask, Katalonya ve Galiçya’da 19. yüzyılın merkezileşme çabalarına (ortak dil, ortak eğitim, ortak hukuk...) verilen tepki, Fransız Devrimi’nin kazanımlarıyla buluştuğunda bölgesel kimlikler ulusal kimliklere doğru evrilmeye başlamış, bölgenin merkezle farklı modernleşme süreçleri yaşamaları da, aralarındaki farklılığı perçinlemiştir. Bunlara ilaveten egemen kültürden farklı olan kültürlerin zaman zaman baskı, şiddet ve asimilasyona maruz kalmasıyla da yabancılaşma artmıştır. Kültürel farklılıkla birleşen toplumsal eşitsizlikler, ayrılıkçı fikirlere ve hatta silahlı eylemlere yol açmıştır. Zira geleneksel yaklaşımın varsaydığının aksine, “kültürel bir mirastan

gelen kimlik, belirleyici unsur değil kendileri de toplumsal eşitsizlik ve iktidar ilişkileriyle şekillenen özdeşleşme süreçlerinin ürünü ve sonucudur.”³⁶⁴

Dünya üzerinde iki yüz devlet olmasına rağmen beş binden fazla etninin var olması, bir siyasal topluluğun içinde türdeş bir yapının var olabilmesi için farklı olanların öldürülmesini ya da asimilasyonunu gerektirir ki bunlar denenmiş ve istenen sonuç alınamamıştır. Bu vaziyet bizi siyasi birlik ve kültürel çoğulculuk arasında bir denge arayışına itmektedir. Bu durumda da karşımıza çokkültürlü yurttaşlık anlayışı çıkar. Çünkü kimliğin tanınması ve kültürel farklılıkların sürdürülmesi gerekliliği bugün artık demokratik toplumlarda kamusal alan merkezli tartışılmaktadır. Çokkültürlü yurttaşlık hakları da kamusal alanda azınlık kültürlerinin de egemen kültür kadar yer edinmesini, aynı siyasi çatı altında farklı kültürlerle tabi halkların bir arada var olabilmesi için sahici bir imkan sağlamayı hedefleyen haklardır.

İspanya’da uzun bir diktatörlüğün ardından şiddete dayanmayan bir değişim gerçekleşmiş ve demokrasi tekrar İspanya siyasetine hakim olmuştur. İspanya’da çokkültürlü yurttaşlık, halktan gelen talepler doğrultusunda şekillenmiş, 1978 yılında dönemin en özgürlükçü anayasalarından biri, halkın ve hatta zıt kesimlerin uzlaşısıyla çok kısa bir sürede yapılmıştır. İspanya Anayasası’nın en önemli özelliklerden biri, İspanya’nın üniter devlet ve federal devlet arasına konumlandırılan bölgesel devlet modeline örnek teşkil eden yapılanmasıdır. Zira İspanya Anayasası hem ulusal ve ülkesel birlik ilkesini teminat altına almış, hem de bu teminatın çatısı altında bölgelere özerklik hakkı tanımıştır. On yedi özerk bölge (topluluk) ve iki özerk kente ayrılan İspanya’da; anayasanın altında, olağan yasaların ise üstünde yer

³⁶⁴ M. Doytcheva, 2009, s. 122.

alan ve hem bölgenin hem de merkezin katılımını gerektiren statüler uyarınca kurulan ve yönetilen Özerk Topluluklar; yasama, yürütme ve önemli ölçüde mali özerklikle donatılmış, yargı erki ise tüm ülkede tek kılınmıştır.

1978 Anayasası'nın bir diğer önemli özelliği de, çokkültürlü yurttaşlığa yönelik hakların (çoketniklilik hakları, özel temsil hakları ve özyönetim hakkı) 1978 Anayasası ve onun ışığında yapılan düzenlemelerde geniş yer bulmasıdır. Farklılıkları zenginlik ve özel saygı ve koruma gösterilmesi gereken bir kültürel miras olarak niteleyen Anayasa, tüm İspanyolların ve İspanya halklarının, kültür ve geleneklerini, insan haklarını, dillerini ve kurumlarını devlet güvencesi altına almıştır. Anayasada İspanyol ulusunun birden fazla milletten oluştuğunun ifade edilmesi, Özerk Toplulukların kendi dillerini, kendi bayraklarını, kendi marşlarını İspanya devletinkilerle beraber kullanabilmeleri ve kendi yayın kuruluşlarına sahip olmaları gibi örnekler sebebiyle, çokkültürlü yurttaşlık haklarının ilk kategorisi olan ve çoğunluktan farklı bir sosyo-kültürel kimliğe sahip olması itibariyle kamusal alanda mağduriyet yaşayan grupların mağduriyetlerini gidermeyi hedefleyen çoketniklilik haklarının İspanya'da tanındığını ifade etmek mümkündür.

Çokkültürlü yurttaşlık haklarının ikinci kategorisi olan ve yine çoğunluktan farklı bir sosyo-kültürel kimliğe sahip olması itibariyle politik süreçte yeterli temsil edilmeyen grupların mağduriyetlerini gidermeyi hedefleyen özel temsil hakları, İspanya'da Özerk Toplulukların Senato'da kırk dokuz bölgesel temsilciyle doğrudan temsil edilmesiyle gerçekleşmekte fakat Senato'nun yapısının ve yetkilerinin Özerk Topluluklar lehine artırılması talepleri devamlı gündemi meşgul etmektedir.

Çokkültürlü yurttaşlık haklarının son kategorisi olan ve çoğunluktan farklı bir sosyo-kültürel kimliğe sahip gruplara ülke içinde kendi siyasi yapılanmasını belirleme hakkı tanıyan özyönetim hakkı, İspanya’da 1978 Anayasası’yla tanınmış ve özyönetime sahip özerk topluluklar geniş yetkilerle donatılmıştır. Özyönetim hakkının çokkültürlü yurttaşlık bağlamında İspanya’da bütünleştirici bir işlev sergileyip sergilemediği ise tartışmaya açık bir konudur. Zira özyönetim uygulamasının, İspanya’da bir tür çifte yurttaşlığa ve hatta yarışan, rakip yurttaşlık algılarına yol açtığını söylemek mümkündür.

İspanya’da özerkliği 80’li yıllarda, demokrasiye geçiş yıllarının en büyük kazanımı olarak gören sol entelektüeller dahi, bu yıllarda aynı özerkliği bir hata olarak değerlendirebilmektedir. Şikayetlerinin ortak noktası ise, sistemin bölgesel dayanışmayı ortadan kaldırması; kamu yararı, ortak refah, ortak aidiyet gibi duyuların yitirilmesidir.³⁶⁵ Özellikle son zamanlarda yaşanan ekonomik krizin etkisiyle kültürel farklılığın ekonomik yetersizlikle birleşmesi, bölgeler arası dayanışma ve hoşgörüyü iyice azaltmakta, bölgelerin yetkilerinin artırılması ve merkezin yetkilerinin azaltılması, kendi kaderini tayin hakkı, Avrupa Birliği ile entegrasyon ve federalizm İspanya’da devamlı tartışma konusu olmaktadır.

Kimlik farklılıklarının vurgulanmaları ve ayrı bir siyasi birim halinde teşkilatlanarak siyasallaşmaları durumunda, daha geniş bir dayanışmanın engellendiğine yönelik yaşanan deneyimler göstermektedir ki; bireylerin kimliklerinin yalnızca kültürel boyutunu esas almak, merkeze ortaklıkların ya da yurttaşlığın değil etnik kimliğin ve farklılıkların alınmasına yol açar. Zira göz ardı

³⁶⁵ N. Cerrahoğlu, “**Sol, Bütünlüğü Savunmalı**”, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=397868&kn=47&ka=4&kb=5&kc=47>, (Erişim Tarihi 10.02.2013)

edilmemelidir ki, bir topluluk ne kadar farklılıklarına odaklanır ve içine kapanırsa, başka bir topluluktan da o kadar farklılaşmış ve uzaklaşmış olur. Fırsat eşitliğinin olmadığı, çoketniklilik haklarının ve hatta temel hak ve özgürlüklerin tanınmadığı ülkelerde özyönetim, siyasal iktidarın kullanımına daha geniş katılım sağlayarak demokrasiye ve insan haklarına hizmet edebilmektedir. Fakat siyasal katılımın herkese açık olduğu, fırsat eşitliğinin sağlandığı ve çoketniklilik haklarının tanındığı demokratik ülkelerde, özyönetim hakkı ülkedeki farklılığı hızlandırabilmekte ve milliyetçi liderlerin tam bağımsızlık isteklerini kamçılayabilmektedir.

Unutulmamalıdır ki, çokkültürlü yurttaşlık politikaları kültürel özgüllüğün bütün biçimlerinin tanınmasını sağlamaz. Çokkültürlü yurttaşlık kuramı, tanımaya açık sınırlar koymanın gerekli olduğunu açıkça kabul eder. Bunun için de iki çeşit sınır vardır: İlki, demokratik rejimlerin kurucu unsuru olan temel insan hakları; ikincisi ise, toplumların sosyal ve siyasi bütünlüğünün korunmasıdır. Eğer çokkültürlü yurttaşlık uygulamaları siyasal birlik ve kültürel çoğulculuk arasında yeni bir denge arayışı ise, özgül hakların tanınması kadar “birlikte yaşamının” da mutlaka çokkültürlü yurttaşlık tartışmalarına konu edilmesi gerekmektedir.³⁶⁶

³⁶⁶ M. Doytcheva, 2009, s. 85, 88.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aktoprak, Elçin, **Devletler ve Ulusları - Batı Avrupa’da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları**, Ankara, Tan Kitabevi Yayınları, 2010.

Algan, Bülent, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Doktora Tezi

Altunoğlu, Mustafa, **Kimliğin Modern İnşası, Kimlik Politikaları ve Türkiye’de Kimlik Tartışmaları**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2009.

Arango, E. Ramon, **Spain: Democracy Regained**, Oxford, Westview Press, 1995.

Arnold, Thomas Walker, **The Preaching of Islam: A History of The Propagation of The Muslim Faith**, London, 1913.

Arsava, Ayşe Füsün, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, 1993

Aydın, Suavi, **Kimlik Sorunu Ulusallık ve “Türk Kimliği”**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1999.

Barry, P. Norman, **Modern Siyaset Teorisi**, Ankara, Liberte Yayınları, 2003.

- Benhabib, Seyla, **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**, İstanbul, İletişimYayınevi, 2006.
- Bertrand, Louis, **İspanya Tarihi**, İstanbul, Kanaat Kitabevi Yayınları, 1940.
- Bourne, Angela K., **The European Union and The Accommodation of Basque Difference in Spain**, Manchester, New York, Manchester University Press, 2008.
- Broue, Pierre, Temime, Emile, **İspanya İç Savaşı**, İstanbul, Hürriyet Yayınları, 1976.
- Carr, Raymond, **Modern Spain: 1875-1980**, Oxford, Oxford University Press, 1980.
- Castro, Americo, **The Structure Of Spanish History**, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1954.
- Cerrahoğlu, Nilgün, **Bir Kanlı Gül İspanya**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1987.
- Clark, Robert, **The Basques: The Franco Years and Beyond**, Nevada, University of Nevada Press, 1979.
- Cohen, Leon, Ronze, Raymond, Folinais, Emile, **1919'dan 1937 Yılına Kadar Dünya Tarihi**, İstanbul, Kanaat Yayınları, 1939.
- Conversi, Daniele, **The Basques, The Catalans and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilisation**, London, Hurst&Company, 1997.
- Corfis, Ivy A., **Al-Andalus, Sepharad And Medieval Iberia: Cultur Contact And Diffusion**, Netherlands, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2009.
- Çeçen, Anıl, **İnsan Hakları**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1995.
- Çeçen, Anıl, **Ulus Devlet-Türkiye Cumhuriyeti**, Ankara, Kilit Yayınları, 2009.
- Dilan, H. Berke, **Siyasi Tarih: 1914-1939**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998.

Doytcheva, Milena, **Çokkültürlülük**, İstanbul, İletişim yayınları, 2009.

Erözden, Ozan, **Ulus-Devlet**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2008.

Eryıldız, Semih, **Yerinden Yönetişim, Özerklik: Basklar, Kürtler, Katalanlar**, İstanbul, Algi Yayın, 2012.

Fenton, Steve, **Etnisite: Irkçılık Sınıf ve Kültür**, Çev. Nihat Şad, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2001.

Fraser, Ronald, **İspanya'nın Kanı: İç Savaş Deneyimi (1936-1939)**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Belge Yayınları, 1981.

Gellner, Ernest, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev. Büşra Erşanlı/Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, Hil Yayın, 2006.

Gemalmaz, Mehmet Selim, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Beta Basım, 2001.

Gemalmaz, Mehmet Selim, **İnsan Hakları Belgeleri Cilt IV Birleşmiş Milletler Birinci Bölüm**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2004.

Giddens, Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev. Cumhur Atay, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2008.

Glazer, Nathan, **We are All Multiculturalists Now**, Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press, 2003.

Gramsci, Antonio, **Hapishane Defterleri**, Çev. Kenan Somer, İstanbul, Onur Yayınları, 1986.

Gutlin, Todd, **The Twilight of Common Dreams: Why America is Wracked By Culture Wars**, New York, Metropolitan Books, 1995.

Habermas, Jürgen, **“Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak**, Çev. İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Habermas, Jürgen, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul, Bakış Yayınları, 2002.

Heater, Derek, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2007.

Hechter, Michael, **Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development**, New Jersey, University of California Press, 1999.

Heywood, Andrew, **Siyaset**, Ankara, Adres Yayınları, 2010.

Hobsbawm, Eric J., **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik “Program, Mit, Gerçeklik”**, Çev. Osman Akınbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.

Imamuddin, S. Muhammed, **A Political History of Muslim Spain**, Dacca, Najmah Sons, 1969.

Imamuddin, S. Muhammed, **Muslim Spain 711-1492 A.D.**, Leiden, E.J. Brill, Tuta Sub Aegide Palas, 1981.

Işık, Gül, **İspanya: Bir Başka Avrupa**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

Keating, Michael, **Nations Against The State**, New York, St Martins Press, 1996.

Kriegel, Blandine, **Klasik Siyasi Felsefe Metinleri**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2010.

Kymlicka, Will, **Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Kymlicka, Will, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Lee, Stephen, **Avrupa Tarihinden Kesitler: 1494-1789**, Ankara, Dost Yayınevi, 2012.

Lewis, Bernard, **The Arabs in History**, New York, Oxford University Press, 2002.

Lowney, Chris, **A Vanished World: Muslims, Christians and Jews in Medieval Spain**, New York, Oxford University Press, 2006.

Menocal, Maria Rosa, **The Ornament of the World: How Muslims, Jews and Christians Created a Culture of Tolerance in Medieval Spain**, Boston, Little Brown, 2002.

Müller, Jan-Werner, **Constitutional Patriotism**, Princeton, Princeton University Press, 2007.

Nalbant, Atilla, **Üniter Devlet: Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.

O'Callaghan, Joseph F., **A History of Medieval Spain**, New York, Cornell University Press, 1975.

Oppenheimer, Franz, **Devlet**, Çev. Alaaddin Şenel/Yavuz Sabuncu, İstanbul, Engin Yayıncılık, 1997.

- Özçer, Akın, **İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği (1895-1975) I. Cilt**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999.
- Özçer, Akın, **İspanya Siyasi Tarihinde Bask Milliyetçiliği (1976-1999) II. Cilt**, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1999.
- Özçer, Akın, **Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2006.
- Özkırımlı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008.
- Parekh, Bhikhu, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**, Ankara, Phoenix Yayınları, 2002.
- Payne, Stanley G., **A History of Spain and Portugal**, Vol. I, Wisconsin, University of Wisconsin Press, 1973.
- Payne, Stanley G., **Basque Nationalism**, Reno, University of Nevada Press, 1975.
- Paz, Abel, **Halk Silahlanınca**, İstanbul, Kaos Yayınları, 1996.
- Pierson, Christopher, **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Çivi Yazıları, 2000.
- Porter, John, **The Measure of Canadian Society: Education Equality and Opportunity**, Ottawa, Carleton University Press, 1987.
- Preece, J. Jackson, **Ulusal Azınlıklar ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, İstanbul, Don Kişot Yayınları, 2001.
- Schnapper, Dominique, **Yurttaşlar Cemaati**, Çev. Özlem Okur, İstanbul, Kesit Yayınları, 1995.

- Schnapper, Dominique, **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**, Çev. Ayşegül Sönmezay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Smith, Anthony D., **Milli Kimlik**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.
- Smith, Anthony D., **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Yayınları, 2002.
- Şeyban, Lütfi, **Reconquista**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010.
- Tacar, Pulat, **Kültürel Haklar: Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye için Bir Model Önerisi**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996.
- Taylor, Charles, **Sources of the Self: The Making of the Modern Identity**, Cambridge, Harvard University Press, 2001.
- Tilly, Charles, **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Tok, Nafiz, **Kültür Kimlik ve Siyaset: Kültüre İlişkin Meseleler için Kimlik Temelli Bir Yaklaşım**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003.
- Üstel, Füsun, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999.
- Vatandaş, Celalettin, **Ulusal Kimlik: Türk Ulusçuluğunun Doğuşu**, İstanbul, Açılım Kitap, 2004.
- Vilar, Pierre, **İspanya İç Savaşı**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
- Wallerstein, Immanuel, **Liberalizmden Sonra**, Çev. Erol Öz, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
- Watt, W. Montgomery, Cachia, Pierre, **Endülüs Tarihi**, İstanbul, Küre Yayınları, 2012.

Weber, Max, **Sosyoloji Yazıları**, Çev. Taha Parla, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Yayla, Atilla, **Siyasi Düşünceler Sözlüğü**, Ankara, Adres Yayıncılık, 2004.

Yılmaz, Hakan, **Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2002.

(Yazar belirtilmemiştir), **İhtilaller ve Darbeler Tarihi II**, Cem Yayınevi, İstanbul, Çev. ve Der. Sabiha Bozdağı, 1978.

MAKALELER

Andres, Maria Mar Del Pozo, Braster, Jacques, F. A., “The Rebirth of The ‘Spanish Race’: The State, Nationalism and Education in Spain, 1875-1931”, **European History Quarterly**, Vol 29 [1], 1999, s. 75-107.

Balı, Ali Şafak, “Çokkültürlülük, Hukuk ve Adalet”, **Hukuk Felsefesi Sosyoloji Arşivi**, Sayı 8, İstanbul, İstanbul Barosu Yayını, 2003, s. 12-57.

Barmeo, Nancy, “Myths of Moderation: Confrontation and Conflict During Democratic Transitions”, **Transitions to Democracy**, Ed. Lisa Anderson, New York, Columbia University Press, 1999, s. 305-322

Ben-Ami, Sholomo, “Basque Nationalism Between Archaism and Modernity”, **Journal of Contemporary History**, Vol. 26, No. 3/4, 1991. s. 493-521.

Beramendi, Justo G. “Identity Ethnicity and State in Spain: 19th and 20th Centuries”, **Identity and Territorial Autonomy in Plural Societies**, Ed. William Safran ve Ramón Máiz, London, Frank Cass Publishers, 2000, s. 79-100.

Bilgin, Nuri, “Teoriden Pratiğe, Modelden Temsile... Yurttaşlık”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 67, 2001, s. 43-50.

Brancourt, Jean Pierre, “Estat’lardan Devlete: Bir Sözcüğün Evrimi”, Çev. Bekir Haleva, Pınar Güzelyürek, **Devlet Kuramı**, Der. Cemal Bali Akal, Ankara, Dost Kitabevi, 2000, s. 177-190.

Braubaker, W. Rogers, “Fransa ve Almanya’da Göç, Vatandaşlık ve Ulus-Devlet: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz”, Çev. Can Cemgil, **Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara**, Haz: Kadioğlu Ayşe, İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 55-92.

Campo, Salustiano Del, Camacho, Juan Manuel, “Six Aspects Of The Spanish State”, **Leviathan Transformed: Seven National States in The New Country**, Ed. Theodore Caplow, Montreal, McGill-Queen’s University Press, 2001, s. 69-108.

Conversi, Daniele, “Language or Race?:The Choise of Core Values in The Development of Catalan and Basque Nationalisms”, **Ethnic and Racial Studies**, Volume 13 (1), January, 1990, s. 50-77.

Engels, Friedrich, “Socialism: Utopian And Scientific”, **Marxism Essential Writings**, Ed. David Mclellan, Oxford, Oxford University Press, 1977, s. 169-211.

Esen, Selin, “İspanya’da Diktatörlükten Demokrasiye Geçiş Süreci: 1975-1982”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 36(4), Aralık, 2003, s. 103-126.

Gauchet, Marcel, “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset”,
Çev. Ozan Erözden, **Devlet Kuramı**, Der. Cemal Bali Akal, Ankara, Dost
Yayınları, 2000, s. 33-67.

Glazer, Nathan, “Individual Rights against Group Rights”, **The Rights of Minority
Cultures**, Ed. Will Kymlicka, Oxford, Oxford University Press, 1995, s.
124-138.

Gülalp, Haldun, “**Kimlikler, Toplum ve İktidar**”, İstanbul Üniversitesi, Siyasal
Bilgiler Fakültesi Dergisi, No. 40, Mart 2009. s. 133-143.

Hall, Stuart, Held, David, “Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, Çev. Abdullah yılmaz, **Yeni
Zamanlar**, Der. Stuart Hall/Martin Jacques, İstanbul, Ayrıntı Yayınları,
1995, s. 169-184.

Hall, Stuart, “Kültürel Kimlik ve Diaspora”, **Kimlik: Topluluk, Kültür, Farklılık**,
Ed. Jonathan Rutherford, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998, s. 173-192.

Hall, John A., “Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları”, **21. Yüzyılda Milliyetçilik**,
Der. Umut Özkırımlı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008,
s. 15-35.

Hippler, Jochen, “Ulus inşası”, Çev. Algan Sezginturedi, Burhan Sayli, **Ulus İnşası**,
Ed. Jochen Hippler, İstanbul, Versus Kitap, 2007.

Hobsbawm, Eric J., “Introduction: Inventing Traditions”, **The Invention of
Tradition**, Ed. E. Hobsbawm, Terence Ranger, Cambridge, Cambridge
University Press, 2007, s. 1-14.

Hogg, Michael A., “Social Identity and Psychology of Groups”, **Handbook of Self and Identity**, Ed. Mark R. Leary ve June Price Tangney, New York, The Guilford Press, 2005, s. 462-479.

Junco, Jose Alvares, “The Formation Of Spanish Identity And Its Adaption To The Age of Nations”, **History & Memory**, Vol.14 (1/2), Fall 2002, s. 13-36.

Kamali, Mahmoud, “Distorted Integration: Problems of Monolithic Order”, **Innovation**, Vol. 12, No. 1, 1999, s. 81-97.

Keating, Michael, “The minority Nations of Spain and European integration: A New Framework for Autonomy?”, **Journal of Spanish Cultural Studies**, 2000, 1:1, s. 29-42.

Keating, Michael, “Rethinking The Region, Culture, Institutions and Economic Development in Catalonia and Galicia”, **European Urban and Regional Studies**, Vol. 8 (3) , 2001, s. 217-234.

Keating Michael, “European Integration and The Nationalities Question”, **Politics Society**, 32 (3), 2004, s. 367-388.

Keyman, E. Fuat, “Çokkültürlü Anayasal Vatandaşlık”, **Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara**, Ed. Ayşe Kadioğlu, İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 218-244.

Kymlicka, Will, Norman, Wayne, “Vatandaşın Dönüşümü: Vatandaşlık Kuramındaki Yeni Çalışmalar Üzerine Bir değerlendirme”, **Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara**, Ed. Ayşe Kadioğlu, İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 185-217.

Marshall, Thomas Humphrey, “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, T. H. Marshall, T. Bottomore, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000, s. 1-56.

McLean, Iain, McMillan, Alistair (Ed.), “Multiculturalism”, **The Concise Oxford Dictionary of Politics**, Oxford, Oxford University Press, 2009, s. 351-352.

Muro, Diego, Quiroga, Alejandro, “Spanish Nationalism: Ethnic or Civic?” **Ethnicities**, Vol.5 (1), 2005, s. 9-29.

Nalbant, Atilla, “Bölgesel Devlet Yeni Bir Devlet Biçimi mi? (I) Kuramsal Temeller”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 29, Sayı 2, Haziran, 1996, s. 39-70.

Newfield, Christopher, Gordon, Avery F., “Multiculturalism’s Unfinished Business”, **Mapping Multiculturalism**, Ed. C. Newfield, A.F. Gordon, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1996.

Nunez, Xose-Manuel, “What is Spanish Nationalism Today? From Legitimacy Crisis to Unfulfilled Renovation (1975-2000)”, **Ethnic And Radical Studies**, 24 (5), 2001, s. 719-752.

Nunez, Xose-Manoel, “The Region As Essence Of The Fatherland: Regionalist Variants Of Spanish Nationalism (1840-1936)”, **European History Quarterly**, Vol 31 (4), 2001, s. 483-518.

Oldfield, Adrian, “Vatandaşlık Doğal Olmayan Bir Pratik Mi?”, **Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara**, Haz. Ayşe Kadioğlu, İstanbul, Metis Yayınları, 2008, s. 93-106.

Raz, Joseph, “Multiculturalism”, **Ratio Juris**, Vol.11, No.3, September, 1998, s. 193-205.

Serrano, Alfredo Lopez, “İspanya’da Toplumsal Barışa Yönelik Eğitim Mevzuatı Ve Uygulamaları”, **Eğitim, Çatışma Ve Toplumsal Barış, Türkiye’den ve Dünyadan Örnekler**, Ed. Kenan Çayır, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2010, ss. 75-83.

Storm, Eric, “The Problems of the Spanish Nation-building Process Around 1900”, **National Identities**, Vol.6 (2), 2004, s. 143-157.

Taylor, Charles, “Tanınma Politikası”, **Çokkültürcülük Tanınma Politikası**, Haz. Amy Gutmann, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.46-93.

Walzer, Michael, “Pluralism: A Political Perspective”, **The Rights of Minority Cultures**, Ed. Will Kymlicka, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 138-154.

Walzer, Michael, “What Does It Mean To Be An “American”?”, **Social Research**, Vol 71: No 3: Fall, 2004, s. 633-654.

Walzer, Michael, “Yorum”, Çev. Cem Akaş, **Çokkültürcülük: Tanınma Politikası**, Ed. Amy Gutman, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s. 117-121.

Young, Iris Marion, “Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship”, **Ethics**, No: 99, January, 1989, s. 250-274.

İNTERNET KAYNAKLARI

“European Court Of Human Rigts, Fifth Section,Case Of Herri Batasuna and Batasuna V. Spain”,

<<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93475>

<<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93475> (Erişim Tarihi 12.10.2012)

“Dil-edebiyat, Eğitim, Bilim ve Fikir Hayatı”,

<<http://www.endulus.net/enduluskultur/dilveedebiyat.htm> (Erişim tarihi 10.08.2012)

“İspanya Yönetim Sistemi”,

<http://isay.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/ispanya.pdf (Erişim tarihi 02.06.2012)

“İspanya Anayasası”

<<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14%C4%B0SPANYA%20533-584.pdf> (Erişim Tarihi 12.12.2012)

“An introduction to Galicia”,

<http://www.xoan.net/recursos/intro_en.pdf , (Erişim tarihi 10.11.2012)

“Nations Encyclopedia”,

<<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-13054.html> (Erişim Tarihi 15.12.2011)

<<http://www.ispanyavatandasligi.com/basinda>

“Pat Dufy Hutcheon, “Multiculturalism In Canada”,

<<http://patduffyhutcheon.com/Papers%20and%20Presentations/Multiculturalism%20in%20Canada.ht> (Erişim Tarihi 31.12.2012)

“The Statute of Autonomy of The Basque Country”

<http://www.basques.euskadi.net/t32448/en/contenidos/informacion/estatutoguernica/en_455/adjuntos/estatu_i.pdf (Erişim tarihi 18.08.2012)

“The Statute of Autonomy of Catalonia”

<http://www.parlament.cat/porteso/estatut/estatut_angles_100506.pdf (Erişim tarihi 12.08.2012)

“Katalonya Parlamentosu Egemenlik Deklarasyonu'nu onayladı”,

<<http://www.vilaweb.cat/noticia/4077773/20130126/katalunya-parlamentosu-egemenlik-deklarasyonunu-onaylad.html> (Erişim Tarihi 19.03.2013)

“Sol, Bütünlüğü Savunmalı”,

<<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=397868&kn=47&ka=4&kb=5&kc=47>,
(Erişim Tarihi 10.02.2013)

“İspanya Özerk Bölgeler Haritası”,

<<http://www.haritadunyasi.com/ulke-haritalari/368-ispanya-ozerk-bolgeler-haritasi.html> (Erişim Tarihi 27.03.2013)

EKLER

EK-1

İSPANYA ÖZERK BÖLGELER HARİTASI³⁶⁷

³⁶⁷ “İspanya Özerk Bölgeler Haritası”,

<http://www.haritadunyasi.com/ulke-haritalari/368-ispunya-ozerk-bolgeler-haritasi.html> (Erişim Tarihi 27.03.2013)

EK-2

İSPANYA ANAYASASI'NDA ÇOKKÜLTÜRLÜ YURTTAŞLIK HAKLARINA İLİŞKİN MADDELER

Madde 1.

1. Bu Anayasa, İspanya'yı, hukukun üstünlüğüne bağlı, kanun düzeni, özgürlük, adalet, eşitlik ve siyasi çoğulculuğun en yüksek değerlerini savunan sosyal ve demokratik bir Devlet olarak kurar.

2. Ulusal egemenlik, Devletin gücünü aldığı İspanya halkınıdır.

Madde 2.

Anayasanın temeli, İspanyol milletinin ayrılmaz birliği, tüm İspanyolların ortak ve bölünmez ülkesidir.

Madde 3.

1. Devletin resmi dili kastilyancadır. Tüm İspanyolların bu dili bilme ödevi ve kullanma hakkı vardır.

2. Diğer İspanyol dilleri de, kendi Yasalarına göre, ilgili Özerk Topluluklarda resmi dildir.

3. İspanya'nın farklı dillerden oluşan zenginliği özel saygı ve koruma gösterilmesi gereken bir kültürel mirastır.

Madde 143.

1. Anayasanın 2'nci maddesinde tanınan özyönetim hakkının kullanılmasında, ortak tarihi, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip sınırdaş iller, tarihi olarak bölge statüsünde olan ada toprakları, bu Başlık altında ve ilgili Statülerinde bulunan hükümlere göre, özyönetim şeklini kabul edebilir ve Özerk Topluluklar oluşturabilirler.

Madde 148.

1. Özerk Topluluklar aşağıdaki konularda yetki üstlenebilir:

- i) Kendi özyönetim kurumlarının teşkilatlanması;
- ii) Kendi bölgeleri içindeki şehir sınırlarında değişiklik ve genel olarak, aktarılmaları için yerel yönetim tarafından mevzuatla yetki verilen yerel Kurumlara ilişkin Devlet Yönetimiyle ilgili fonksiyonlar;
- iii) Şehir ve kırsal kesim planlaması ve konut;
- iv) Kendi bölgesi içinde, Özerk Topluluğun yararına olan bayındırlık işleri;
- v) Güzergahları münhasıran Özerk Topluluğun bölgesi içinde olan yollar ve demiryolları ve yukarıdaki vasıtalarla veya aynı koşulları yerine getiren teleferikle ulaştırma;
- vi) Gemi sığınakları, yat limanları ve hava alanları ve genelde, ticari faaliyetlerin olmadığı limanlar
- vii) Genel ekonomik planlamaya uygun tarım ve hayvan yetiştiriciliği;

- viii) Ağaçlık alanlar ve ormanlar
- ix) Çevre koruma yönetimi;
- x) Özerk Topluluğun yararına hidrolik projelerin, kanalların ve sulamanın planlanması, inşası ve işletmesi; mineral ve termal sular;
- xi) İç sulardaki balık avı, kabuklu deniz ürünleri sanayi ve su ürünleri, avcılık ve nehir balıkçılığı;
- xii) Yerel fuarlar;
- xiii) Ulusal ekonomik politika tarafından belirlenen hedefler içinde Özerk Toplulukların ekonomik kalkınmasını teşvik;
- xiv) El sanatları;
- xv) Özerk Toplulukların yararına müzeler, kütüphaneler ve müzik konservatuarları;
- xvi) Özerk Toplulukların ilgi alanına giren anıtlar;
- xvii) Kültürü, araştırmanın teşviki ve uygulanabildiğinde Özerk Topluluğun dilinin öğretimi;
- xviii) Kendi bölgesinde turizmin tanıtım ve planlaması;
- xix) Sporun ve boş zamanların uygun kullanımını teşvik;
- xx) Sosyal yardım;
- xxi) Sağlık ve hijyen;

xxii) Bina ve tesislerinin bakım ve korunması; bir kuruluş kanununun belirlediği şartlarda yerel kolluk güçleriyle ilgili koordinasyon ve diğer kuvvetler.

2. Beş yıl geçtikten sonra, Özerk Topluluklar, 149'uncu maddede belirtilen çerçevede, Statülerinde değişiklik yaparak, yetkilerini aşamalı olarak arttırabilirler.

Madde 149.

1. Devlet, aşağıdaki konularda münhasıran yetkilidir;

f) Tüm İspanyolların haklarını kullanmada ve anayasal görevlerini yerine getirmede eşitliğini güvence altına alan temel koşulların düzenlenmesi;

ii) Vatandaşlık, göçmenlik, yabancıların statüsü ve sığınma hakkı;

iii) Uluslararası ilişkiler;

iv) Savunma ve Silahlı Kuvvetler;

v) Adliye;

vi) Özerk Toplulukların temel kanununun kendine has özelliklerinden 571türetilmiş alanlardaki gerekli özel uygulamalar saklı kalmak üzere, ticaret, ceza ve tevkif evleri mevzuatı; muhakeme usulleri;

vii) Özerk Toplulukların organlarının uygulamaları saklı olmak üzere iş mevzuatı;

viii) Medeni kanun, Özerk Toplulukların “fueros” ya da özel kanunları olan kendi Medeni Kanunlarını muhafaza, modifikasyon ve geliştirmesi saklı kalmak üzere; her durumda, kanun hükümlerinin, evliliklerle ortaya çıkan hukuki-medeni ilişkilerin uygulanması ve etkisinin kanunlaşması. Kayıtların tutulması ve noter belgelerinin

hazırlanması, sözleşmeden doğan borçlar, hukuki anlaşmazlıkları çözme kuralları ve uyumlu olarak hukukun kaynaklarını belirleme, bu son durumda “fueros” veya özel kanunların kuralları ile uyumlu.

ix) Fikri ve sınai mülkiyetle ilgili mevzuat;

x) Gümrük ve tarife yönetmelikleri; dış ticaret;

xi) Para sistemi: yabancı ülke parası, bozdurma ve dönüştürülebilirlik; kredi, bankacılık ve sigorta ile ilgili yönetmeliklerin esasları;

xii) Ağırlık ve ölçüler ve resmi saatin belirlenmesiyle ilgili mevzuat;

xiii) Ekonomik faaliyetlerin genel planlamasının esasları ve koordinasyonu;

xiv) Genel maliye ve Devlet Borcu;

xv) Bilimsel ve teknik araştırmanın teşviki ve genel koordinasyonu;

xvi) Harici sağlık önlemleri; sağlık işlerinin esasları ve genel koordinasyonu; farmakolojik ürünlerle ilgili mevzuat;

xvii) Sosyal Güvenlik temel mevzuatı ve mali sistemi–Özerk Toplulukların hizmetleri uygulamaları saklı kalmak üzere;

xviii) Kamu Yönetiminin hukuki sisteminin esasları ve kendi memurlarının statüleri ki her durumda, söz konusu yönetimdeki herkesin eşit muamele görmesini garanti eder; Özerk Toplulukların kendi teşkilatlarının hususi özellikleri saklı kalmak üzere, ortak idari usuller; kamulaştırma mevzuatı; sözleşmelerle ve idari ruhsatlarla ilgili temel mevzuat ve tüm Kamu Yönetiminin sorumluluk sistemi;

xix) Deniz balıkçılığı–bu sektörün düzenlenmesinde Özerk Topluluklara devredilen yetkiler saklı kalmak üzere;

xx) Ticari filo ve gemilerin kaydı; kıyıların ışıklandırılması ve denizdeki işaretler; genel amaçlı limanlar, genel amaçlı havaalanları; hava sahası denetimi, hava trafiği ve ulaşımı; hava araçlarının kaydı ve meteoroloji hizmetleri;

xxi) Demiryolları ve birden fazla Özerk Topluluk bölgesinden geçen kara taşımacılığı; genel haberleşme sistemi; motorlu taşıt trafiği; Posta hizmetleri ve telekomünikasyon; hava ve sualtı kabloları ve telsiz haberleşmesi;

xxii) Suların birden fazla Özerk Topluluk bölgesinden geçmesi durumunda su kaynaklarını mevzuatı, düzenlenmesi ve kullanım yetkisi ve yapılması bir başka Topluluğu etkiliyorsa ve enerji taşımacılığı kendi sınırları dışına çıkıyorsa hidroelektrik santrallerin izni;

xxiii) Temel çevre koruma mevzuatı–Özerk Toplulukların ek koruma önlemi alma yetkisi saklı kalmak üzere; ağaçlık alanlar, ormanlar ve otlaklarla ilgili temel mevzuat;

xxiv) Kamu yararına veya yürütülmesi birden fazla Özerk Topluluğu ilgilendiren bayındırlık işleri;

xxv) Madencilik ve enerjinin düzenlenmesinin temelleri;

xxvi) Silah ve patlayıcı madde üretimi, satışı ve kullanımı;

xxvii) Basın, radyo ve televizyon ve genel olarak tüm sosyal haberleşme araçlarını düzenlenmesiyle ilgili temel kurallar–Özerk Topluluklara bırakılan geliştirme ve uygulama yetkileri saklı kalmak üzere;

xxviii) İspanya’nın tarihi ve sanatsal mirasının ve milli anıtların yurtdışına çıkarılması ve yağmasına karşı koruma; müzeler, kütüphaneler ve

Devlete ait arşivler –bunların Özerk Topluluklarca yönetimi saklı olmak üzere;

xxix) Kamu güvenliği–kendi Statülerinde belirtildiği şekilde ve bir kuruluş kanunuyla oluşturulan çerçeve dahilinde Özerk Toplulukların kolluk gücü oluşturma olasılığı saklı kalmak üzere;

xxx) Akademik derece ve mesleki ehliyetlerin elde edilmesi, verilmesi ve standardizasyonu ile ilgili koşulların düzenlenmesi ve bu konuda kamu makamlarının yükümlülüklerini yerine getirmelerini güvence altına almak için Anayasanın 27’nci maddesinin geliştirilmesinde temel kurallar;

xxxi) Devlet amaçlı istatistikler;

xxxii) Referandum yoluyla halka danışma izni.

2. Özerk Topluluklar tarafından üstlenebilecek yetki sınırları saklı kalmak üzere, Devlet kültürün geliştirilmesini bir görev ve asli işlev olarak görür ve kendileriyle işbirliği içinde, Özerk Topluluklar arasında kültür iletişimini kolaylaştırır.

3. Mevcut Anayasayla açıkça Devlete atfedilmemiş konular, kendi Statülerine dayanarak Özerk Toplulukların yetkisinde olabilir. Özerklik Statülerinde üstlenilmemiş yetki alanlarıyla ilgili konular Devletin yetki alanına girer ve

anlaşmazlık durumunda, yetkinin açıkça bırakılmadığı tüm konularda, Devletin kanunları Özerk Topluluklarınkinin önüne geçer. Devlet hukuku, her durumda özerk Toplulukların hukukunu tamamlayıcıdır.

Madde 151.

1. Sadece İl Konseyleri veya adalar arası organlar tarafından değil, her birinde seçmenlerin çoğunluğunu temsil eden, ilgili her bir ilin dörtte üçü tarafından da 143'üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen zaman sınırında, özyönetim elde etmek için girişim konusunda mutabakat sağlandığında ve söz konusu girişim, bir kuruluş kanununun belirlediği koşullarda, her bir ildeki seçmenlerin salt çoğunluğu tarafından bir referandumla onaylanırsa, 148'inci maddenin ikinci fıkrasında atfedilen beş yıllık dönemi beklemek gerekmez.

2. Yukarıdaki fıkra öngörülen durumda, Statü hazırlama usulü aşağıdaki gibidir:

i) Hükümet, üyelerinin salt çoğunluğu tarafından kabul edilmek üzere, sadece Özerklik Statüsünün taslağını hazırlamak amacıyla, kendilerinin bir Meclis oluşturabilmeleri maksadıyla özyönetim isteyen bölgedeki seçim çevrelerinden seçilerek gelmiş tüm Milletvekili ve Senatörleri toplantıya çağırır.

ii) Taslak Statü Parlamenter Asamblesinde kabul edildiğinde, ortak mutabakatla nihai şekline karar vermek için, öneren Asamble'den bir delegasyonun yardım ve işbirliğiyle, iki aylık bir süre zarfında inceleyecek olan Anayasa Komisyonuna gönderilir.

iii) Böyle bir anlaşma sağlanırsa, ortaya çıkan metin bir referandumla, önerilen Statü kapsamında olacak bölge içindeki illerin seçmenlerine sunulur.

iv) Taslak Statü, her bir ilde, kullanılan geçerli oyların çoğunluğu ile onaylanırsa, Parlamento'ya (Cortes Generales) sevk edilir. Her iki Meclisin genel kurulunda yapılan oylamayla metin kaabul edilir.

v) Kabul edildikten sonra, Kral Statüyü onaylar ve kanun olarak yayımlar. Bu fıkranın ii) numaralı bendinde sözü edilen anlaşma sağlanamazsa, taslak Statünün Parlamento'daki yasama süreci, kanun Tasarılarınıninkiyle aynı olur. Parlamento'da Kabul edilen metin, bir referandumla, taslak statünün kapsayacağı bölge içindeki illerin seçmenlerinin oylarına sunulur. Her ildeki kullanılan geçerli oyların çoğunluğu ile kabul edilmesi durumunda, yukarıdaki bentte belirtildiği şekilde yayımlar.

3. Yukarıdaki fıkranın iv) ve v) numaralı bentlerinde tanımlanan durumlarda, bir ya da birkaç ilde taslak Statünün kabul edilmemesi, bu maddenin birinci fıkrasında öngörülen kuruluş kanunuyla şartları belirtilen bir şekilde, kalan illerin bir Özerk Topluluğa dönüşmesine engel oluşturmaz.

Madde 153.

Özerk Toplulukların organlarının denetimi aşağıdakiler tarafından yapılır:

- a) Anayasa Mahkemesi, kanun hükmünde olan düzenleyici hükümlerinin anayasaya uygunluğu ile ilgili konularda;
- b) Hükümet, 150'nci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen temsilci fonksiyonların yürütülmesi konusunda, kendi görüşünü Danıştay'a devrederek;
- c) Özerk yönetim ve yönetmelikler ile ilgili idari dava yargı organları;

d) Mali ve bütçesel konular ile ilgili olarak Sayıştay.

Madde 154.

Hükümet tarafından atanan bir temsilci Özerk Topluluğun bölgesel alanında Devlet idaresini yönlendirir ve gerektiğinde, Topluluğun kendi idaresi ile koordine eder.

Madde 155.

1. Eğer bir Özerk Topluluk, Anayasa veya diğer kanunların koyduğu yükümlülükleri yerine getirmez veya İspanya'nın genel çıkarlarına ciddi biçimde zarar verecek şekilde hareket ederse, Hükümet, Özerk Topluluğun Başkanına şikayette bulunur ve doyurucu bir cevap alamazsa, Senato'nun salt çoğunluğuyla aldığı bir kararın ardından, söz konusu Özerk Topluluğu, ilgili yükümlülükleri yerine getirmeye zorlamak veya yukarıda söz edilen kamu çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri alır.

2. Hükümet, yukarıdaki fıkra da öngörülen tedbirleri uygulamak amacıyla, bütün Özerk Topluluklara talimat gönderebilir.

Madde 156.

1. Özerk Topluluklar, Hazine ile koordinasyon ve tüm İspanyollar arasında birlik ilkeleriyle uyum içinde, yetkilerini geliştirmek ve uygulamak için mali özerkliğe sahiptir.

2. Özerk Topluluklar, kanun ve Statülere uygun olarak, Devletin vergi kaynaklarının toplanması, yönetimi ve tasfiyesi için Devletin temsilcisi veya işbirlikçisi olarak hareket edebilir.

Madde 157. Özerk Toplulukların kaynakları

1. Özerk Toplulukların kaynakları şunlardan oluşur:

- a) Devlet tarafından kısmen veya tamamen devredilen vergiler; Devlet vergileri ve diğer Devlet gelirlerine sürşarj.
- b) Kendilerine özel vergiler, tarife bedelleri ve özel resimler;
- c) Bölgeler arası bir takas fonundan transferler ve Devlet Bütçesinden alınan ödenekler;
- d) Mülklerinden ve özel hukuk kazançlarından toplanan gelirler;
- e) Kredi operasyonlarından elde edilen gelirler.

2. Özerk Topluluklar, hiçbir şekilde, kendi bölgeleri dışında bulunan mülkiyet üzerinden vergi toplayamaz veya malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını engelleyemezler.

3. Yukarıdaki birinci fıkrada sıralanan mali yetkilerin kullanımı, çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü ve Özerk Topluluklarla Devlet arasındaki olası mali işbirliği bir kuruluş kanunuyla düzenlenebilir.

Madde 158. (Bölgeler arası Takas Fonu)

1. Üstlendikleri Devlet hizmetlerinin hacmiyle ve temel kamu hizmetlerinin asgari düzeyde bütün İspanya topraklarında sağlama teminatlarına orantılı olarak Özerk Topluluklara Devlet Bütçesinden ödenek ayrılabilir.

2. Bölgeler arası ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesi ve birlik ilkesinin uygulanması amacıyla, yatırım harcamaları için, duruma göre, Parlamento'nun (Cortes Generales) kaynakları  zerk Topluluklar arasında dağıtacağı bir takas fonu kurulur.

ÖZET

Bu çalışmanın konusu; İspanya'nın iki diktatörlük ve bir iç savaş deneyiminden sonra yaşadığı değişimle, bünyesindeki çokkültürlülüğü yurttaşlık yaklaşımına nasıl yansıttığıdır. Yurttaşlık hakları alanında oluşan bu değişim incelenirken, İspanya'nın tarihsel süreci dikkate alınmış; toprak azınlıkları ve öz yönetim uygulamaları gibi özgül değişkenler ve yerel faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmanın kalkış noktasını 1978 Anayasası ve bu anayasada yer alan çokkültürlü yurttaşlık hakları oluşturmuş ve yasal düzenlemelerle ulaşılmak istenen çözümler tahlil edilerek tez sonlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler; Çokkültürlü yurttaşlık, Çokkültürcülük, Yurttaşlık, Kültürel kimlik, Özyönetim

ABSTRACT

In this thesis, the transformations in Spain following the experiences of a civil war and two dictatorships in the twentieth century are studied. These transformations were dominated by multiculturalism and so, this character reflected in the conception of citizenship. Having examined the changes in the rights of citizenship and the historical background of Spain taken into consideration, some specific variables like autonomy of the minority groups, territory- based identity and local factors are focused. 1978 Spain Constitution and the constitutional guarantees for multicultural citizenship rights are the starting point of the thesis and the solutions that are related to the problems embedded in multiculturalism through legal regulations are analysed.

Key Words: Multicultural citizenship, Multiculturalism, Citizenship, Cultural identity, Autonomy